

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Yüksek Lisans Tezi

**ARKEOLOJİK BULGULAR IŞIĞINDA
NEOLİTİK DÖNEM GİYİM KÜLTÜRÜ VE
GİYSİ TEMSİLLERİ**

Alev BOYACI

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİK BULGULAR IŞIĞINDA NEOLİTİK
DÖNEM GİYİM KÜLTÜRÜ VE GİYSİ TEMSİLLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alev BOYACI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fulya DEDEOĞLU

Arkeoloji Anabilim Dalı

Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi

Tezli Yüksek Lisans Programı

TEZ DEĞERLENDİRME KURULU JÜRİ ÜYELERİ

**Başkan
(Danışman)**

: Prof. Dr. Fulya Dedeoğlu Konakçı

Başarılı

Üye

: Doç. Dr. Mücella Erdalkıran Aslan

Başarılı

Üye

: Dr. Öğr. Üye. Bora Temür

Başarılı

Yüksek Lisans Tezinin kabul edildiği tarih: 14.11.2024

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum ‘Arkeolojik Bulgular Işığında Neolitik Dönem Giyim Kültürü ve Giysi Temsilleri’ adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Alev BOYACI

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin başlangıç noktası tam olarak bilinmemesine rağmen ortaya konulan insan eseri ürünler bizlere bazı ipuçları vermektedir. Günümüzden binlerce yıl önce yaşamış uygarlıkların yaşam alanları, yemek kültürleri, inanışları ve giyim kültürleri gibi birtakım bilgiler araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılan eserler aracılığıyla günümüze aktarılabilir. Bu kapsamda, duvar resimleri, figürinler, seramik parçaları arkeoloji biliminin bazı önemli referans kaynakları arasında yer almaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde ele geçmiş sayısız eser ile günden güne açığa çıkan yeni bulgular tarihi referansların daha bilinçli bir biçimde sorgulanarak söz konusu dönemle ilgili belirsizliklerin ortadan kalmasında önemli bir rol oynamaktadır. Geçmişe uzanan kültürel yolculukta medeniyetlerin giyim ve kuşam biçimlerine arkeolojik bulgular üzerinden tanıklık edilen birtakım araştırmalar, zorlu yaşam koşullarına karşın insanoğlunun doğaya karşı verdiği mücadeleyle hayatta kalma savaşının somut göstergelerine ışık tutmaktadır. Temelde çıplak derisini örtmek için geliştirdiği yöntemlerle yaşamın ve soyunun devam etmesine olanak sağlayan ilkel dönem insanları bu öğretilerini, zihinsel yetenekleri sayesinde geleneksel sistemlerle birleştirerek gelecek kuşaklara aktarmayı başarmıştır. Bu çalışmada işlevsel ve günlük kullanımının dışında çeşitli ritüellerin de bir parçası olarak sembolik bir değerle donanan giysilerin, Neolitik Dönem buluntu örnekleri üzerinden incelenerek ortaya konulması amaçlanmıştır. Buluntuları oluşturan temel materyaller arasında ana tanrıça figürinleri, gömülerden elde edilen giysi ve donatı parçaları, mağara duvar resimleri, seramik bulgular yer almaktadır.

Bu konu üzerine çalışmaya karar verilmesindeki en önemli faktör ise, daha önce benzer nitelikte bir tez çalışmanın çok az olmasıdır.

Alev BOYACI

İzmir, 2024

ÖZET

İnsanlığın varoluş tarihi süresince, kim olduğumuz, ne olarak tanımlandığımız kısacası tanımımız ve kimliğimiz her zaman birincil bir merak konusu olmuştur. Kimlik olgusu bizler farkında olalım ya da olmayalım yaşamlarımıza etki eden, şekillendiren temel kavramlardan biridir. Hatta daha da ileri gidersek belki de en önemlisidir.

Bazı kimlikler bizlere doğuştan itibaren yüklenmiş olabilir. İster istemez bir kimliğe dahil oluruz. Bizler kimliğimizi aramak bulmak ve bir şekilde göstermek, ortaya koymak isteriz. İşte, bu kimlik kavramının en somut göstergelerinden biri giysiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çıplak olarak geldiğimiz dünyada kimi zaman toplumsal rol göstergesi kimi zaman doğal koşulların etkisi sonucu temel bir ihtiyaç olarak giyinmek ihtiyacı doğduğumuz andan öldüğümüz ana kadar yaşamımızın bir parçası olmuştur.

Bu çalışmada Neolitik Dönem 'den günümüze kadar olan süreçte giysi ve kimlik ilişkisi, somut arkeolojik veriler ışığında açıklamaktır. Ancak giysinin doğası gereği uzun yıllar kalıcılık sağlayamadığı için somut veriler son derece sınırlı kalmaktadır. Bu yüzden bu konuda en önemli referanslarımız figürinler, duvar resimleri, seramik bulgular ve çok az sayıdaki bazı giysi kalıntıları-bitki lif izleridir.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Giysi, Kültür

ABSTRACT

Throughout the history of human existence, who we are, what we are defined as, in short, our definition and identity have always been a matter of primary curiosity. The phenomenon of identity is one of the fundamental concepts that affect and shape our lives, whether we are aware of it or not. If we go even further, it is perhaps the most important one.

Some identities may be imposed on us from birth. We inevitably become part of an identity. We want to search for our identity, find it and show it in some way. One of the most concrete indicators of this identity concept is clothing. In the world we came to naked, the need to dress as a basic need, sometimes as a social role indicator, sometimes as a result of the effect of natural conditions, has been a part of our lives from the moment we are born until the moment we die.

This study aims to explain the relationship between clothing and identity from the Neolithic Period to the present day in the light of concrete archaeological data. However, due to the nature of clothing, concrete data remains extremely limited as it cannot provide permanence for many years. Therefore, our most important references are figurines, wall paintings, ceramic findings and a very small number of clothing remains and plant fiber traces.

Keywords: Archaeology, Clothing, Culture, Neolithic

İÇİNDEKİLER

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
GÖRSELLER.....	vii
HARİTALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: KİMLİK VE GİYSİ ÜZERİNE KURAMSAL TARTIŞMALAR4	
1.1. Kimlik.....	4
1.2. Sosyal Kimlik.....	6
1.3. Giysi.....	11
1.3.1. Sosyal Kimliğin Temsili Olarak Giysi.....	12
1.3.2. İşlevsel Olarak Giysi.....	15
2. BÖLÜM: NEOLİTİK DÖNEM VE GİYSİ.....	17
2.1. Neolitik Dönem.....	17
2.1.1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem.....	20
2.1.2. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem.....	20
2.2. Neolitik Dönemde Giyim.....	23
2.3. Neolitik Dönemde Giyimin Gelişimini Etkileyen Faktörler.....	26
2.3.1. İklim ve Coğrafya.....	26
2.3.2. Toplumun Sosyal ve Ekonomik Yapısı.....	28
2.4. Neolitik Dönemde Giyimin Gelişimi.....	29
2.4.1. Kullanılan Giysiler ve Malzemeler.....	30

2.4.1.1. Hayvan Derileri ve Kürkleri	31
2.4.1.2. Bitki Lifleri	32
2.5. Neolitik Dönemde Giysiye Dair Arkeolojik Bulgular	35
2.5.1. Figürinler	37
2.5.2. Kabartmalar	56
2.5.3. Seramikler	58
2.5.4. Duvar Resimleri	60
2.5.5. Şaman Tasvirleri	64
2.6. Dokuma ve Üretim Teknolojileri	67
2.7. Neolitik Dönem Giyiminin Kültüre ve Topluma Etkileri	70
2.7.1. Neolitik Dönemde Giysi ve Kimlik Oluşumu İlişkisi	70
2.8. Neolitik Dönemde Kimlik ve Giysi Üzerine Alanyazın Çalışmalar	72
3. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	77
KAYNAKÇA	80
TEŞEKKÜR	89
ÖZGEÇMİŞ	90

GÖRSELLER

Görsel 1. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)	39
Görsel 2. Kadın Figürini, Köşk Höyük, Niğde (Bilgi, 2012)	40
Görsel 3. Genç Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)	41
Görsel 4. Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)	42
Görsel 5. Ana Tanrıça Figürin Parçası, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992) ..	43
Görsel 6. Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)	44
Görsel 7. Ana Tanrıça Figürini, Bademağacı Höyük, Antalya (Bilgi, 2012) ..	45
Görsel 8. Erkek Figürini, Nevalı Çori, Şanlıurfa (Bilgi, 2012)	46
Görsel 9. Kadın Figürini, Pendik, İstanbul (Bilgi, 2012)	47
Görsel 10. Ana Tanrıça Figürini (Bilgi, 2012)	48
Görsel 11. Ulucahöyük Kuşaklı Figürin (Abay, 2003: 20)	49
Görsel 12. Neolitik İdol (Koral ve Dönmez, 2007: 146)	50
Görsel 13. Ekşi Höyük Giysi Betimlemeli Figürin (Dedeoğlu, 2024)	51
Görsel 14. Umm Dabaghiyah Oturan Kilden Kadın Heykelciği (Campbell, 2017: 576)	52
Görsel 15. (A) 'Ophidian' Çocuklu Anne Ur'dan Heykelcik. (B) Eridu'dan 'Ophidian' Erkek Heykelciği. (Campbell, 2017: 583)	53
Görsel 16. Kadın Heykelciliği (Tell Songor) (Campbell, 2017: 578)	54
Görsel 17. Küçük Kadın Heykelciliği (Tell Halaf) (Campbell, 2017: 581) ..	55
Görsel 18. Antromorfik Vazo (Yarım Tepe II) (Düring ve Akkermans 2023: 125)	59
Görsel 19. Antromorfik Vazo (Domuz Tepe) (Düring ve Akkermans 2023: 125)	60
Görsel 20. Çatalhöyük Tapınak A.III.1'in Doğu Duvarında Bulunan Avcı Tasviri, (Evcen ve Beydiz, 2018)	63
Görsel 21. Yakut Şaman Elbisesi (Gürcan, 2018)	65
Görsel 22. Şaman Sembolleri	66
Görsel 23. Dokumacılıkta Kullanılan Bazı Aletler (Martin, 2022: 66)	68
Görsel 24. Ağırşaklı ve Ağırşaksız İp Eğirme (Martin 2022: 65)	68

HARİTALAR

Harita 1. Neolitik Dönem Yayılım Bölgeleri	20
Harita 2. Belli Başlı Neolitik Merkezler	22
Harita 3. Neolitik Dönem Giysi Temsilleri Anadolu ve Mezopotamya'daki Buluntu Yerleri	36
Harita 4. Neolitik Dönem Giysi Temsilleri Anadolu'daki Buluntu Yerleri .	37

GİRİŞ

İnsanlık tarihi denince akla ilk gelen kavramlardan biri kimlik olgusudur. Var olduğu süreç içerisinde insan, yaşamı her daim bu olgu içerisinde değerlendirir. Bu nedenle çalışmanın başında öncelikle kimlik nedir tanımı kapsamı ve kimlik olgusunun toplumsal niteliğine ilişkin yapılan araştırmalar derlenmiştir. Bu derleme yapılırken birbirine bağlı tanım ve değerlendirmelerin bir arada sunulmasına özen gösterilmiştir. Sonrasında ise toplumun vazgeçilmez bir parçası olarak karşımıza çıkan kimlik olgusu ve bu olgunun giyim-giysi arasındaki ilişki bilimsel veriler ışığında ele alınmıştır.

Giysi ve kimlik temasının belirli bir zaman dilimini kapsayan gelişimi inceleneceği için bir akışı izleyen diğer bölümde ise ilgili dönem olan Neolitik Dönem genel hatları, detayları ve örneklendirmeleriyle ayrı bir bölüm olarak sunulmuştur. Bu bölümde döneme etki eden iklimsel ve coğrafi unsurlara da değinilerek söz konusu bölümün tezin içeriği ile bir bütün oluşturması sağlanmıştır. Hemen izleyen kısımda ise Neolitik Döneme tarihlenen somut arkeolojik veriler sunulmuştur.

Birinci bölümde ilk olarak kimlik kavramı ve kimliğin sosyal bir varlık olan insan yaşamındaki önemi ve etkileri ele alınacaktır. Farklı bilim insanlarının kimlik olgusunu nasıl tanımladıkları ve literatüre kavramı ne şekilde kazandırdıkları ele alınmıştır. Daha sonraki alt bölümde ise sosyal kimlik kavramı kimlik olgusunun bir parçası olarak detaylı bir biçimde açıklamış ve farklı kaynaklardan elde edilen veriler ile detaylıca derlenmiştir. Akabinde dış görünümün sosyal kimliğin belirlenip anlam kazanmasındaki rolü açıklanmıştır. Kuşkusuz, dış görünüm deyince akla ilk gelen söz konusu çalışmanın da ana unsurunu oluşturan giyim kültürünü oluşturan giysi kavramı ikincil alt başlık olarak ele alınmıştır. Takibinde ise sosyal kimlik ve giysi ilişkisi üzerinde durulmuş ve işlevsellik bağı ile birlikte değerlendirilmiştir.

Çalışmanın esas konusunun ele alındığı bölümdür ve bu bölümün ilk aşamasında Neolitik Dönemin evreleri, gelişim süreci ve tarım, hayvancılık, örgütlenme gibi içinde barındırdığı faydalı gelişimlere değinilmiştir. İkinci bölümün ikinci alt bölümünde giysi kavramının ilk ortaya çıkışı üzerine çeşitli araştırmalara yer verilmiştir. Detaylandırılması amaçlanarak giyinme kavramına nelerin etki etmiş

olabileceğine ilişkin görüşlerin aktarımı ile ikinci bölüm içerisinde giysi kültürüne ilişkin bilgiler verilmeye devam edilmiştir. Sonrasında giysi ve giyim ihtiyacı giderilirken kullanılan materyaller sıralanmıştır. Bu bilgi aktarımı sırasında kuşkusuz arkeolojik veriler sonucunda elde edilen bulgular kanıt olarak gösterilmiş ve bu doğrultuda çalışma genişletilerek detaylandırılmıştır. Takip eden alt bölümlerde ise yine arkeolojik kazılar sonucunda ele geçmiş olan buluntular incelenmiş ve Neolitik Dönemde giysi kullanımı ve giyim geleneğine dair bize ip uçları veren buluntular görselleri ile birlikte sunulmuştur. Neolitik Dönemin giysi ve giyim üzerindeki toplumsal etkileri, yine aynı dönem için giysi ve kimlik oluşumunun ilişkisi üzerinde durulmuştur. Son olarak Neolitik Dönemde giysi ve giyim üzerine yapılmış olan literatür çalışmalarından bahsedilerek çalışma amacı doğrultusunda sonuçlandırılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı arkeolojik bulgular ışığında Neolitik Dönem giyim kültürü ve giysi temsillerinin incelenmesidir. Çalışmada genel olarak giyim kültürlerinden hareketle toplumlar ve dönemler hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. İlk bölümde kimlik ve giysi gibi temel kavramlar üzerinde durularak çalışmanın kuramsal çerçevesi belirtilmektedir. Özellikle Neolitik Dönemde gelişim gösteren giysi kültüründen bahsedilmektedir. Giyim kültürü konusundaki kaynak olarak temel referans ele geçen arkeolojik bulgular olmuştur. Ele alınan dönemde giyim kültürünü etkileyen bazı etkenler bulunmaktadır. Çalışma boyunca bu etkenlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise ele alınan Neolitik Dönem'e ait arkeolojik bulgular incelenerek çalışma sonlandırmıştır.

Çalışmanın Önemi

Neolitik Dönem ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda giyim kültürünün buzul çağlardan başlayarak günümüze kadar ulaştığı ortaya konmuştur fakat dokunmuş bir kumaş ile giyim unsuru oluşturulması Neolitik Dönemle birlikte karşımıza çıkmaktadır. İncelenen çalışmalarda genel olarak özellikle ana tanrıça figürinlerinde giysi tasvirleri olduğu gözlemlenmiştir. Neolitik Dönemde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda deri işlemek için kullanıldığı düşünülen kesici ve delici

aletlerin bulunmasının yanı sıra ele geçen giyimli figürin ve kumaş parçaları da dönemin giyim kültürü hakkında bilgi edinmemize katkı sağlamaktadır.

Giysiler bu Dönemde öncelikli olarak soğuktan korunma amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki süreçte ise statü ve toplumsal rol belirteci olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmaların incelenmesi sonucunda toplumların giysileri farklı amaçlar için kullandıkları sonucuna varılmıştır. Ancak bu giysilerin her ne kadar kullanımları farklı olsa da temel amaçları aynıdır. Çalışma Neolitik Dönemde insanların giydikleri giysileri nasıl ortaya çıkardıkları, kullandıkları ve bununla birlikte oluşan kültür hakkında bilgi edinilmesi açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda Neolitik Dönemde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bulguların da ele alınması ve aydınlatılması açısından çalışmanın ileride yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşüncesi hakimdir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada öncelikli olarak literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, ulusal tez merkezi ve Google Akademik gibi dijital veri tabanları üzerinden konuyla ilgili kaynaklar taranmıştır ve konuya dair mevcut akademik çalışmalar incelenmiştir. Literatür taramasının tamamlanmasının ardından ilgili dönemde yapılan arkeolojik kazılar ve bulguların yer aldığı çalışmalar ve konu ile ilgili kaynaklar incelenmiştir. Yapılan araştırmalar ve çalışmalar sonucunda öncelikli olarak kimlik ve giysi kavramları tanıtılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Neolitik Dönem, Neolitik Dönemde giyim ve giyim kültürünü etkileyen etkenler üzerinde durulmuştur. Son kısmında ise Neolitik Dönemde yapılan arkeolojik bulgular ve bunların topluma ve kültürlere etkilerinden bahsedilmiş ve çalışma sonlandırılmıştır.

1.BÖLÜM: KİMLİK VE GİYSİ ÜZERİNE KURAMSAL TARTIŞMALAR

1.1. Kimlik

İnsanların doğumundan itibaren kimlik arayışında olduğunu gözlemleyebiliriz. Bireylerin kim oldukları veya nasıl algılandıkları, her zaman önemli hale gelmiştir. Bu gerekçe ile, bireyler zaman zaman kendilerine "Ben kimim?" sorusunu yöneltir ve bundan çıkan yanıtlarla kimliklerini şekillendirmeye çalışırlar. Diğer yandan, kimlikler bireyler tarafından ya da bulundukları toplum tarafından sorgulanabilir, oluşturulabilir veya değiştirilebilir. Bu çerçevede, kimlik sadece bireysel psikolojik olguları değil, aynı zamanda sosyolojik olguları da ifade eden sosyal bir psikoloji kavramıdır. İçerisinde bulunduğu toplum ve birey arasında anlamlı ilişkilerin oluşturulabilmesi için bireylerin bir kimliğe sahip olması gerekmektedir. Alan yazında kimlik olgusu, genellikle bir kişi veya nesnenin ne olduğunu belirleyen özelliklerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Kimlik, ayrıca toplum içindeki farklılıkları ve benzerlikleri ifade eder. Türkiye Dil Kurumu'na (TDK, 2024) göre kimlik; toplumsal bir varlık olarak bireyin hangi kişi olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin tümünü, bireylerin kim olduğunu belirten belge, kimlik belgesi, tanıtma kartı, hüviyeti ve herhangi bir nesnenin belirlenebilmesini sağlayan özelliklerin tümünü ifade eden bir isimdir (Özkan, 2019: 5).

- İlk olarak, kimlik, bireyleri veya nesneleri gruplandırma sürecinin bir parçasıdır.

- İkincil olarak, kimlik, kişinin kendisini başka bireyler veya şeylerle özdeşleştirme veya hizalaması eylemi içerir. Bu, bir arkadaş, futbol takımı veya ideolojinin bir parçası olma gibi bir durumu ifade edebilir.

Kimlik ve kimlik duygusu, bireylerin kendi yaşamları ve bunların sürekliliği hissiyatının ifadesidir. Ancak, kimlik duygusundan bahsettiğimizde, sadece tek bir yaşam biçiminden değil, bir bütün olarak bilinen yaşantıların birleşiminden söz ederiz. Dereboy (1993), bu durumun bireyin kendisini tek ve benzersiz bir birey

olarak tanımlaması ve farklı zamanlarda ve rollerde kendini sürekli tanımasına olanak sağladığı, Marcia (1993) ise kimlik kavramını, içerdiği statüler bakımından ele alır ve kimlik, keşif sonucu belirlenen statülerle sonlandığını ifade eder.

Newman (1978), kimlik kavramının, bireylerin geçmişi ile ilişkili özdeşliklerini, mevcut rolleri ve gelecekteki arzularını yaratıcı bir şekilde birleştirmesi gerektiğini belirtir. Bu durumda kimlik, bireylerin geçmişe ait sosyal tarihlerini dahil ederek şimdiki ve gelecek durumları arasındaki bağları oluşturmaya anlamına gelir. Psikologlar genellikle kimliği, benlik ve kişilik kavramları üzerinden değerlendirerek çözümlemeye ve sınırları çizmeye çalışırlar. Bu kontekste bakıldığında, kimlik bireyleri birbirinden ayırt etme işlevine sahip olur. Yine de sosyologların ele aldığı kimlik, toplumsal cinsiyet ve sınıfların belirlenmesinde kullanılan bir kavramı temsil eder. Bu anlamda kimlik, öznel ve nesnel olmak üzere iki farklı şekilde ifade edilebilir (akt. Özkan, 2019: 33).

Öznel açıdan bakıldığında, kimlik, tutarlı ve ömür boyunca genellikle değişmeyen bir özü temsil eder. Ancak bu yaklaşım, bireyin içsel yapısına değeri vurgularken, bireyin dış etkenlerle yaşadığı değişimleri kimlik oluşumunda dikkate almamaktadır. Bu nedenle öznel yaklaşım, eksik kabul edilir ve bunun yanı sıra nesnel yaklaşım geliştirilir. Nesnel bakış açısıyla kimlik, bireyin bedensel iç yapısı ve dış çevresiyle yaşadığı etkileşimlerin sonucunda oluşur. Bu, kimliğin bütünlük, tutarlık ve süreklilik döngüsü içerisinde yer aldığını ifade eder. Kimlik çünkü, oluşum sürecinde toplumsal yapıdan etkilenmektedir (Marshall, 2003: 9-12).

Günümüz yaşam koşullarında "kimlik" kavramı, birçok birey için önemli ve büyüleyici olarak görülür. Bu, kimliğin bireylerin belirleyici özellikleri ve niteliklerini içermesiyle alakalıdır. Kimliğin, bireyler üzerinde ayrıştırıcı bir etkisi olduğunu ve farklılıkları belirtmek için kullanılan bir kavram olduğunu gösterir. Bu bakış açısından kimliğin, farklılıkları belirten bir gruplaşma işlemi olduğunu ve bu işlemin bireylerin tüm özelliklerini kapsadığını (bireyin kendini nasıl algıladığı ya da toplum tarafından bireyin nasıl algılandığı gibi) belirtebiliriz. Bireyler, kimlikleri aracılığıyla toplum içerisinde organize olurlar ve toplumsal çevreleriyle kimliklerinin yardımıyla uyum sağlarlar.

1.2. Sosyal Kimlik

Sosyal Kimlik Kuramı, kişisel kimlikten çok sosyal kimliğe odaklanır. Kuramcılar, sosyal kimliğin, bireyin kişiliğinin önemli bir yönünü oluşturduğunu ve bireyin kişisel kimlikten farklı olarak sosyal kimliğinin, daha çok kişinin gruplara üyeliğiyle ilişkili olduğunu belirtirler.

Sosyal Kimlik Kuramı, kişisel kimliğin aksine sosyal kimliği merkeze alır. Bu teoriye göre, sosyal kimlik, bireyin kişisel karakteristiklerinden ve bireyin diğerleriyle kurduğu özel ilişkilerden kaynaklanan kişisel kimlikten tamamen farklıdır (Turner, 1982: 2; Tajfel, 1982: 2). Sosyal kimlik, kendilik hali kavramının bir grup üyeliği sonucu doğan parçasıdır (Hogg ve Vaughan, 1995: 8; Hogg ve Abrams, 1990: 29). John Turner (1978: 105), sosyal kimlik ve benlik kavramına yoğun bir şekilde odaklanmış bir sosyal psikologdur. Turner'a göre, "bir bireyin kendilik anlayışı ve dolayısıyla benlik saygısı, onun sosyal grup üyeliğine, yani algıladığı sosyal kimliğine bağlıdır." Turner (1982: 33), "olumlu bir benlik saygısı gereksinimini, temel bir insan güdü olarak tanımlar ve belirli koşullarda, sosyal kimliğin belirginleştğinde bu gereksinimin satisfaction'ı (karşılanması) sosyal kimliğe düşer. Bu demektir ki, sosyal kimlik belirginleştirildiğinde, bireylerin olumlu benlik saygısı ihtiyacını karşılamak için bu kimliğe başvururlar.

Sosyal kimlik kuramı Tajfel ve Turner tarafından 1970'lerde, bireylerin kendilerini hangi sosyal gruplara aidiyetle tanımladıklarını ve bu grupların birey üzerindeki etkilerini incelemek için geliştirildi. Bu teori, bireylerin sadece kişisel kimliklerinin ve hedeflerinin değil, sosyal grup üyeliklerinin de onların kendilerini ve başkalarını nasıl algıladıklarını belirlediğini önerir. Araştırmalar, bu sürecin ilk önce bireylerin benlik algılarını etkilediğini, böylece "grup üyeliği" kavramının bireysel kimliği sosyal kimliğe dönüştürdüğünü göstermiştir. Araştırmacılar genellikle, bireylerin genellikle bir birey olarak değil, belirli sosyal grupların bir üyesi olarak hareket ettiklerini ve bireylerin kendine yönelik tanımlamalarının önemli sosyal grup üyelik bilinciyle oluştuğunu belirtirler (akt. Mlicki, Ellemers, 1996: 98-100).

Sosyal kimlik teorisinin temel prensiplerinden biri, "sosyal kimlik" kavramıdır. Tajfel, sosyal kimliği, herhangi bir sosyal gruba üyeliği ve bu üyeliğe atfedilen anlam ve değeri içeren bir benlik algısı parçası olarak tanımlar (Demirtaş, 2003: 130). Bu teori, kişilik kimliği yanı sıra sosyal kimliği de vurgular ve bireylerin bir sosyal gruba üye olduklarında bu grubun kimliğini benimsediklerini ve bu kimlikle birleştiklerini belirtir. Turner, kişinin benlik algısının ve benlik saygısının, sosyal gruba olan üyeliği ve bu üyeliğin kalitesine bağlı olduğunu belirtir. Turner'e göre, olumlu benlik algısı, bir bireyin temel ihtiyacıdır ve bu gereksinimi karşılamak için bazı durumlarda sosyal kimliği seçmeyi tercih eder. Bireylerin kendilerini kategorize etmeleri, önyargılarının oluşmasına neden olur ve bu demektir ki bireyler hem kendilerine hem de diğer kişilere karşı önyargıları oluştururlar (Coşkun, 2004: 81).

Sosyal kimlik, bireylerin bir gruba ait olma ihtiyacından kaynaklanan bir anlayıştır. Bu bağlamda, Festinger sosyal kimliği, farklı gruplara dahil olan bireylerin kendi imajlarını oluşturma çabası olarak ele alır ve bireylerin kendilerini diğer grup üyeleriyle karşılaştırma sonucunda grup değerlerini belirlediğini ifade eder. Tajfel (1970) ise, bir bireyin birden fazla sosyal gruba üye olabileceğine dikkat çeker ve her bir grup üyeliğinin bireyin imaj oluşumu sürecinde olumlu ya da olumsuz etkileri olabileceğini belirtir. Bu noktada, Festinger'in bu önemli ayrıntıyı kaçırdığını öne sürer (akt. Meşe, 1999: 15).

Toplumda kim olduğumuzun yanı sıra nasıl algılandığımız da bireyler için büyük önem taşır. Bu çerçevede Hogg ve Abrams, toplumun statü ve güç bakımından farklılık gösteren sosyal sınıflar tarafından oluşturulduğunu ve bu sınıfların kaynaklarında dengesiz bir dağılım olduğunu ifade eder. Çünkü, bahsi geçen gruplar arasında bir grup bazlı sınıflandırma sistemi bulunmaktadır. Bu sınıflandırmada, dominant grup ve alt grup olarak iki ana kategoriye değinilir. Dominant grup genellikle güç, sağlık, refah gibi pozitif sosyal değerlere sahipken, alt grup genellikle yoksulluk, düşük sosyal sınıf, sağlıksızlık gibi negatif sosyal değerlere sahiptir. Sosyal Kimlik Teorisi'nin temel odak noktası, bu sınıflandırmayla oluşan grupların arasındaki ilişkilerin bireyler üzerindeki etkileridir (Öner, 2015: 5-6).

Le Bon'un (1976), sosyal kimlik yaklaşımına göre, "bireyler belirli durumlarda, toplulukta bulunan her bireyin sahip olduğu niteliklerden çok daha farklı ve yeni nitelikler kazanırlar. Bireylerin bilinçli kişisel nitelikleri ortadan kalkar ve tüm bireylerin duyguları ve düşünceleri ortak bir nokta haline gelir. Bu, geçici ancak bireyler için oldukça belirgin özellikler gösteren kolektif bir anlayış yapısının oluşumuna yol açar." Bu perspektiften bakıldığında, bireyler ne kimliğe sahip olurlarsa olsunlar, bir grup içine girdiklerinde sosyal çevrenin etkisi altında kalır ve yeni bir kolektif kimliğe dönüşme eğilimindedirler.

Sosyal Kimlik Teorisi, Henri Tajfel ve John Turner tarafından 1970'lerde geliştirilmiştir. Bu kuram, insanların farklı sosyal gruplarda nasıl kendilerini tanımladıklarını ve bu grupların diğerlerine göre nasıl bir değerlendirme yaptıklarını incelemektedir. Bireylerin kendilerini tanımlarken, belirli toplum gruplarına üye olma durumunu vurgulamaları "sosyal sınıflandırma" süreci olarak adlandırılır. Sosyal sınıflandırma, bireylerin etnik yapı, cinsiyet ve yaş gibi faktörlere dayanarak diğer insanları ve kendilerini belirli gruplara yerleştirmeleri anlamına gelir. Bu süreç, bireylerin diğer insanları birer birey olarak değil, belirli gruplara üye olarak algılamalarına yol açar. Sosyal sınıflandırma süreci, bireylerin diğer gruplardan kendilerini ayıran farklılıkları abartmalarına neden olabilir. Bu özellikler genellikle grup üyeliğine özgü olan ve grup dışındaki kişilerin sahip olmadığı özelliklere odaklanır. Bu durum "abartma etkisi" olarak bilinir. Sosyal sınıflandırma, ayrıca bireylerin kendi grupları ile diğer gruplar arasında sosyal bir karşılaştırma yapmalarına da yol açar. Bu karşılaştırmalar genellikle bireylerin kendi gruplarını olumlu bir şekilde değerlendirmeleri ve diğer grupları küçümsemeleri şeklinde sonuçlanır. Bu durum "iç grup kayırmacılığı" olarak bilinir ve genellikle bireylerin kendi grubun faaliyetlerinin ve üyelerinin olumlu yönlerini abartma eğiliminde olmalarına neden olur (Özkan, 2019: 65).

Bu iki sonuç, Turner' ın sosyal kimlik teorisi kapsamında belirtilen ana sonuçlardan ikisidir. Bu etkiler, sosyal sınıflandırmanın ve grup üyeliğinin bireylerin diğer insanları ve kendilerini nasıl değerlendirdiklerine büyük etkisi olduğunu göstermektedir. Sosyal Kimlik Kuramı, "Sosyal Karşılaştırma" kavramı ile yakın bir ilişkiye sahiptir. Bu kavram, bireylerin, üyesi oldukları grubun dinamikleri içerisinde

kendilerine pay çıkararak, benlik saygılarını destekledikleri ve bu karşılaştırmayı, gruplar arası boyutta da uyguladıkları bir süreci ifade eder. Bireyler, daha pozitif bir sosyal kimlik edinme amacı güderek, üyesi oldukları grup ile eşit veya biraz daha üstün niteliklere sahip grupları karşılaştırırlar. Böylece, kendi gruplarına bir üstünlük atfederler ve kayırmaya başlarlar (Hortaçsu, 2014: 275-276). Sosyal kimlik, bir bireyin sosyal grubuna olan aidiyeti, aidiyet hissi ve sosyal onay alma ihtiyacını tatmin eden önemli bir faktördür. Belirsiz bağlar olduğunda, bireyler genellikle daha çok kendi çıkarlarına yönelirler, ancak sosyal ilişkiler belirgin olduğunda, bireyler genellikle kişisel çıkarlarını arka plana atar ve grup çıkarlarını önceliklendirirler (Botson ve Toi, 1982: 282-283).

Sosyal kimliği tanımlamanın birçok yolu vardır ve çoğunlukla bu tanımlamalar, sosyal kimlik ile kişisel kimlik arasındaki farklılığa odaklanır. Bazen, davranışlarımızı belirli bir kişiliğe, beğenilere, becerilere, tutumlara ve düşüncelere sahip olan, eşsiz bir varlık olarak kişisel kimliğimize göre belirleriz. Kişilik özelliklerimizi de dikkate alarak yürüttüğümüz bu tanımlama, belirli bir grup ortamında da var olabilir ve belki de grupla güçlü bir uyumsuzluk yaşadığımızda daha belirgin hale gelebilir. Ancak, grup ortamında, yeni bir kimlik seçeneği daha mevcuttur; kendimizi bir toplumsal grubun üyesi ve o grubun özelliklerine sahip biri olarak da algılayabiliriz (Demirtaş, 2003: 141).

Bireyler, belirli sosyal kategoriler dahilinde yer bulurken aynı zamanda sosyal tutumlara, prestijlere, ihtiyaçlara, motivasyonlar veya hedeflere ve sosyal normlara sahip olurlar. Kendi dışındaki bireyleri homojen bir şekilde değerlendirmek yerine, her biri diğer grup üyelerinden farklı olduğunu kabul eder. Bu kavrama Turner tarafından "depersonalization" adı verilmiştir. Bu durumda, bireyler kişilik kimliklerine değil de sosyal kimlik belirleyicilerine dayanarak davranışlarda bulunur ve karşılaştırmalar yaparlar. Bireyler, cinsiyete, mesleki statüye ya da farklı kültürel kimliğe sahip olmalarına dayanarak birbirlerini tanımlarlar. Bu durum, kişilik kimliğinden sosyal kimliğe geçişi sağlar. Sosyal kimlikle ilgili yaygın görüşler, bireylerin kişilik ve davranışlarındaki farklılıkların olmasını kabul ederken, aynı toplum ya da sosyal gruba üye olma ya da sosyalizasyon sonucu edinilen sosyal algı ve uyum açısından benzerliklerin bulunduğunu öne sürer. Bunun sonucunda, bir

bireyin sosyal grubun, sosyal yapının ve kültürün temsilcisi olarak incelenmesi gerçekleşir (Sözen, 1991: 8).

Çiftçiliğin ve tarımın ortaya çıkışının, temel bir sosyal değişim olduğu kabul edilir. Bu sosyal değişim, yeni sosyal uygulamaların oluşumuna eşlik edecek şekilde geniş kapsamlı değişim dönemlerinde büyük öneme sahiptir. Yeni sosyal gruplar, yeni bedensel yetenekler ve yeni hammadde çeşitlerinin etkisiyle kişisel varoluşun genişleyen formları içinde yeni bireysel kişilikler oluşmuştur. Erken dönem çiftçilik grupları, önceki döneme göre çok daha geniş bir yetenek ve beceri çeşitliliğine sahipti. Bu tür yeni yetenek türlerini oluşturma, kişisel kimliklerin çeşitliliğinde eşzamanlı bir artışa yol açtı" (Chapman ve Gaydarska, 2011: 28). Bu çeşitlilik, beden süslemesi ve çok boyutlu ifadeleriyle birçok şekilde belirginleştirildi.

Beden görünümü, sosyal kategorileri ve kimlikleri ifade etmek için güçlü ve anlamlı bir araçtır. Bu, bireylerin toplum içinde nasıl konumlandığını belirtmek ve statülerindeki değişiklikleri işaretlemek için genellikle kullanılır. Ayrıca, bireylerin ve grupların kimliklerini oluşturmak için bilinçli bir şekilde kullanılabilir. Öneminin bir kısmı, okunabilir oluşunda yatar ve aslında beden süslemesi, araştırılabilecek kodlar içerir (Sørensen, 2006: 113). Giysi ve kişisel süslemeler ile birey, kendini daha büyük ya da farklı sosyal grupların üyesi olarak belirleme fırsatı bulur. Bununla birlikte, görünüş sabit ya da statik değildir. Süreç içerisinde bireylerin yaşam döngüsüne (doğum, ergenlik, cinsel olgunluk, ölüm vb.) ve statülerine göre değişmektedir. Çünkü birey, aynı bedeni birçok kimliğe taşır, genellikle onları ifade eden öğeleri eşzamanlı olarak değiştirir (Fisher ve Loren, 2003: 226). Geçmiş ve mevcut kimlikler aslında oldukça karmaşık meselelerdir ve insan bedeni, temel bir referans noktası işlevi görür. Bu nedenle beden, çoklu sosyal kimliklere ulaşabilmektedir. Çok sayıda araştırmacı, insan kimliklerinin çeşitliliğini ifade etmiştir. Kimi kimlik grupları az bir stabilite ve süreye sahip olabilirken bazı kimlik grupları oldukça stabil olup yavaşça değişir (Cornell, 2004: 77–78). Turner (1969), beden ve giysi süslemesinin önemini vurgulamakta ve bireylerin yaşamında geçişler sırasında insanları sınıflandırma amacına sahip bir simgesel iletişim biçiminin özel bir formu olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak, bireylerin sosyal konumlarını ve kimliklerini anlamak ve değerlendirmek için beden süslemesi ve giysi gibi dışsal simgelerden yararlanılır. Bu simgeler, bireylerin hem kendilerini ifade etmelerine yardımcı olur hem de diğer bireylerin ve grupların onları sınıflandırmasına olanak sağlar. Bu süreç içinde, bireylerin kişisel kimlikleri ile sosyal kimlikleri arasında karmaşık bir etkileşim ve geçiş meydana gelir. Ayrıca, bireysel ve sosyal kimliklerin nasıl şekillendiği ve değiştiği konusunda daha fazla bilgi edinmek için çeşitli sosyal ve kültürel faktörlerin incelenmesi önemlidir. Bu, sosyal grupların ve toplumların dinamiklerini ve karakteristiklerini daha iyi anlamamızı sağlar. Böylelikle, bireyin ve toplumun değişen dinamiklerine daha etkili ve anlamlı yanıtlar vermek ve bu süreçleri yönetmek için gereken bilgi ve becerilere sahip olabiliriz. İnsanların kimlik oluşturma ve sınıflandırma süreçlerine daha derinlemesine bir bakış, sosyal ve kültür bilimlerindeki birçok araştırma ve uygulamalar için önemli bir yön olmaya devam etmektedir.

1.3. Giysi

Giysiler, bir kültürün çeşitliliğini ve karakterini yansıtan önemli unsurlardan biridir. Tarih boyunca, giysiler toplumların sosyal, kültürel ve coğrafik özelliklerini, hatta yaşam felsefelerini yansıtmıştır. İnsanlar ilk olarak bedeni koruma ihtiyacı ile giysi üretmişler, zamanla bu giysilere çeşitli anlamlar yükleyerek farklılaşmalar sağlamışlardır. Toplumdaki değer yargıları, inançlar ve gelenekler giysilerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu etkenler, giysilerin obje, renk, biçim ve kullanım şekillerini kompleks bir yapıda şekillendirmiştir (Koç ve Koca, 2015: 75).

Giyim, vücudu koruma amacıyla ortaya çıkan ve zaman içinde vücut formuna uyum sağlayarak şekillenen temel bir insan ihtiyacı olarak ifade edilebilir. Giysi gereksinimi, bazen yalnızca iklim koşullarına karşı vücut ısını muhafaza etme ihtiyacı olarak, bazen de bireyin yaşam tarzına yoğunlukla odaklanan bir unsur haline gelmektedir. Giyim-kuşam kavramının kökenleri, insanların çeşitli hasarlı hava koşullarına karşı kendilerini koruma ihtiyacına dayanmaktadır. Giyim unsurları olarak ilk önce bitkisel materyaller ve yabani hayvan postları kullanılırken ardından hayvansal ve bitkisel liflerle tekstil yüzeyler kullanıldı (Güngör, 2013: 206). Harvey (1996), giysinin temelini oluşturan tekstili; dokuma ve keçe materyallerini sağlayan

yün ve kıl gibi ısı yalıtıcı ham maddeleri üreten verimli hayvanların (koyun, keçi, deve vb.) evcilleştirilmesinin başarıya ulaşılmasını önemli bir adım olarak tanımlar. Bu durum günümüzde, tekstil sanayisinin ve dolayısıyla giyim-kuşamın evriminin, insan yaşamının her alanında etkili olan geniş kapsamlı süreçlerin bir sonucu olduğunu göstermektedir. İnsanlık tarihinin bu erken dönemlerinden itibaren, giysilerin değişen hava durumlarına adaptasyonu, tarımsal ve hayvansal üretim tekniklerinin evrimi gibi etmenler arasındaki karşılıklı etkileşimler, giysinin hem işlevsel hem de sosyo-kültürel bir önem kazanmasına yol açmıştır.

İnsanlık tarihinde giyim kültürü temel olarak koruma ve örtme amacıyla gelişmiş olsa da bu süreç içerisinde çok çeşitli kültürel işlevler kazanmıştır. Bu, çevresel koşulların, toplumsal ve bireysel değerlerin, gelenek ve törelerin, kültürel ve ekonomik koşulların bir sonucu olarak şekillenen önemli bir kültürel form olup, aynı zamanda kültürel değerlerin bir taşıyıcısı olmuştur (Güngör, 2013: 206).

1.3.1. Sosyal Kimliğin Temsili Olarak Giysi

Giysilerin kullanımı, insanlık tarihi kadar eskidir ve çıplak doğan fakat giyinmeyi tercih eden tek canlı türü olan insanın temel gereksinimlerinden birini temsil eder. Giysi kullanımının temel amacı, tabii ki, çeşitli hava koşullarına karşı korunmayı sağlamaktır (Arıg, 2006: 145). Giyim, geniş çaplı olarak sosyal konum, cinsiyet, ulusal kimlik, coğrafik köken, kültürel aidiyet, değerler, duygular ve düşünceleri sergileyen bir unsurdur. Çevresel, toplumsal ve kişisel amaçlar, düşünceler, kültürel ve ekonomik koşullar gibi faktörler tarafından şekillendirilen materyal unsurların bir parçası olan giysiler, önemli bir kültürel taşıyıcı olarak da işlev görmüştür (Hanilçe, 2011: 430). Giyim, yüzlerce yıldır sadece bedeni koruma gerekliliğinin ötesine geçip, bireylerin ve toplulukların kimliklerini ve sosyal statülerini belirleme, ifade etme ve yorumlama aracı olarak işlev görmüştür.

Bu süreçlerde, giysiler, farklı statülerin, gelenek ve ritüellerin sembolü olarak dönüşmüş; renk, şekil ve kullanılan malzemelerle çeşitli estetik nitelikler kazanmış ve belirgin mesajlar taşımaya başlamışlardır. Bunlar, giysilere ayrıca sanatsal bir boyut kazandırmıştır. Bu nedenle, giysi, doğal çevreye uyum sağlama ve içinde bulunulan kültürel yapıya kendini ifade etmenin en somut ve çarpıcı araçlarından biridir. Tarihsel ve kültürel bağlamda törenler, toplumsal ve kişisel değerler ve

ekonomik koşullar gibi unsurlar giysi tarzlarına yön verirken, giysiler kültürün taşıyıcısı haline gelmiştir (Yıldız, 2022: 175). Bu durumda, bir toplumun giysi kültürünü anlayabilmek için o toplumun fiziksel ve kültürel yapısını anlamak ve bilmek önemlidir (Erden, 1999: 33).

Coğrafi koşullar, cinsiyet, yaşam tarzları ve kültürün bünyesindeki dinamikler, tarihsel süreç boyunca giysi tarzlarında çeşitlenmeye yol açmıştır (Türkoğlu, 2002: 32). Kültür, ekonomik olanaklar, sosyal sıradüzen, meslekler ve kişisel ilgi alanları giysi seçimlerinde rol oynamış ve giyim tarzlarını belirlemiştir. Prehistorik çağlardaki giysi tarzları hakkında bilgilere, çoğunlukla vazolar, mühürler ve kabartmalardan elde edilen bilgiler sayesinde ulaşılmaktadır. Eski Doğu'da yer alan Mezopotamya toplumlarındaki güzel sanatların gelişmesi, giysi ve dekoratif sanatların evriminde önemli rol oynamıştır. Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkler, yerel giyim geleneği ile kendi giyeceklerini şekillendirdiler. Böylece Anadolu'daki giysi tarzları, materyalleri, biçimleri ve süslemeleri ile Türk halk kültürünün zengin kaynaklarından biri haline gelmiştir. Giyim tarzları, ulusların ve toplumların kültürleri hakkında önemli ipuçları sunar. Sümerlerin yün peşli konakeşleri, İranlıların ağır kumaşlardan yapılan uzun kaftanları, Mısırlıların keten kumaşından yapılan piliseli giysileri, Çin'in ipek elbiseleri, Hunların yün veya keçeden yapılmış giysileri ve Osmanlı Dönemine ait olan sırma süslü giysiler, görkemli kürkleri, kaftanlar ve aksesuarlar giysi tarihine dair bilgilere ışık tutan detaylardır (Yıldız, 2022: 172).

Giysiler, medeniyet tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır ve cinsiyet tanımlamasında, sözsüz iletişimde ve karakter ve sosyal durumun belirlenmesinde kritik bir rol oynarlar. Giysilerdeki değişimler genellikle daha geniş bir kültür veya inanç değişimini işaret eder. Bu nedenle, giysi konusu oldukça karmaşıktır ve kapsamlı bir çözümlemeyi gerektirir (Arıç, 2006: 141). Giyim-kuşam pratikleri, insan varoluşunun en manifest görsel dil unsurlarından biridir. İnsanoğlu, bu pratikler aracılığıyla bireysel farklılıklarını belirgin hâle getirebilir ve ayrıca karakter ve kişilik öznelarını dış dünyaya aktarabilir. Giyim, ayrıca, sosyal bir fenomen olmasının ötesinde, geniş çaplı bir ifade aracı ve yapısıdır. Toplumda yer almaya

başlayan bireyler, ekonomik güç kazandıkça bu durumu genellikle öncelikle giyim tercihleriyle dışa vurmuşlardır (Gürsoy, 2010: 46).

Giyim, tüm dünyada bilinen bir fenomen olup, sosyal, kültürel ve dini pratiğin, toplumsal normların ve değerlerin göstergesi ve taşıyıcısıdır. Giyim, bir kişinin toplum içinde hangi statüde yer aldığını yansıtır. Bu durum, insanların giyim tercihleriyle ilişkili olan statülerin, toplumlar ve kültürler arasında farklılık gösteren bir bileşeni olduğunu göstermektedir (Roach-Higgins ve Eicher, 1992: 307). Aslında, giyim kodları özellikle toplumun bireyleri arasındaki statü farklılıklarını ortaya koymaktadır. Sosyal statü, genellikle bir kişinin toplumun birçok farklı katmanı içinde yerinin belirlenmesi ile ilişkilidir ve bu nedenle sosyal kimlik statüsü ve giyim arasında önemli bir bağlantı vardır.

Giysi, bir kişinin sosyal statüsünü belirleyen birçok faktörden biridir. Dönemine göre pahalı, kaliteli kıyafetler giyen bir kişi genellikle yüksek sosyal statüye sahip olduğu düşünülürken, daha basit veya düşük kaliteli kıyafetler giyen kişilerin genellikle daha düşük sosyal statüye sahip olduğu bilinir. Bu durum, toplumun statü simgelerini tanıma becerisi ve kıyafetlerin sosyal statüyü ifade etmede düşündüğünden daha önemli bir rol oynadığı düşünüldüğünde, sosyal kimliği belirlemede giyimın önemini ortaya koymaktadır (Damhorst, 1990: 24).

Sonuç olarak, giyim stili, kişisel kimlik ve sosyal kimlik ile ilgili derinlemesine bilgiler sunan bir gösterge işlevi görüyor (Crane, 2000: 1). Giyim ve sosyal kimlik arasındaki ilişki hem bireysel hem de toplumsal perspektiflerden incelenmeli. Bireyler, sosyal konumlarını ve kimliklerini yansıtmak üzere giyim tercihlerini düzenler, bu nedenle giyim, bir bireyin sosyal kimliği ve statüsü hakkında önemli bir belirleyici olabilir. Sosyal kimlikle giysi arasındaki bu dinamik etkileşim, bireylerin kendilerini ifade etme ve toplum içerisinde görünür olma biçimlerini belirlemede kritik bir etkiye sahiptir (Barnard, 2002: 170). Tarih boyunca, bireyler ve topluluklar, kendi kimliklerini, sosyal durumlarını ve kendileri hakkındaki anlayışları ifade etmek için giysileri bir alet olarak kullanmışlardır. Giyim tercihleri, bir bireyin sadece kişisel zevkini ve tarzını değil, aynı zamanda onun sosyal ve kültürel kimliğini de temsil eder. Giyim seçimi, bireylerin belirli sosyal gruplara aidiyetlerini

belirler ve yansıtır, bu da onun sosyal kimlik oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır.

1.3.2. İşlevsel Olarak Giysi

Giyim her zaman karmaşık bir konu olmuştur ve bu karmaşıklık, genişliğinden değil, derinliğinden kaynaklanmaktadır. İnsanların kıyafet giyme ihtiyacı, Homo Sapiens'in ortaya çıktığı Dönemden beri türümüzün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Yaklaşık 1700000 yıl öncesine dayanan bu ihtiyaç (Kittler, Kayser ve Stoneking, 2003: 1414), başlangıçta aşırı soğuğa ve diğer zorlu çevresel koşullara karşı bir koruma sağlarken sadece fiziksel gerekliliklerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamlarla da yüklü hale gelmiştir (Davis, 1992).

Giysi, bireylerin sosyal kimliklerini ifade etmek ve başkalarına karşı belirli mesajlar vermek için kullanılan önemli araçlardan bir tanesidir. Ayrıca, bireyin kişisel tarzını ve kişilik özelliklerini de ifade etmeye yarayan görsel bir araçtır (Rucker, Galinsky ve Dubois, 2012: 355). Giyim tarihi boyunca, çeşitli topluluklar ve bireyler, kimliklerini, statülerini ve inançlarını ifade etmek için giysileri kullanmışlardır (Beward, 2003: 12). Bu noktada, giysilerin sadece pratik bir fonksiyonu değil, aynı zamanda sembolik bir işlevi olduğunu anlamak önemlidir. Barnard (2002), söz konusu sembolik işlevleri, bir dizi sosyal ve kültürel sürece gönderme yapar; bunlar arasında bireysel ve grup kimliği, sosyal statü, cinsiyet rolleri ve moda normları gibi konular bulunur.

Giysiler tarihin bir ürünüdür ve tarihsel süreç boyunca çeşitli birikimler ve deneyimler sonucu şekillenmişlerdir. Bu bağlamda, giysiler kültürel sürekliliğin sağlanmasında önemli bir role sahip olup, belirli bir tarihsel değer taşırlar (Koca ve Koç, 2014: 373). İlk başta fiziksel koruma amacıyla ortaya çıkan giysiler, süreç içerisinde çeşitli sembolik anlamlar almış ve farklı giysileri ve stilleri meydana getirmiştir.

Bu giysiler, zaman içinde, kültürel değerler ve inançlarla şekillenmiştir, bu da değişik toplumlarda farklı renkler, şekiller, kullanım şekilleri ve giyim stilineki çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, giysiler, basit bir koruma veya kişisel ifade aracından daha fazlasını teşkil etmektedir: onlar ayrıca, belirli bir toplumun

kültürel değerlerini, inançlarını ve tarihsel deneyimlerini temsil eder ve yansıtır (Koç ve Koca, 2016: 759). Böylece giysiler, tarih boyunca, basit bir koruma aracından çok daha karmaşık ve sembolik bir yapıya dönüşmüştür. Giysi ve aksesuarlar, daha basit kullanımlarının ötesinde, çeşitli sembolizm ve metaforik anlamlara ev sahipliği yaparlar. Bu yönleriyle, bu öğeler genellikle, belirli nitelikleri veya unsurları temsil ettikleri büyü ve güç dolu metaforlar olarak kullanılır. Giysi ve süsleme öğeleri bu şekilde, kültürel ve ruhani ifadenin akıcı ve çok katmanlı birer formu haline gelirler. Örnek olarak, insanların hayvan postlarına sarındıkları başlangıç Dönemini inceleyebiliriz. Bu eylem, sadece fiziksel bir gereklilik veya koruma formu değildi. Aynı zamanda, insanın doğa üzerindeki hakimiyetini ve gücünü sembolize ediyordu. Bu, insanın doğayı kontrol ettiği ve hükmettiği anlamına gelmektedir. Aynı zamanda kahramanlık ve cesareti de vurgulamaktadır. Bu tür sembolizmler her zaman tarihin ve kültürlerin bir parçası olmuştur ve genellikle giysilere ve süslemelere yansıtılır. Onlar, toplumların geçmişteki ve var olan inançlarını, değerlerini ve hikayelerini aktarmada hayati bir rol oynarlar. Bu şekilde, kıyafetler ve aksesuarlar sadece pratik bir işlevi yerine getirme aracı değildir, aynı zamanda güçlü bir simgesel dil ve kültürel ifade biçimleri olmuştur (Beydiz ve Evecen, 2018: 310).

Bu bağlamda, görsel kültür ve beden, performans odaklı bir pratik olarak toplumsal cinsiyet normlarını birlikte oluşturur, icra eder ve sürdürürler. Bu nedenle, kimlikleri temsil etmenin ötesinde, görsel kültür bedenleri ve kimlikleri yapılandırır. Kimlikler giysi ve takı gibi uygulamalarla "icra edilir". Özetle, giysiler ve takılar gibi uygulamalar, bireylerin kimliklerini ifade ederek, biyolojik cinsiyet ve yaş ile bunların sosyo-kültürel anlamları olan kimlikler arasında bir köprü işlevi görür ve bu şekilde bedenle toplum arasında görsel bir ilişki kurgulanmış olur.

2. BÖLÜM: NEOLİTİK DÖNEM VE GİYSİ

2.1. Neolitik Dönem

Neolitik Çağ, insan tarihinde önemli bir dönüşüm yaşandığı dönemdir. Milattan önce yaklaşık 10.000 yıl ile 4.500 yıl arasında hüküm sürmüştür. Bu dönem boyunca, insanlar avcı-toplayıcı toplumlardan yerleşik tarımsal topluluklara geçmişlerdir. Bu önemli değişiklik nedeniyle bu dönem, "Neolitik Devrim" olarak da adlandırılmaktadır. Neolitik Çağ, ismini Yunanca "neo" (yeni) ve "lithos" (taş) kelimelerinden alır, bu da "Yeni Taş Çağı" anlamına gelir. Bu isim, bu Dönemde kullanılan taş aletlerin daha gelişmiş olduğunu belirtir (Bahar ve Küçükbezci, 2018: 33). "Cıvalı Taş Çağı" olarak da bilinen Neolitik Dönem, insanlık tarihindeki en önemli dönüm noktalarından birini oluşturur. Endüstri devrimine dek süre gelen Dönemde toplumsal düzenin temelleri bu dönemle atılır, insanın düşünce dünyası ve yaşam biçiminde belirgin bir dönüşüm yaşanır. Neolitik Dönem, yerleşik hayata geçiş ve tarım ve hayvancılık gibi yeni beslenme biçimlerinin yanında toplumsal yaşamda da önemli değişimlerin görüldüğü bir dönemdir. Bu değişimler, insanlık tarihinde önemli bir evrim olarak kabul edilir.

Neolitik yerleşimlerde evcilleştirilmiş hayvanlara dair kemik kalıntılarının bulunması bu Dönemde hayvanların evcilleştirildiğini kanıtlar niteliktedir. Bu

kapsamda bir örnek olarak yün koyunlarından bahsedilebilir. Yün koyunu, postu itibariyle yaban koyunundan farklı bir türdür. Yaban koyununun postu, daha uzun kıllara ve bu kıllar arasında bulunan hafif, yün benzeri bir tabaka ile keçi postuna benzer. Bu eşsiz yapısı, iki farklı türden kıl kökünün birleşimi ile oluşur. Ancak kıl köklerinin esas ilişkisinin tersine döndüğü bir koyun türü daha vardır ki bu türde, kıl oluşumu tarafından engellenmeden yoğun bir yün tabakası oluşabilmektedir. Uzun bir süreç sonrasında, bu türün bilinçli yetiştirilişi ile günümüz yün koyunu ortaya çıktığı düşünülmektedir (Nissen, 2004: 29). Keçi ve koyunların MÖ 9000 civarında Ortadoğu'da evcilleştirilen ilk hayvanlar olduğu belirtilmektedir. Irak'ın en eski köylerinden Zavi Chemi Shanidar'da, yaklaşık 11.000 yıl öncesine tarihlenen evcilleştirilmiş koyun kalıntılarına rastlanmıştır. Dahası, İran'ın Ali Kosh yerleşiminde, 9500 ila 9000 yıl öncesine ait, evcilleştirilmiş buğday, arpa ve yulafın yanı sıra, evcilleştirilmiş keçiler olduğunu gösteren veriler bulunmuştur (Evecen ve Beydiz, 2018: 309).

Neolitik Çağ, bazı açılardan kültürel ve sosyoekonomik dönüşümün başlangıcını temsil eder. Bu dönem, kavram olarak değilse de uygulamada, mülkiyet anlayışını ilk kez kişisel ve toplumsal bir durum olarak kapsayışının başlangıcını belirler. Mesleki çeşitlilik ve böylelikle iş bölümünün yaratıldığı dönem de Neolitik Döneme işaret eder. Ayrıca, bu dönem yeni bir dinsel paradigmaya da ev sahipliği yapmıştır, Paleolitik Dönemin av büyülerini Neolitik Dönemde tanrı temsilleri şeklinde değiştirmiştir, geneli yağmur, güneş ve bereket tanrıları olmuştur.

Neolitik Dönem, mülkiyet kavramının ilk olarak bireyler ve toplumlar tarafından fark edildiği ve kabul gördüğü bir zaman dilimi olarak kabul edilir. Toplumsal iş bölümü ve mesleklerin oluşumu da bu sürece rastlar. Ayrıca, bu Dönemde yeni bir dini anlayış gelişmiştir. Paleolitik Dönemde av ritüellerinde yaygın olan büyüler, Neolitik Dönemde yağmur, güneş ve verimlilikle ilişkilendirilen tanrılara dönüştürülmüştür. Günümüz bilimsel verilerine bakıldığında, tarımın başlaması ve hayvanların evcilleştirilmesi eşzamanlı olarak Asya ve Afrika'nın birçok bölgelerinde başlamıştır. Ancak, bu iki ekonomik dönüşümün ilk olarak nerede ortaya çıktığı konusu hala bilim insanları tarafından araştırılmaktadır. Ancak, genel olarak bu iki ekonomik yeniliğin çeşitli bölgelerde aynı anda başladığı ve Ön

Asya üzerinden Balkanlar'a, oradan Kuzey ve Batı'ya ve Güney Rusya'ya yayıldığı yönünde bir görüş hakimdir (Turani, 2010: 34). Anadolu'daki Neolitik çağa ait öne çıkan yerleşim yerleri arasında Çayönü, Catalhöyük, Hacılar, Norşuntepe ve Köşk Höyük bulunmaktadır (Akurgal, 2005: 3).

Neolitik Dönem, tarımın başladığı bir dönem olarak kabul edilir. Yaklaşık 10.000 yıllık bir süre zarfında tarım, dünyanın hemen hemen tüm bölgelerinde yiyecek toplayıcılığının yerini almıştır. Tahıl tanelerinin aslında tohum olduğu keşfedilmiştir (büyük olasılıkla bu keşfi kadınlar yapmıştır). Gıda bulmanın zor olduğu dönemlerde daha fazla tahıla sahip olmak için insanlar toprağı işlemeye ve tohumları toprağı ekme yolunu denemiştir. Tarım, insan yaşamına büyük oranda bu şekilde dahil olmuştur (Davis, 1992: 12). Neolitik Dönemin ilk aşamalarında, belirgin bir biçimde besin üretimine geçiş eğilimi ve taş ve ahşap alet kullanımının izlerine rastlanmaktadır. Ancak, bu süreçte kil kullanımına rastlanmamaktadır.

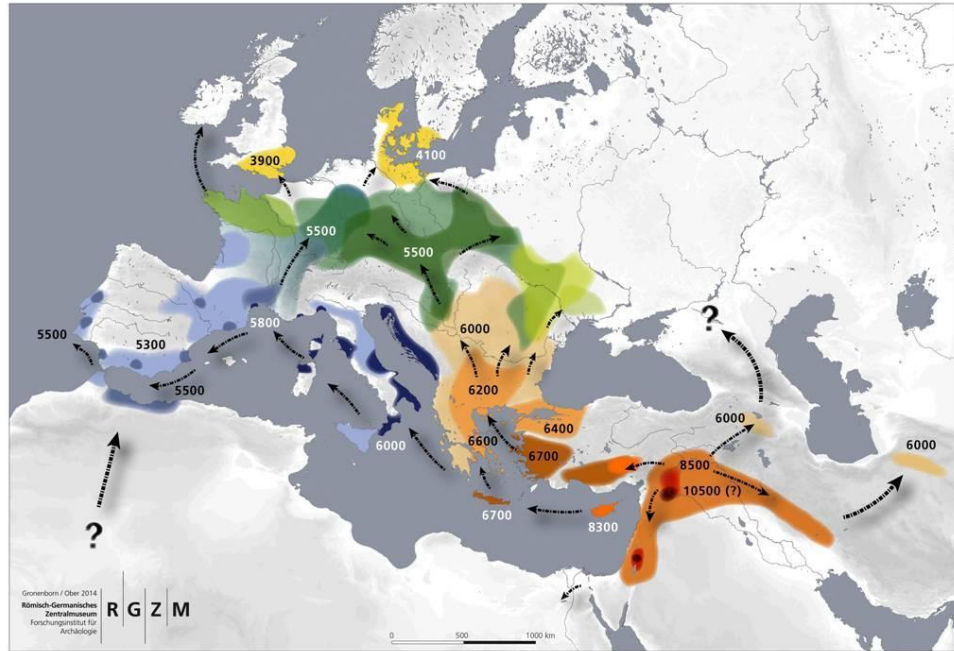
1952 yılında Kathleen Kenyon liderliğindeki Eriha (Jericho) kazıları, Neolitik Dönem araştırmalarının yönünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu kazılar, Neolitik Dönemin ilk evrelerinde var olan çanak çömleğin olmadığını ve bu Dönemde, eski bir tarih ifade eden büyük yapıların varlığını ortaya koymuştur. Bu, Neolitik Dönemin daha iyi anlaşılması ve bir sonraki Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin gelişmesi konusunda önemli bir adım olmuştur. Bu yapılar ve yaşam tarzlarındaki değişimler, bu Dönemdeki toplumların yaşam biçimlerinde önemli bir dönüşümün gerçekleştiğini göstermektedir (Özdoğan, 2007: 39).

Dünya coğrafyasında varyasyonlar gösteren birçok Neolitik kültür oluşumuna rağmen, Anadolu-Yakın Doğu kökenli Neolitik Kültür modeli, evrimsel bir süreç tabi olarak, sonraki dönemleri de ciddi ölçüde etkileyen, buna bağlı olarak da bir küresel adaptasyon sağlayabilen tek modeldir. Bu dönem, devrimsel bir dizi sonuca yol açmış olup, bir dizi özel ve geniş zaman aralığına yayılmıştır. Spesifik olarak, Anadolu'daki Neolitik Dönem, MÖ 10500 ile MÖ 5500 yılları arasında tarihlendirilmiştir. Alanında derinlemesine bilgiye sahip olan arkeologlar, bu dönemi, belirli kültürel evrelerin karakteristiklerine dayanan Çanak Çömleksiz Neolitik ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem olarak iki ayrı kültürel evre ile kategorize etmişlerdir (Özdoğan, 2007: 13).

2.1.1. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem

Halen kullanılan Neolitik kültür evrim evrelerini tanımlayan Çanak Çömleksiz Neolitik A, Çanak Çömleksiz Neolitik B ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönemlerinin ayrımı da ilk kez Eriha kazıları sırasında önerilmiştir. Bu çerçevenin, sadece çanak çömlek üretiminden kaynaklanan değişikliklere değil, aynı zamanda yerleşim yaşamı, mimarlık, tahıl üretimi ve hayvan evcilleştirme gibi elementlere referans veren geniş ve karmaşık bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir.

Neolitik Döneme ilişkin ilk araştırmalar Anadolu Yarımadası'nı kapsam dışında bırakmıştır. Sonraki kazı çalışmaları ve bulgu serileri, Anadolu'nun Neolitik Döneminin başlangıcından bu yana var olan ve takip edilebilir bilimsel izlere ev sahipliği yaptığını göstermiştir. Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, MÖ 10000 ile MÖ 7000 yılları arasına tarihlendirilirken, bu dönem için Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu'nun güneyi ve İç Anadolu'nun önemli bir kısmı çekirdek bölge olarak kabul edilmektedir. Harita 1, Neolitik Dönemin temel bölgelerini ve bu bölgelerden kaynaklanan yayılım süreçlerini göstermektedir.

Harita 1. Neolitik Dönem Yayılım Bölgeleri (Gronenborn & Ober 2017
f1g.1Map)

2.1.2. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem

Anadolu bölgesinde, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde başlayan yaşamın tüm yönlerini kapsayan dönüşüm süreci, hızlı bir ilerleme kaydederek Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde de süregelmiştir. Kilin çanak çömlek ve çeşitli diğer parçaların yapımında kullanılması, bunların kalıcılaştırılmasını sağlamak için pişirilmesi, avcılığın çoğu Anadolu insanı için bir hobi durumuna gelmesi, tür çeşitliliği gösteren hayvan evcilleştirmesi, tarım uygulamalarının büyük ölçüde gelişmesi ve değişen ölü gömme ritüelleri, Anadolu'daki Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin özelliklerini tanımlamaktadır. Bu Dönemde önemli bir diğer değişiklik olarak, önceden düzenli olan mimari yapılar Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde karmaşık bir yapıya sahip yerleşim alanlarına evrilmiştir. Bu evrimsel sürecin, sosyal ve ekonomik yapılar açısından da etkisinin olduğu belirtilebilir (Çınar, 2023: 12).

Anadolu'daki Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, yaklaşık MÖ 7000 ile MÖ 5500 yılları arasına tarihlenir. Bu Dönemde, belirli işlemlerden geçirilerek şekillendirilen ve ateşte pişirilerek kalıcı hale getirilen kil, kapkacak imalatında kullanılır halde görülür. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde gelişmiş olan taş işçiliği ve terazzo yöntemlerine karşın, kilin kalıcılaştırılarak günlük yaşama dahil edilmesi, Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde gerçekleşir ve çeşitli yeni ihtiyaçların ortaya çıktığını müjdelemektedir. Bu ihtiyaçlar arasında, tahılın giderek artan kullanımla birlikte ortaya çıkan "sulu aş" ihtiyacı, su tüketiminin artması, bazı ürünlerin fermente edilmesi ve depolanması gibi gereksinimler bulunmaktadır. İlk çanak çömleğin nerede ve ne zaman üretildiği konusunda kesin bir yanıt vermek imkânsız olabilir, ancak teknik olarak gerçek anlamda ilk çanak çömlek, Çayönü'nün batısında tespit edilmiştir. Oluşturulan bu kaplar, kapalı alanda fırınlanmış ve koyu renkte, mat yüzeye sahip kaplar olarak görülür. Dönemin ilerleyen evrelerinde, pişirme ortamlarının çeşitlendiği ve kapların renk, forma ve bezemelerinde değişiklikler olduğu gözlemlenir. Bu, çanak çömleğin evrimini ve teknolojik gelişmeyi yansıtmaları açısından önemlidir (Özdoğan, 2011: 79).

Çanak Çömleksiz Neolitik 'ten Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçiş süreci belirsiz olmasına rağmen, bu dönem sonrasında yaşanan değişimler oldukça belirgindir. Çanak çömlek yapımının başlaması, ev ve ocak çevresine odaklanan sosyal etkinliklerin hız kazanmasını teşvik etmiştir. Bu dönemde dini ritüeller, geniş

tapınaklar yerine daha çok evlerde yapılmaya başlamıştır. Ritüel yapıları, planlama ve düzenleme yönünden çoğunlukla evlere benzemekte olup, bu da mekânsal ve toplumsal dinamiklerdeki bir değişime işaret etmektedir. Aynı zamanda, dini simgelerde de değişim gözlemlenmektedir. Kadın figürinleri ve duvar resimleri gibi unsurlar, bu dönemin en dikkat çeken dini simgelerindendir ve bu simgelerdeki evrimsel değişimler, dönemin sosyo-kültürel ve dini dönüşümünün belirgin ipuçlarını sunar.

Harita 2. Belli Başlı Neolitik Merkezler (Güldoğan, 2018: 93)

Kıta Avrupa'sında Neolitik Dönemin tam anlamıyla köy yaşamını ve çiftçiliği beraberinde getirdiği görülürken, Batı Akdeniz'deki farklı sosyal örgütlenme modeli nedeniyle böyle bir köy yaşamının gelişmediği, yalnızca belirli Neolitik unsurların yaşam şekline adapte olduğu görülmektedir. Akdeniz'deki Neolitikleşme süreci, hemen hemen dünyanın her yerinde olduğu gibi, hızlı ve ani bir geçiş şeklinde olmamış, çok çeşitli internal dinamikler içermiştir. Örneğin, tarım ürünlerinin kullanımı ile tarımın ekonomik olarak ana rol oynama arasında farklar bulunmaktadır. Bölgede, sadece belirli tarıma dayalı yaşam biçimi unsurlarının görüldüğü, çiftçiliğe dayalı köy yaşantısı ve bununla ilişkili sosyal yaşamın tam olarak aktarılmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Besin toplama ve tarım arasındaki çatışma, tarıma geçiş ve tam adaptasyonun farklı zamanlarda gerçekleştiğini gösterme konusunda anlamlıdır.

Bu süreç, bilim insanları arasında hâlâ tartışılmakta ve Neolitikleşme sürecinin fiziksel, iklimsel ve bitki örtüsündeki değişiklikler, beslenme ekonomisi, nüfus, sosyal organizasyon ve kültürel oluşum üzerindeki etkileri üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Özellikle çanak çömlek yapımının Avrupa'daki Mezolitik Dönemde yaşayan avcı-toplayıcı toplumlar arasında daha yaygın olduğu düşünülmektedir ve bu sosyo-kültürel evrimin önemli bir belirteci olarak kabul edilmektedir. Buna göre çanak çömlek teknolojisi, Mezolitik Dönemden itibaren Avrupa'da var olan ve Mezolitik-Neolitik geçişi ile daha da önem kazanan bir teknolojidir. Bu teknoloji Neolitik Dönemin başta giyim olmak üzere çeşitli kültürler öğeleri için kilit unsurlardan biri olarak görülmektedir (Güldoğan, 2018: 95).

2.2. Neolitik Dönemde Giyim

Neolitik Dönem, ilk uzun süreli yerleşimlerin kurulduğu, bitki ve hayvan evcilleştirmesinin başladığı, teknoloji ve sosyal yaşamda önemli değişikliklerin olduğu bir zaman dilimidir. Neolitik yaşam biçimi, ilk olarak Güneybatı Asya'da MÖ 11. binyılda başlamış, dünyanın farklı bölgelerinde farklı zamanlarda bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. Son araştırmalar, Neolitik yaşam biçiminin daha önce düşünüldüğü gibi besin üretimine geçişle değil, yerleşikliğe geçişle başladığını ortaya koymuştur. Şu anda içinde yaşadığımız jeolojik çağ olan Holosen Dönemindeki iklim değişikliği; bitki ve hayvan canlılığının artmasına ve bazı türlerin çoğalmasına izin veren sıcak, yağışlı ve istikrarlı bir iklim sağlaması nedeniyle Neolitik yaşam tarzının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır (Bar-Yosef ve Belfer-Cohen 1989: 450-451).

Anadolu, Neolitik yaşam biçiminin en erken görüldüğü coğrafyalardan biridir. Dicle Havzası'nda, MÖ. 11. binyıl, yani hemen Holosen öncesine, tarihlenen yerleşimler bulunmaktadır. Anadolu'da, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere, iki ayrı Neolitik oluşum bölgesi olduğu düşünülmektedir. İki bölge arasındaki başlıca farklılıklar, yerleşim düzeni, mimari, geçim ekonomisidir. Güneydoğu Anadolu'nun içerisinde, Dicle ve Fırat havzalarında da bazı farklılaşmalar vardır. Neolitik Dönemin başında görülen bu farklılaşmanın zamanla kaybolduğu düşünülmektedir. Neolitik Dönemde ilk ortaya çıkan toplumlar, avcılık ve toplayıcılıkla uğraşan fakat aynı zamanda teknolojik olarak gelişmiş ve sosyal açıdan

karmaşık gruplardır. Bu döneme özgü özel yapılar, üretilen değişik nesneler ve gerçekleştirildiği düşünülen ritüelistik davranışların hepsi bu Dönemin zengin sembolik dünyasının kanıtlarıdır (Uzdil, 2023: 23).

Sembolik ifade, ilk insanların dönemlerinden bu yana kullanılan güçlü bir iletişim aracıdır. İlk olarak çeşitli beden hareketlerinden oluşan sembolik ifade, zamanla dilin ve sesin ortaya çıkmasıyla gelişmiş ve yaklaşık 100.000 yıl önce "modern insan davranışı" olarak tanımlanan bir seviyeye ulaşmıştır. İnsanlar bu Dönemde takı ve boya kullanıp, üzerinde işaret olan nesneler üretmeye ve sembolik davranışlar göstermeye başlamıştır.

Neolitik Dönemde ortaya çıkan anıtsal özel yapılar hem yapımlarının hem de kullanımlarının hem de işlevlerinin sonlandırması bakımından sembolik ifade gücünü gösteren önemli bulgulardır (Watkins: 2010: 21). Sembolik ifadedeki bu gelişkinlik, Neolitik Dönemde yaşanan büyük sosyal dönüşüm ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Büyük kalabalıklar halinde yaşamaya başlayan insanların, ortaya çıkan sosyal stresle baş edebilmek ve ortak hareket edebilmek için geliştirilmiş güçlü bir iletişime ihtiyaç duydukları düşünülüyor (Uzdil, 2023: 24).

Giysilerin ilk olarak ne zaman ve hangi biçimde kullanıldığına dair kesin bir kanıtın olmamasına rağmen, genel kabul gören görüş, son Buzul Çağı avcılarının, yaklaşık 100.000 yıl önce, giysi kullanan ilk insanlar oldukları yönündedir. Giysi yapımında kullanılan malzemelerin nispeten çabuk bozulabilen nitelikte olması sebebiyle, bu döneme ait giysilerin günümüze kadar muhafaza edilebilmiş olması pek olası değildir. Ancak, bazı nadir durumlarda, insan ve giysi kalıntılarına, özellikle buzda gömülü hallerde veya aşırı kuru mağaralarda rastlanmıştır (Evecen ve Beydiz, 2018: 312).

Giyim probleminin, Buzul Çağı Dönemine özgü soğuk iklim nedeniyle çözülmesi gereken önemli bir mesele olduğu açıktır. Dönemin insanları, obsidyen gibi sivri uçlu taşlarla hayvan postlarını yüzme metodunu geliştirmiştir. Mağara kazıları sırasında bulunan kemik veya boynuzdan yapılmış sivri uçlu delik açacak araçlarının da hayvan postlarını döşemek ve parçalarını birbirine dikmek için kullanıldığı düşünülmektedir. Arkeologlar, postları istedikleri şekle getirmek ve başlık veya kol için delikler açmak amacıyla eti hayvan postlarından ayırarak

kullanılan yontulmuş taş spatulalar bulmuşlardır ve bu tür eylemlerin MÖ 100.000 yılına kadar uzandığı tahmin edilmektedir. O dönemde, insanlar postları vücutlarına dolamış ve zamanla bu teknikler daha karmaşık hale gelmiştir. Kendi vücutlarına göre ayarlamak için kalın kemerler kullanılmıştır (Pendergast ve Pendergast, 2004: 5).

Yaklaşık 20.000 yıl önce icat edilen ilk iğnelerin kemik, maden ve sert ağaçlardan yapıldığı belirtilmiştir. İplik yapımında ise hayvan bağırsakları, sert bitki lifleri ve at kılları kullanılmıştır (Browne, 2008: 53). Bu malzemelerle elde edilen iplikler, deri ve dokuma parçalarını birleştirmek için kullanılan iğnelerle birlikte kullanılmıştır. Dikilen ilk giysi, iki parça hayvan postunun kısa taraflarının birleştirilip kafa kısmı için bir boşluk bırakılmasıyla yapılan tunik olduğu düşünülmektedir. Çatalhöyük'teki araştırmalar, bazı dokuma parçalarının bulunmuş olmasına dair kanıtlar sunmaktadır (Evecen ve Beydiz, 2018: 312). Kullanılan materyaller ve dokuma teknikleri, tarih öncesi dönemlerde dokuma ve giysi yapımı konusunda önemli bir anlayış sağlar. Çatalhöyük'teki çalışmalarda ayrıca motifli kil damgalar da bulunmuştur, bu da kumaşlarda renkli baskı yapmak için kullanıldıklarını düşündürmektedir (Evecen ve Beydiz, 2018: 312).

Neolitik Dönem, insanlık tarihinin önemli dönemeçlerinden biridir ve birçok açıdan teknolojik ve sosyal reformlarla tanımlanır. Hayvancılık ve tarımın işlenmesi, yerleşik yaşama geçiş, davranış ve yaşam tarzında devrimsel değişiklikler, Neolitik Dönemi karakterize eden yönlerdir. Ancak, bu dönemde giyim eşyalarında da görülen büyük değişiklikler genellikle göz ardı edilmiştir. Paleolitik Dönemde giyim tek biçimli ve fonksiyonelken Neolitik Dönemde giyim, daha karmaşık ve çeşitli hale gelmiştir (Rice, 2005: 33). Neolitik Dönemde, hayvancılığın başlamasıyla birlikte, hayvan derileri, kürkleri ve yünler, giysi yapımında en yaygın olarak kullanılan materyaller haline gelmiştir (Rast-Eicher, 2016: 774). Özellikle yün, kullanılabilirliği ve işlevselliği nedeniyle en popüler kumaşlardan biri haline gelmiştir. Bu dönemde giysilerin yapımı, dokuma ve dikiş ekipmanlarının gelişmesiyle birlikte daha karmaşık hale gelmiştir. Özellikle, evrim geçiren dikiş teknikleri, deriden ve kürkten elbiselerin yapımında önemli bir rol oynamıştır.

Neolitik Dönemden kalma buluntular, giysilerde çeşitli süsleme biçimlerinin kullanıldığını göstermektedir. Özellikle, kıyafetlerde taş, kemik ve kabuk gibi materyalleri süsleme olarak kullanmışlardır. Bu, giyimde kişisel ifade ve statünün önemini gösteren bir gösterge olarak yorumlanmıştır (Hodder, 2014: 56). Neolitik Dönemde giyim, insan tarihindeki en önemli gelişmelerden biridir. Bu dönem, giyimdeki teknoloji, materyal çeşitliliği ve süsleme biçimlerinde yenilikçi ve çığır açan değişikliklerle tanımlanmıştır. Bunlar, giyimin sadece fonksiyonel bir ihtiyaç olmaktan çıkıp, sosyal ve kültürel bir ifade biçimi haline geldiği bir döneme işaret etmektedir.

2.3. Neolitik Dönemde Giyimin Gelişimini Etkileyen Faktörler

Neolitik Dönem, tarımın başlaması ve insan topluluklarının yerleşik hayata geçiş yapmaya başladığı bir dönemdir. Bu dönem, tarih öncesi dönemler arasında sosyoekonomik yapılarda ve insan yaşamında meydana gelen en belirgin değişimleri ifade eder. Giyim üzerine yoğunlaşan değişimler hem toplumsal yapıların farklılaşmasına hem de kültürel pratiklerin çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır. Giyimin Neolitik Dönemdeki evrimini, ekolojik koşullar, sosyal yapılar, dini inançlar ve teknolojik gelişmeler gibi çeşitli faktörler şekillendirmiştir.

2.3.1. İklim ve Coğrafya

Anadolu coğrafyasının formasyonu, tektonik ve volkanik aktiviteler sonucunda gerçekleşmiştir. Afrika ve Arap levhalarının kuzeye yönelik hareketi, Alpin Orojenezi olarak bilinen süreçte Kuzey Anadolu Dağları, Toroslar ve Ege Dağlarının oluşumuna neden olmuştur. Doğuda ve güneyde Kuzey Anadolu Dağları ve Toroslar yüksek ve kıvrımlı yapılar oluştururken, Ege bölgesinde ise horst olarak adlandırılan kırıklı dağ yapıları ve graben olarak bilinen ovaların oluştuğu gözlemlenmiştir. Levha hareketleri, volkanik aktivitelerle birlikte, özellikle yakıt olmayan yeraltı kaynaklarının oluşumuna katkıda bulunmuş, böylece Anadolu'nun maden ve mineraller açısından zengin bir bölge haline gelmesini sağlamıştır. Doğu ve iç bölgelerde bulunan volkanik dağlar, tarih öncesi dönemlerde kritik öneme sahip olan ve volkanik lavların hızlı soğumasıyla oluşan obsidyen yataklarını meydana

getirmiştir. Dağ ve vadi oluşumları, Neolitik Dönemde toplulukların, özellikle doğu-batı ekseninde, hareketine olanak sağlayan faktörler arasında önemli bir yer tutmuştur (Sagona ve Zimansky, 2009: 2-3).

Antonia Sagona ve Paul Zimansky, dağ oluşumlarının iklim ve ekosistem üzerindeki etkilerini vurgularlar. Doğu Anadolu'daki yüksek dağların karı uzun süre tutabilme özelliği, Fırat ve Dicle gibi derin nehirler ile sulak alanların oluşmasına imkân tanımıştır. Böylece, Doğu Anadolu'daki sulak alanlar ile Ege'de kırıklı vadiler zengin ve geniş bir yaşam ortamı sunmuşlardır (Sagona ve Zimansky, 2015: 3). Göl dolguları, mağaralardaki mineral oluşumları ve deniz sedimanları üzerinde yapılan çalışmalar, MÖ. 9700 civarında Anadolu'da büyük bir iklim değişikliği yaşandığını ve kurak, soğuk iklimin hızla ılık ve yağışlı bir iklime dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu değişimle birlikte otlaklar hızlı bir şekilde bozkırların yerini almış, ormanlık alanlar ise daha yavaş bir tempo ile oluşmaya başlamıştır.

İlk Neolitik yerleşmeler, genellikle dağ eşiklerinde ve su kenarlarında kurulmuştur. Dağ eşikleri, orman ve bozkır ekolojisine ait bitki ve hayvan türlerine erişim sağlarken; su kenarları, toplulukların su ihtiyaçlarını karşılamının yanı sıra balıkçılık yapımları ve su ihtiyacını gidermeye gelen hayvanların, özellikle kuşların, avlanmasına olanak tanımıştır. Orta Fırat'taki PPNA (Pre-Pottery Neolithic A) yerleşmeleri Toros Dağları'nın teraslarında bulunurken, Göbeklitepe kültürüne ait olmayan diğer yerleşimler genellikle Fırat Nehri ve kollarına yakın bölgelerde yer almıştır. Yukarı Dicle Havzası'nda bulunan yerleşimler, Toros Dağları'nın eteklerine ve mutlaka bir su kaynağına yakın konumda yer almaktadır. Bu yerleşimler, genellikle Dicle Nehri'nin kolları üzerinde veya bu kolların büyük nehre bağlandığı çatal noktalarına yakın alanlarda kurulmuştur. Bu tercih edilen coğrafyalar hem orman hem bozkır hem de akarsu ortamlarında var olabilen zengin bir canlı çeşitliliğine ev sahipliği yapmaktadır (Karul, 2009: 6).

Neolitik Dönemde iklimin giyim üzerindeki etkileri, farklı coğrafi bölgelerde yaşayan toplulukların giyim tercihlerini ve kullanılan malzemeleri doğrudan etkileyerek onların çevresel koşullara uyum sağlama şekillerini şekillendirmiştir. Gilligan'ın (2007) "Climate, Clothing, and Agriculture in Prehistory" adlı çalışması bu ilişkiyi derinlemesine incelemekte ve iklimin, ne sadece tarımsal pratikler

üzerinde, aynı zamanda giyim malzemeleri ve giysi stillerinde de belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Soğuk iklim koşullarında daha kalın, hayvan derisinden yapılan giysilerin tercih edilmesi, bu bölgelerdeki insanların soğuktan korunma ihtiyacını karşılamak için doğal kaynakları nasıl kullandıklarını ortaya koymaktadır. Öte yandan, tropikal iklimlerde hafif, nefes alabilen bitki liflerinden yapılan giysiler, sıcak ve nemli koşullara uyum sağlamanın bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, Neolitik Dönem toplumlarının ekolojik koşullarını anlama ve bu koşullara göre uyum sağlama yeteneklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Neolitik Dönemde giyim, sadece kültürel bir ifade aracı olmakla kalmamış, aynı zamanda bir hayatta kalma stratejisi olarak da işlev görmüştür. Bu gözlem, insanlık tarihinin bu önemli evresinde ekolojik faktörlerin kültürel pratikler üzerindeki etkisini vurgulamakta ve Neolitik toplumların çevrelerine nasıl uyum sağladıklarını gösteren önemli bir kanıt sunmaktadır.

2.3.2. Toplumun Sosyal ve Ekonomik Yapısı

Neolitik Dönem, insanlık tarihinin en önemli dönemlerinden biridir, tarımın başlaması, yerleşik hayata geçiş, sosyal yapıların ve toplumsal sınıflandırmaların ortaya çıkması bu döneme damgasını vurmuştur. Arkeolojik bulgular, toprak işlenmesi, hayvancılık gibi ekonomik yeniliklerin yanı sıra, toplum içerisinde sınıflar ve cinsiyet rollerinin belirginleştiğine işaret etmektedir. Bu dönemde tarım faaliyetlerinin artması, yerleşim yerlerinin seçimi, ekonomik düzenlemeler ve özellikle giyim gibi sosyal yaşamın dışavurumlarında önemli değişimler gözlenmiştir. Belfer-Cohen ve Hovers (1992) ve Bolger (2010) gibi araştırmacılar, Neolitik toplumların gelişen sosyal ve ekonomik yapılarının, giyim üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemişlerdir.

Neolitik Dönemde giysi, basit bir koruyucu öge olmanın ötesine geçerek, toplumsal statü, iktidar, dini inançlar ve estetik anlayışın bir yansıtıcısı olarak evrildi. Özellikle organik materyaller kullanılarak yapılan giysiler, dönemin insanının çevresiyle olan etkileşimini ve adaptasyonunu göstermektedir. Arkaik dönemlerde hayvan derileri ve basit dokumalar halindeyken, Neolitik Dönemde tekstil teknolojilerinde görülen ilerlemeler, giysi yapımında çeşitliliği ve karmaşıklığı

artırmıştır. Peterson ve Drennan (2012) gibi çalışmalarda Neolitik Dönemde giyim ve dokuma tekniklerinin toplum yapısı ile nasıl iç içe geçtiği açıkça görülmektedir.

Giyimin, toplumsal yapılar içerisinde nasıl bir rol oynadığı, arkeolojik figürinlerde ve mezar buluntularında detaylı olarak incelenmiştir. Giysilerde kullanılan süslemeler, dikiş teknikleri ve kullanılan materyaller, bireylerin sosyal sınıflarını ve o dönem içerisindeki ekonomik durumlarını da yansıtır niteliktedir. Örneğin, zengin mezarlar daha fazla süsleme ve daha kaliteli materyaller içerirken, daha mütevazı mezarlar daha az süslü giysiler içermektedir. Bu durum, Neolitik toplumların, giysiyi sadece pratik bir nesne olarak değil, aynı zamanda sosyal bir simge olarak da kullandıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, Neolitik Dönemde giyim, sadece iklimsel ve çevresel faktörlerle şekillenen bir alan olmaktan çıkmış, toplumsal, ekonomik ve dini yapıların bir göstergesi haline gelmiştir. Bu dönemin giysileri, toplumları anlamak ve sosyal yapıları çözümlemek için kritik öneme sahiptir. Neolitik Dönemdeki giyim değişimleri, insanlık tarihinin bu evresindeki sosyal dinamiklerin, ekonomik koşulların ve kültürel değerlerin zengin bir tablosunu sunmaktadır.

2.4. Neolitik Dönemde Giyimin Gelişimi

Neolitik Dönem, insanlık tarihinin yerleşik hayata geçiş ve tarımın başlangıcı gibi köklü dönüşümler yaşadığı bir evreyi temsil eder. Bu dönemde giyim, sadece iklimsel faktörlerden korunma amacı gütmekten öte, sosyal statü, kültürel ifade ve ritüel amaçlar için de kullanılmıştır. Giysi ve süsleme pratikleri, topluluk içindeki bireylerin hem birbirleriyle olan ilişkilerini hem de çevresel koşullarla olan etkileşimlerini şekillendirme yolunda kritik öneme sahiptir. Neolitik Dönemde giyimin kökenleri ve evrimi üzerine yapılan kapsamlı çalışmalar, bu döneme ait toplumsal dinamiklere ve bireylerin günlük yaşam pratiklerine dair değerli bilgiler sağlamaktadır. Neolitik Dönemin giyim malzemeleri ve üretim teknikleri üzerine yoğunlaşmaktadır ve bu dönemde kullanılan ilk dokuma tekniklerinden ve hayvan derilerinin işleniş biçimlerinden bahsetmektedir (Türkoğlu ve diğerleri, 2015: 55).

Orta Doğu'nun neolitik köylerinde yapılan kazılarda, hayvan derilerinin giysi ve çanta yapımında yaygın olarak kullanıldığı bulunmuştur. Hayvanların pulları ve dişleri ise süsleme amaçlı kullanılmıştır. Deri ve kürkler, yalnızca giyinin

hammaddesi olmakla kalmamış aynı zamanda dikiş ipliği olarak da kullanılmıştır. Kıyafetlerin yanı sıra ayakkabılar, kaplar ve çantalar gibi eşyaların yapımında da önemli bir yer tutmuştur (Grömer, 2010: 3). Yünün işlenmesi ve ip yapımı ise, bu dönemde büyük bir sıçrama yapmıştır. Dokuma tekniklerinin gelişmesiyle birlikte hali, çuval ve çeşitli giysiler üretilmiştir. Buluntular, Neolitik Dönemde dokumanın ne denli geliştiğini göstermektedir. Bu dönemde, giyim malzemelerinin çeşitliliği ve işlenişi, toplumların günlük yaşamları ve sosyal yapıları üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Neolitik insanlar, çevresel koşullar ve mevcut teknolojilere bağlı olarak, farklı doğal kaynakları giysi üretimi için kullanmışlardır. Özellikle yün, deri ve bitki lifleri gibi materyaller, dönemin tekstil üretiminde yaygın olarak tercih edilmiştir (Andersson Strand, 2012: 211).

Bu geçiş, Neolitik Dönemde kullanılan giysiler ve malzemelerin daha ayrıntılı bir değerlendirmesine olanak tanırken, bu malzemelerin işlenme şekilleri ve kullanıldıkları sosyal kontekstler, dönemin kültürel zenginlik ve teknolojik ilerlemesini de yansıtmaktadır.

2.4.1. Kullanılan Giysiler ve Malzemeler

Neolitik Dönemde kullanılan giysiler ve malzemelerin daha detaylı ele alınması, hayvan derileri ve kürkleri başta olmak üzere bitkisel liflerin kullanımını ayırt etmek için elverişlidir. Her iki materyal türü de Neolitik toplulukların çevresel koşullara adaptasyon yetenekleri, sosyo-ekonomik yapıları ve teknolojik gelişimlerini yakından yansıtmaktadır.

Neolitik Dönemde giyim malzemeleri arasında kullanılan ana kategorilerden biri hayvan kaynaklı malzemeler, özellikle de hayvan derileri ve kürklerdir. Bu materyallerin kullanımı, toplumların avcılık yetenekleri ve hayvanları domestike etme süreçleri ile yakından bağlantılıdır. Kullanılan hayvan derileri ve kürkleri hem ısınma ihtiyaçlarına hizmet etmiş hem de sosyal statü ve ritüel uygulamalar gibi çeşitli kültürel amaçlarla kullanılmıştır. Öte yandan, bitkisel lifler de Neolitik Dönem giyim malzemeleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemde, özellikle keten gibi liflerin kullanımı yaygınlaşmış ve giysilerin, halatların, ağların ve diğer öğelerin üretiminde temel malzeme olarak kendini göstermiştir (Barber, 2007: 175). Bu

bitkisel liflerin işlenmesi, tarım tekniklerinin gelişimi ve bitki biyolojisi hakkında bilginin artmasıyla paralel bir evrim geçirmiştir.

2.4.1.1. Hayvan Derileri ve Kürkler

Neolitik Dönemde, insanların çevresel şartlara adaptasyonu ve hayatta kalabilmesi için hayvan derileri ve kürkler vazgeçilmez malzemeler arasında yer almıştır. Bu malzemeler, sadece korunma ve ısınma amacıyla değil, aynı zamanda sosyal ve ritüel kullanımlar için de önem arz eder. Dönemin insanları, besin kaynaklarını yakınlarında tutmayı tercih ederek, koyun, keçi ve sığır gibi büyük baş hayvanları domestike etmişlerdir. Bu süreç, avcı ve toplayıcı gruplardan farklı olarak, istenilen zamanda et, süt ve yün gibi ikincil ürünlerin elde edilmesine olanak tanımıştır. Ancak, bu avantajlar aynı zamanda dezavantajlar da getirmiştir. Hayvan sürülerinin sürekli olarak kontrol altında tutulması ve beslenmesi, ek iş gücü ve kaynak kullanımını zorunlu kılmıştır. Bu, yemleme ve otlakçılığı gerekli hale getirerek, toplumların yaşam biçimlerinde ve ekonomik yapılarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Neolitik topluluklar yaygın olarak hayvan derilerini ve kürklerini giysi olarak kullanmışlardır.

Deri, esnek ve dayanıklı bir materyal olarak, özellikle soğuk iklim koşullarında vücudu korumada temel bir rol oynamıştır. İşlenmiş kürkler, yalıtım ve su geçirmezlik açısından üstün özellikler sunarak insanların soğuk hava koşullarıyla başa çıkmasını sağlamıştır. Hayvan derilerini giyilebilir hale getirmek için kullanılan işlemler, Neolitik Dönemin en önemli becerilerinden biridir. İlk olarak, hayvanın derisi özenle yüzülür ve ardından temizlenir. Bu süreç, yağların ve diğer kalıntıların deriden uzaklaştırılmasını içerir. Antik metinlerde ve arkeolojik bulgulara, bu işlemin bazen taş aletler kullanılarak yapıldığına dair kanıtlar bulunmaktadır (Colledge, Conolly ve Shennan, 2004: 42).

Kürkler ise özellikle soğuk iklim koşullarında, izolasyon özellikleri nedeniyle tercih edilmiştir. Neolitik insanlar, avladıkları büyük memelilerin kürklerini dikkatlice işleyerek kış aylarında kullanmak üzere muhafaza etmişlerdir. Kürkler, dikiş teknikleri ile birleştirilerek giysiler, battaniyeler ve korunaklar oluşturulmuştur. Böylesi tekstiller, Neolitik Dönem topluluklarında önemli bir statü sembolü olarak da

kabul edilmiştir ve özellikle ritüel amaçlı kullanımlarda sıklıkla gözlemlenmiştir (Ryder, 2003: 15).

Deri ve kürkler sadece pratik bir ihtiyaçtan öte, Neolitik Dönem topluluklarında sosyal ve kültürel işlevlere de sahiptir. Örneğin, bazı kabilesel liderler veya şamanlar, belirli hayvanların derilerini giyerek o hayvanların güçlerini temsil ettikleri inancına sahip olabilirler. Bu tür giysiler, çoğu kez topluluk içinde düzenlenen törenlerde kullanılmış ve bu sayede bireylerin sosyal statüleri vurgulanmıştır (Gilligan, 2007). Neolitik Dönemde hayvan derileri ve kürklerin kullanımı, bu dönem insanların el becerileri, doğal materyallere olan bağlantıları ve toplumsal yapıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu malzemeler aynı zamanda, o dönemde insanların doğa ile olan etkileşimlerini ve çevresel şartlara adaptasyon stratejilerini de aydınlatmaktadır.

Hayvanların domestikasyonunun, özellikle tekstil üretimi açısından, hangi yollarla toplumların gelişimini etkileyebileceğinin bir göstergesidir. Hayvansal liflerin kullanımı, bitkisel liflerin işlenmesine kıyasla farklı teknikler ve süreçler gerektirirken, bu da Neolitik ve sonrası dönemlerde tekstil teknolojilerinin evrimine önemli katkılarda bulunmuştur.

Sonuç olarak, hayvanların domestikasyonu, sadece besin güvenliği açısından değil, aynı zamanda giyim ve diğer ihtiyaçlar için gereken malzemelerin sürekli temin edilmesi açısından da önemli bir adım olmuştur. Bu dönemde başlangıçta elde edilen yün, daha sonraki yıllarda tekstil sanayinin gelişiminde kritik rol oynamıştır, böylece insan topluluklarının yaşam tarzları üzerinde derin etkiler bırakmıştır.

2.4.1.2. Bitki Lifleri

Bu döneme özgü en çarpıcı gelişmelerden biri, bitki liflerinin kullanımının başlamasıdır. Yerleşik hayata geçiş, insanların çevresiyle olan etkileşimini derinden değiştirmiş, bu süreçte çeşitli bitkisel materyallerden yararlanma yöntemleri geliştirilmiştir. Neolitik Çağ'da bitki lifleri, giyimden barınmaya, alet yapımından sanatsal faaliyetlere kadar geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Bazı arkeobotanik çalışmalar, buhar-basınçlı çözelti analizleri ve mikroskobik incelemeler aracılığıyla, Neolitik yerleşim alanlarında yetişen bitkiler arasında, lif üretiminde kullanılabilecek türlerin varlığını ortaya koymuştur. Liflerin işlenmesi ve kullanılması, neolitik

toplumlarda sosyal örgütlenme, ekonomik pratikler ve teknolojik yenilikler açısından yeni ufuklar açmıştır. Bu gelişmeler, Neolitik Dönem insanların doğal kaynakları nasıl değerlendirdiği ve bu materyalleri günlük yaşam pratiklerine nasıl uyguladığı konusunda bize bilgiler sunmaktadır.

Neolitik Dönemde, yerleşik yaşam tarzının getirdiği eşya üretimindeki artış, özellikle tekstil materyallerinin hammaddelerinin sistemli bir şekilde sağlanmasını gerektirmiştir. (Cybulska and Maik, 2007: 185) tarafından yapılan arkeobotanik çalışmalar, bu dönemde ve sonrasında keten, kenevir, jüt ve ısırgan gibi bitkilerden üretilen tekstil örneklerinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalardan elde edilen veriler, Neolitik yerleşimlerde tekstil materyallerinin yoğunluğu, kalitesi ve miktarı hakkında bilgiler sağlamaktadır. Özellikle keten ile ilgili bulguların yoğunluğu, bu bitkinin dönemin tekstil endüstrisinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir ve bu nedenle, söz konusu bitkinin kullanımına dair detaylı bir inceleme yapılmaktadır.

Günümüzde *Linum usitatissimum* L. olarak adlandırılan keten, yabanî formu *Linum bienne* ile İran ve Irak'taki dağlık bölgelerde doğal olarak yetişmektedir ve bu bölgelerden başlayarak Akdeniz kıyıları boyunca Atlantik kıyılarına kadar yayılmıştır. Weiss ve Zohary'nin (2011) öne sürdüğü bir teze göre, keten muhtemelen MÖ. 6000'lerde evcilleştirilmiştir. Karg (2011) ve Becker (2016) ise, ketenin hem yağ hem de dokuma amaçlı kullanımına dair kanıtların MÖ. 8. bin yılda ortaya çıkmış olabileceğini öne sürmüşlerdir. Keten, ideal büyüme koşulları nemli bölgeler olan bir bitki olup, hasat süreçleri kenevir ve jüt gibi fizyolojik açıdan benzer bitkilerle paralellik gösterir. Bu bitkiler, coğrafi ve iklimsel şartların farklılıklarına bağlı olarak, gövdelerinde yer alan liflerin elde edilmesi sürecinde çeşitlilik göstermektedir. Bu durum, ketenin özellikle tekstil amaçlı kullanımında önemli bir faktör olarak değerlendirilmekte olup, ketenin evcilleştirilmesi ve yayılımı hakkındaki tarihsel süreç teknolojik ve çevresel adaptasyonların bir sonucu olarak incelenmektedir (Sevindik, 2019: 24).

Ketenin evcilleştirilmesi ve kullanımına dair en eski kanıtlardan biri, Zohary ve diğerleri (2012: 103-104) tarafından belirtilen, Jericho'daki PPNB tabakasından elde edilmiştir. Bu, ketenin erken dönemlerde zaten önemli bir tarım ürünü olduğunu

göstermektedir. Ayrıca, İsrail'deki Nahal Hemar yerleşiminde, MÖ. 7. binyıla ait ve hammaddesi keten olarak bilinen kumaş parçaları bulunmuştur (McCorriston, 1997: 519). Bu buluntular, ketenin erken dönemlerde zaten tekstil hammaddesi olarak kullanıldığını doğrulamaktadır.

Çatalhöyük'te 2013 yılında yangın tabakasından ele geçen keten dokuma kumaş oldukça dikkat çekicidir. Yangın geçiren bir mezarın içinde iki çocuk iskeletinin arasında bulunmuştur. Bu noktada ilginç olan şey kazıda hiç keten tohumuna rastlanmamış olmasıdır (Martin, 2022: 85).

Yakındoğu coğrafyasındaki en erken dokuma örneklerinin neredeyse tamamı ketenden yapılmış olduğu görülmektedir (Martin, 2022: 81). Suriye Tell Halula'da Neolitik tabakalarda MÖ 7.binlere tarihlenen keten ve pamuk iplik dokumalarına rastlanmıştır (Martin, 2022: 69).

Arkeolojik veriler, keten ve kenevir bitkilerine ait tohumlar, polenler veya fitolitler gibi bitkisel liflerin kullanıldığına işaret etmektedir. Bu bitkisel kalıntılar, keten ve kenevirin hem tohumlarından yağ ve gıda kaynağı olarak hem de lif olarak kullanıldığını göstermektedir. Beer Sheva'daki ketenin lif amacıyla değil, muhtemelen tohumları için yetiştirildiği öne sürülmüştür. Ukrayna'daki Tripolye Kültürü'nde ise kenevir tohumlarının besin olarak tüketildiğine dair kanıtlar bulunmakta, ancak gövdelerin direkt kullanımı da mümkün olabilir. Domuztepe'de ise keten tohumlarının besin amaçlı kullanımına dair veriler bulunmaktadır. Keten ya da kenevirin kullanım amacı hasat zamanlamasını da etkilemektedir. Liflerden yararlanılacaksa, bitkinin zarar görmemesi için erken hasat edilmesi gerekirken, tohumlarından yağ elde etmek amaçlanıyorsa, bitkinin sararması beklenir. Bu bilgiler, Neolitik Dönem topluluklarının ihtiyaçlarına göre farklı zamanlamalarda bu tür bitkileri hasat ettiklerini düşündürmektedir. Tekstil üretimi için keten, kenevir veya jüt gibi bitkisel lif kaynaklarının yetiştirilmesi, hasat edilmesi veya yabani olarak toplanması gerekmektedir. Bu süreç, Neolitik Dönem topluluklarının sosyo-ekonomik yapılarına ve iş bölümüne dair önemli bilgiler sunmaktadır. Bitkisel liflerin elde edilmesi, çürütme, dövme ve taraklama gibi işlemleri içerir. Bu işlemler, liflerin gövdelerden ayrıştırılmasını ve tekstil üretimi için kullanılacak saf lifin elde edilmesini sağlamaktadır. Tüm bu aşamalar, keten lif üretiminin zamanla

azalmasının ve tekstil üretiminde daha kolay ve avantajlı alternatif yöntemlerin araştırılmasının muhtemel nedenlerini de açıklar. Zamanla, daha az işgücüne ihtiyaç duyan ve daha hızlı üretim sağlayan lif türlerine veya teknolojilere geçiş görülmüştür (Sevindik, 2019: 24).

Sonuç olarak, Neolitik Dönemdeki bitkisel lif üretiminin ve kullanımının, antik toplumların tarımsal uygulamaları, sosyal yapıları ve teknolojik becerileri hakkında bilgi veren kompleks bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.

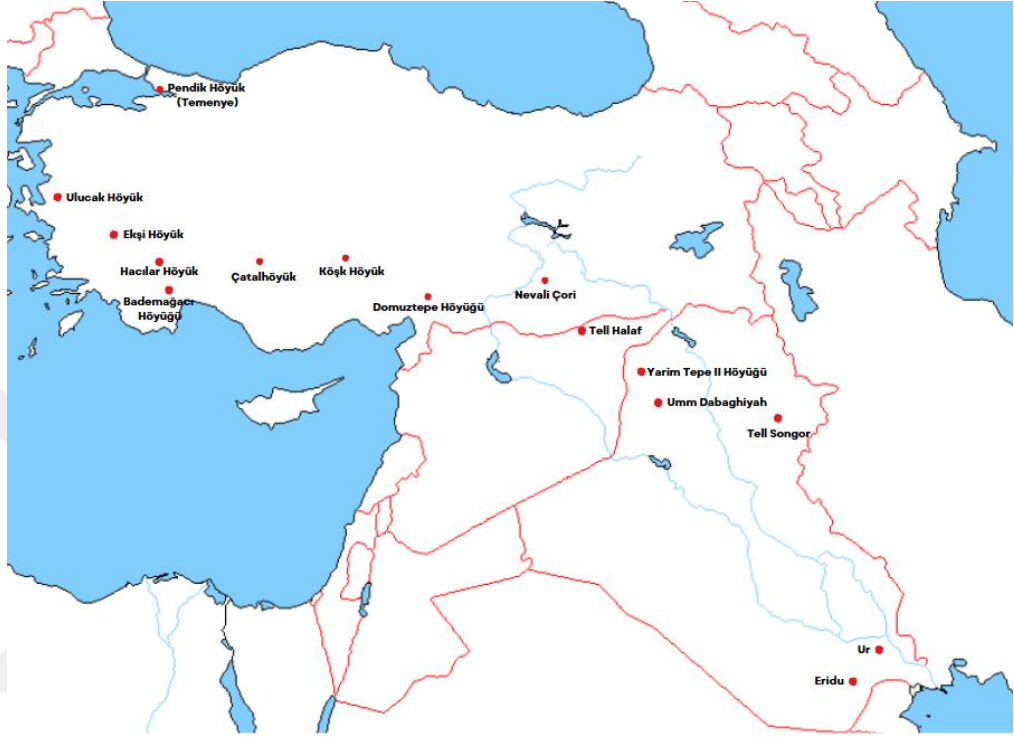
2.5. Neolitik Dönemde Giysiye Dair Arkeolojik Bulgular

Neolitik Dönem, tarımın başlamasının yanı sıra, giysi üretiminin de kaydedilmiş tarihinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde, giysi yapımında kullanılan ilk lifler ve tekstil üretimine dair kanıtlar, arkeolojik kazılarda elde edilen buluntular aracılığıyla incelenmektedir. Neolitik alanlara yapılan detaylı araştırmalar, giysilerin yapıldığı malzemeler, bu malzemelerin işleniş biçimleri ve giysi üretiminin sosyo-kültürel önemi hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Yapılan arkeolojik kazılar, fiber kalıntılarının yanı sıra, giysi yapımında kullanıldığı düşünülen aletler ve dikiş izlerini içeren tekstil parçalarını gün yüzüne çıkarmıştır (Gleba ve Mannering, 2012).

Giysi yapımında kullanılan ilk lifler, seramikler, duvar resimleri, kabartmalar ve figürinler, neolitik toplumların günlük yaşam pratikleri, sosyal statüler ve estetik tercihler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Neolitik alanlarda yapılan kazılarda ele geçirilen bu tür eserler, giysilerin estetik ve fonksiyonel özelliklerini yansıtan zengin detaylar sunmaktadır. Figürinler ve duvar resimleri; dönemin giysi tasarımlarını ve giyim kültürünü simgeleyen unsurlar içermekte, kabartmalar ve seramikler ise kullanılan bezeme teknikleri ve motifler açısından bilgi sahibi olmamıza olanak tanımaktadır (Hodder, 2014; Watkins, 2010).

Eriha, Jarmo, Tell Shimi Shara, Tepe Yahya, Khirokitia, Knossos, Hacılar, Yumuktepe, Hakemi Use, Ulucak Höyük gibi pekçok yerleşimde ağırşak, tezgah ağırlığı, baskı mühürler, dokuma parçaları, kemik aletler, dokuma teknolojisinin doğudan batıya kadar varlığını kanıtlar niteliktedir (Martin, 2022: 87-88).

Bu çeşitli bulgular, Neolitik Dönem insanların giysi üretimi ve tasarım süreçlerinin gelişimini ve bu süreçlerin sosyo-kültürel yapılarla nasıl iç içe geçtiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Harita 3. Neolitik Dönem Giysi Tasvirli Buluntuların Ele geçtiği Yerleşim Yerleri (Anadolu ve Mezopotamya'daki)

Harita 4. Neolitik Dönem Giysi Tasvirli Buluntuların Ele geçtiği Yerleşim Yerleri (Anadolu'daki)

2.5.1. Figürinler

Figürin terimi, Latince kökenli "figura" kelimesinden türemiştir ve genellikle canlı varlıkları temsil eden, taşınabilir ve saklanabilir niteliklerde üç boyutlu küçük sanat eserlerini ifade eder. Bu eserler, küçük ölçekli insan, hayvan veya mitolojik varlık tasvirleri şeklinde olup, dini sunular ya da dekoratif amaçlar için kullanılmıştır. Figürinlerin üretiminde kil, taş, metal ve ahşap gibi çeşitli malzemeler kullanılmıştır (Çınar, 2023: 60).

Neolitik kültür, Anadolu topraklarında da kendine has bir çeşitlilik içerisinde gelişmiştir. Bu bölgedeki çeşitli Neolitik yerleşim alanlarında, mimariden tarım kültürüne, küçük buluntulardan çanak çömlek teknolojisine dek değişkenlikler gözlemlenmektedir. Her bir yerleşim yeri bu farklı özellikleriyle kendine özgü bir kimlik oluşturmuştur. Din ve inançlar, doğa algısı, bereket, doğum, ölüm ve yaşam gibi temel kavramlarla bağlantılı olan seramik figürinler, bu farklılıkların somut bir yansıması olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde, kilin kalıcı hale getirilip çeşitli kullanımlar için değerlendirilmesiyle popülerleşen seramik figürinler, bu dönemin anlam ve inançlarını görsel bir biçimde ifade eden önemli buluntulardır. Çatalhöyük, Höyücek ve Hacılar gibi alanlarda ortaya çıkarılan figürinler, bu eşsiz kültürel ifadelerin en göze çarpan örnekleri olarak kabul edilirken, Anadolu'nun farklı bölgelerindeki diğer Neolitik yerleşimlerde de benzer kültürel izler taşıyan buluntulara rastlanmıştır. Figürinler aracılığıyla, Neolitik toplulukların dünya görüşleri, sosyal yapıları ve dini inançları hakkında değerli bilgiler elde edilmekte, böylece dönemin kültürel ve sosyal dokusu daha iyi anlaşılmaktadır. Özellikle Neolitik çağa tarihlenen Anadolu coğrafyasındaki figürinler büyük oranda kilden yapılmıştır. Bu seramik figürinler, herhangi bir kalıp malzemesi kullanılmadan, doğal olarak elde edilen kilin serbest şekilde şekillendirilmesiyle üretilmiştir. Bu üretim tekniği, Neolitik sanatçıların yalnızca mevcut doğal

kaynakları kullanarak değil, aynı zamanda yaratıcılıklarını ve el becerilerini sergileyerek eserler meydana getirdiklerini göstermektedir. Bu bağlamda, Neolitik Dönem figürinleri, dönemin kültürel ve estetik anlayışına dair önemli ipuçları sunar ve bu toplulukların sanatsal ifade biçimleri, dini inançları ve sosyal yapıları hakkında bilgi verir. Genel olarak, canlı varlıkları tasvir eden ve üç boyutlu özelliklere sahip, taşınabilir nitelikte sanat eserleri ahşap, metal, taş ve pişmiş toprak gibi çeşitli malzemeler kullanılarak üretilir. Neolitik Dönemde Anadolu'da keşfedilen figürinler, ise özellikle pişmiş toprak ve taş malzemelerden yapılmış olup, insan figürlerini tanrıça temsilleri olarak betimleyen kutsal objeler olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, yerel inanç ve sanatı yansıtan figürin buluntuları, keşfedilen merkezlerin çoğunda gözlemlenebilir ve bu figürinler, zengin bir biçimsel anlayışa sahiptir (Yoleri, 2008: 21; Harari, 2015: 21-22; Çınar, 2023: 33).

Anadolu'daki arkeolojik sitelerde, örneğin Çatalhöyük ve Hacılar gibi yerlerde, heykeller genellikle kutsal alanlarda bulunurken, figürinler duvar çatlakları gibi sıkıştırılmış yerlerde, bir duvarın diğerine yaslandığı boşluklarda veya kullanıldıkları törenlerden sonra gömüldükleri çukurlarda keşfedilmiştir.

Görsel 1. Ana Tanrıça Figürini, Çatalhöyük, Konya (Kulaçoğlu, 1992)

Görsel 1’de Çatalhöyük, Konya’da bulunan pişmiş toprak figürin, Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde MÖ 6. binyılın ilk yarısına aittir. Figür, 5,6 cm ve 4,7 cm yüksekliğindedir. Ayakta duran bir Ana Tanrıça betimlemesi olarak gösterilmekte olup, boyun bölgesinde başın sabitlenmesi amacıyla küçük bir delik bulunmaktadır. Figürün sol kolu kırık, sağ kolu kıvrık ve sağ eli sağ göğsü üzerinde konumlandırılmıştır. Bacakları iki yana açık vaziyette ve ayakları kırık durumdadır. İri omuzlu ve dolgun kalçalı olan bu figür, leopar derisinden yapılmış, omuzları açıkta bırakan saçaklı bir giysi giymekte ve belinde kabartmalı bir kuşak taşımaktadır. Sırt kısmı bel yüksekliğine kadar çıplak olup, kabartılı kürek kemikleri etli bir sırt görünümü vermektedir (Çınar, 2023: 2).

Görsel 2. Kadın Figürini, Köşk Höyük, Niğde (Bilgi, 2012)

Görsel 2’de Köşk Höyük, Niğde’deki pişmiş toprak figürin, Çanak Çömlekli Neolitik Döneme ait olup, yaklaşık 3,5 cm yüksekliğindedir. Görseldeki figür, ayakta duran bir kadın betimlemesi olarak sunulmuş olup, göğüslerden itibaren üst kısmı kırılmıştır. Figürün göbeği hafif silindirik şekilde tasvir edilmiş ve göbek deliği nokta ile belirtilmiştir. Göbeğin hemen üstünde eller birbirine temas edecek şekilde pozisyonlanmış ve bu şeklin kolların pozisyonu anlaşılır bir görünüm sağlamıştır. Sırt kısmı düz olup, burada iki nokta şeklinde delik bulunmakta; bu delikler, figürün süslemesi amacıyla yapılmış olabilir. Figürün belden aşağı kısmı, etek benzeri bir örtü ile kaplanmış; bu örtü ön tarafta belden aşağıya doğru uzanırken, arka kısımda bel çukurunu sarmakta ve bacaklar arasından yere kadar inmektedir. Dolgun kalçalı olan figürün bacakları bitişik ve ayakları ise şekillendirilmemiş olup, kırıkları beyaz seramik çamuru ile şekillendirilmiş ve figür, kızıl kahverengi renkte bir astar ile tamamlanmıştır (Çınar, 2023: 72). Etek yüzeyinde çatlaklar görülmekte olup, bu çatlaklar pişirim esnasında veya kullanım sürecinde, ya da toprak altında alınan darbeler sonucunda oluşmuş olabilir. Eteğin yüzeyindeki renk etkilerinin görülmemesi, etek kısımlarının astarsız olduğuna işaret ettiği düşünülmektedir.

Görsel 3. Genç Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)

Hacılar, Burdur'da bulunan ve Çanak Çömlekli Neolitik Döneme tarihlenen bu pişmiş toprak figürin, MÖ 6. binyıl ortalarından gelmektedir. Yüksekliği 11,7 cm ve genişliği 4.7 cm olan figürin, ayakta duran genç bir tanrıça olarak betimlenmiştir. Figürin, dar bir giysi giymiş, iri kalçalara sahip olup, kolları kırık; sol eli göğüs üzerinde ve işlenmemiş bir durumdadır. Baş kısmı badem şeklinde çizilmiş gözlerle, kırık burun ve hafif kabartılı kulaklarla karakterize edilmiştir; saçlar ise tepede örülüdür. Göğüsler belirgin olmayan, göbek şişkin fakat sarkık olmayan ve ince bir bel ile zarif bir yapı sergileyen bu figürin, genç tanrıçanın yanı sıra toplumdaki genç kadınları sembolize etmektedir. Figürin, kırıkları beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, belden aşağısı redüksiyonlu pişirim işlemi sonucu siyah renkte tamamlanmıştır. Bu özellikler, figürinin estetik ve sembolik değerini artırmaktadır (Çınar, 2023: 76).

Görsel 4. Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)

Görsel 4'te Çanak Çömlekli Neolitik Döneme ait bu pişmiş toprak figürin, yüksekliği 6.2 cm ve genişliği 4 cm'dir. Figürin, ayakta duran bir Ana Tanrıça temsilidir, ancak baş kısmı kayıptır ve başın gövdeye sabitlenmesi amacıyla omuz kısmında bir delik bulunmaktadır. Üçgen şeklinde göğüsleri olan bu figürin, altında çizgi ile belirtilmiş bir giysiye sahip iri göbeği ile dikkat çekmektedir. Göğüslerin belirtilmemesi ve göbeğinin şişkin fakat sarkık olmayan yapısı, genç bir tanrıçaya gönderme yapmaktadır. Ayrıca, figürin kırıkları beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, yüzeyinde redüksiyonlu pişirim işleminden kaynaklanan etkiler görülmektedir (Çınar, 2023: 78).

Görsel 5. Ana Tanrıça Figürin Parçası, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)

Görsel 5'te yer alan bu toprak figürin Hacılar, Burdur'da Çanak Çömlekli Neolitik Döneme ait olup göğüsten aşağısı kırık bir halde ortaya çıkarılmıştır. Figürin, yüksekliği 5,3 cm ve genişliği 5 cm ölçülerinde olup, Ana Tanrıça betimlemesiyle dikkat çeker. Baş kısmında iri ve badem şeklinde gözler, çıkıntı biçiminde kulaklar, sivri ve iri bir burun ile betimlenmiş, başında bir başlık bulunan ve atkuyruğu şeklinde örülmüş saçları sırtının ortalarına kadar uzanır. Sivri omuzlar ve elleriyle göğüslerini tutan pozisyonu dikkat çekicidir. Ön ve arka yüzünde siyah renkte karelerden oluşan bezemeler giysi kullanımına işaret eder ve bu bezemeler figürin üzerinde önemli bir estetik unsurdur. Figürün belirsizce betimlenen göğüsleri, örgü saçları ve başlık kullanımı, onun genç bir tanrıça olduğuna dair göndermeler içerir. Yüzeyinde redüksiyonlu pişirme sonucu ortaya çıkan etkiler mevcut olup, kırıklar beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş ve perdahlanmıştır. Bu özellikler, figürinin zaman içerisinde maruz kaldığı çevresel koşulları ve koruma yöntemlerini de öne çıkarır (Çımar, 2023: 82).

Görsel 6. Ana Tanrıça Figürini, Hacılar, Burdur (Kulaçoğlu, 1992)

Görsel 6’da yer alan bu figürin, Hacılar, Burdur’da Çanak Çömlekli Neolitik Döneme ait olup, MÖ 6. binyıl ortalarına tarihlenmektedir. Yüksekliği 11,7 cm ve genişliği 7,9 cm olan pişmiş toprak figürin betimlenen pozisyon itibarıyla yüzüstü yatmış bir Ana Tanrıça temsilidir. Elleri göğüslerin altında pozisyonlandırılmış, göbeği sarkık ve göbek çukuru üçgen şekilde belirginleştirilmiştir. Figürün sırtı ve önü boyalı şeritlerle işlenmiş olup, bu detaylar giysi kullanımına işaret etmektedir. Baş ve ayaklar kırılmış olan figürün, belden yukarısı yüzüstü, belden aşağısı ise yan dönmüş vaziyette betimlenmiştir. Sağ omuz kısmı ayrı olarak kırılmış ve sonradan birleştirilmiştir. Bu parçanın temiz durumda olması, kırıkların beyaz seramik çamuru ile şekillendirilip perdahlanmış olduğunu gösterir. Yüzeyinde, redüksiyonlu pişirim işleminden kaynaklanan izler mevcuttur, bu da figürinin üretim ve muhafaza süreçlerine dair bilgi verir (Çınar, 2023: 88).

Görsel 7. Ana Tanrıça Figürini, Bademağacı Höyük, Antalya (Bilgi, 2012).

Görsel 7’de Bademağacı Höyük, Antalya’da bulunan ve tarihlendirilmesi yapılmamış Çanak Çömlekli Neolitik Döneme ait, 4,8 cm yüksekliğinde bir Ana Tanrıça betimlemesi sunulmaktadır. Görselde figürin, ayaklarını öne doğru uzatarak oturur vaziyette tasvir edilmiş; baş kısmı, sağ omuz ve sağ kolu kırık durumdadır. Görülebilen sol kolu kıvrılmış ve bu kıvrım derin bir çizgi ile ifade edilmiştir. İnce beli, şişkin göbeği ve yatay derin çizgi ile belirginleştirilmiş göbek deliği ile dikkat çeker. Dolgun bacakları paralel şekilde öne doğru uzatılmış, ayakları ise detaylandırılmadan yumru şeklinde bırakılmıştır. Kadın cinsel organı, ters üçgen şeklinde bir çizgi ile işaretlenmiş ve bu üçgenin alt köşesinde dikey, kısa bir çizgi bulunmaktadır; bu detay, giysi kullanımına işaret ediyor olabilir. Elleri, kabartı yapılmadan ve göğüslerinin tamamını kapsayacak şekilde uzun derin çizgiler ile anlatılmıştır. Figürin, kırığı kırmızı seramik çamuru ile şekillendirilmiş ve sonrasında perdah işlemiyle düzeltilmiştir. Bu detaylar, figürinin üretim ve anlatım teknikleri açısından zengin bilgiler sunar ve Neolitik Dönem insanların sanat anlayışı ile dini ve kültürel değerlerine dair ipuçları verir (Çınar, 2023: 102).

Görsel 8. Erkek Figürini, Nevali Çori, Şanlıurfa (Bilgi, 2012).

Görsel 8’de Nevali Çori, Şanlıurfa’da bulunan ve tarihlendirme belirtilmemiş olan bu Çanak Çömlekli Neolitik Döneme ait pişmiş toprak figürin, 5.6 cm yükseklikte bir erkek betimlemesidir. Figürin, ayakta dururken gösterilmiş olup baş kısmı kırılmış ve kolları şekillendirilmemiştir. Üst gövdesi silindirik biçimde ve bele kadar uzanırken, hafifçe belirtilen kalçalardan sonra bacaklar birbirine bitişik ve ayaklar orantısız çıkıntılarla ifade edilmiştir. Kalçalarını saran ve cinsel bölgesini kapatan kuşak benzeri bir giysi kullanımı dikkat çekmektedir. Bu figürin, Neolitik Dönem Anadolu halkı için önemli bir yere sahip olan leopara kuşak üzerindeki noktasal deliklerle gönderme yapmaktadır. Neolitik Dönem seramik figürinler arasında erkek figürinlerin nadir olması bu eseri özellikle dikkate değer kılmakta, genellikle Ana Tanrıça ile ilişkilendirilen leopar ve leopar deseninin bir erkek figürin ile buluşturulması özel bir anlam taşımaktadır. Figürin, kırıkları kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş olup, yüzeyinde kullanım süreci veya toprak altında aldığı darbelerden kaynaklanan dokular görülmektedir. Bu figürin, antik Neolitik sanatının ve sosyo-kültürel dinamiklerinin anlaşılmasına katkı sağlayacak zengin bilgiler sunmaktadır (Çınar, 2023: 104).

Görsel 9. Kadın Figürini, Pendik, İstanbul (Bilgi, 2012).

Görsel 9’da yer alan figürin Pendik, İstanbul’da bulunan ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönemde, MÖ 6. binyıl ortalarına tarihlenmektedir. Figürin, ayakta duran bir kadın betimlemesi olarak sergilenmiştir. Figürinin boyundan itibaren baş kısmı, omuzunun hemen altından başlayarak sağ kolu ve sol kalçasının üst kısmı kırılmış durumdadır. Geniş omuz yapısı ve şişkin pazılara sahip olan figürin, kolları gövdenin yanlarında yer almakta olup, bu kollar tam olarak şekillendirilmemiştir. Göğüsler küçük çıkıntılar şeklinde, kalça ve bacaklar ise dolgun biçimde tasvir edilmiştir. Bacakları silindirik ve birbirinden ayrı, ayakları ise biçimlendirilmeden düz bir şekilde sonlandırılmıştır. Kalça kısmını çevreleyen çizgi kazımlar ve bacakların üst kısımlarında belirsiz çizgisel etkiler dikkat çekmektedir; bu durum, figürinin kalçalarından itibaren tüm üst gövdesini kaplayan, süslü etek kenarlarına sahip bir elbise giydiğine işaret etmektedir. Ayrıca, kalçaların bacaklar ile birleştiği yerde görülen kavisli ayırım ve çizgi kazımlar, başka bir giysi kullanımını ima etmektedir. Figürün kırıkları beyaz seramik çamuruyla şekillendirilmiş, yüzeyi astarlanmış ve perdahlanmıştır. Bu detaylı işçilik, figürin sanatsal ve estetik değerini ortaya koymakta olup, Neolitik Dönem toplumunun giyim kültürü ve estetik anlayışı hakkında önemli bilgiler sunar (Çınar, 2023: 105).

Görsel 10. Ana Tanrıça Figürini (Bilgi, 2012)

Görsel 10’da yer alan ve yerleşim yeri belirtilmemiş olan pişmiş toprak figürin, 10,5 cm yüksekliğinde oturur vaziyette bir Ana Tanrıça betimlemesine sahiptir. Figürin, baş kısmı kırık halde bulunmuş, omuzları ve kolları iri yapıda olup parmaklarının kabartılı şekilde işlendiği elleri göğüslerinin üzerinde konumlandırılmıştır. Göğüsleri dolgun, göbeği şişkin ve sarkık, kalçaları ise irice betimlenmiştir ki bu da doğurganlık ve bereketi simgelemekte kullanılan geleneksel motifler içerir. Bacakları kalın, ayakları ise minik çıkıntılar halindedir; bacaklarını karnına doğru çekmiş ve ayaklarını hafifçe yana almış durumdadır. Kırığı kırmızı seramik çamuruyla şekillendirilmiş olan bu figürin, krem tonlarında göğüslerinin üst kısmından kollarına ve bacaklarına doğru yayılan süslemeler ile detaylandırılmıştır, bu süslemeler giysi ya da takı kullanımına işaret ediyor olabilir. İdealize edilmiş vücut hatları ve pozisyonundaki doğallık figürin üzerinde dikkat çekici unsurlardandır. Yüzey üzerinde redüksiyonlu pişirim işleminden kaynaklanan etkiler de gözlemlenmektedir. Bu figürin, Neolitik Dönem kadın figürlerinin vücut dilinden sosyal ve kültürel değerlere dair yansımaları sergileyerek dönemin sanat anlayışını ve ritüel pratiklerini aydınlatmaktadır.

Görsel 11. Ulucak höyük Kuşaklı Figürin (Abay, 2003: 20)

Kuşaklı bir erkek figürinidir. Cinsel organının net bir şekilde tasvir edilmesi, bir erkek heykelciği olduğunu gösterir. Elleri, göğüslerini tutan kadın tasvirinin elleri gibi göğsünün üzerinde durur. Saçları, başındaki taç benzeri bir nesneden aşağı sarkan örgüler olarak tasvir edilmiştir. (Abay, 2003: 20)

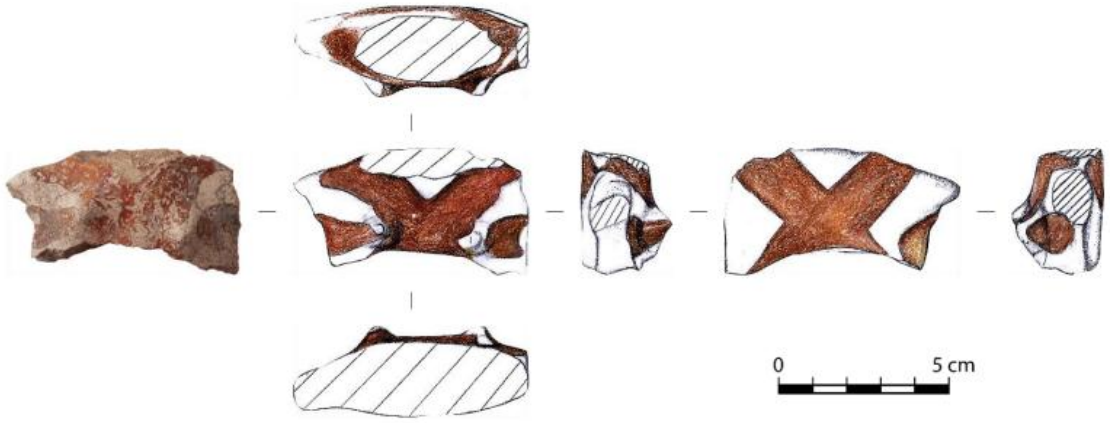
Birlikte bulunmuş olduğu diğer kadın figürinlerden farklı olarak bu erkek figürin giyiniktir. İki parçadan oluşan bir peştamal beli sarar ve kalçalar ile bacakların arasından geçerek cinsel organlarının üzerinde bir korse oluşturur. Kalçaları ve bacakları hala geniştir, ancak kadın figürleri kadar büyük değildir. Ulucak'ta aynı bağlamda bir kadın figürüyle birlikte bulunan bir erkek figürü, kadın figürlerinin anaerkil bir toplumun varlığını kanıtladığı fikrini çürütebilir. Dahası, Ulucak'ta üç figürin de işlenmiş ve işlenmemiş çakmaktaşı ve obsidiyen aletlerle yapılmış kaselerle ilişkili olarak ele geçirilmiştir. Bu nedenle, bu örnekler Hodder'ın daha önce öne sürdüğü gibi evsel bağlamlardaki üretim faaliyetleriyle ilgili olması açısından önem arz etmektedir. (Abay, 2003: 16).

Görsel 12. Neolitik İdol (Koral ve Dönmez, 2007: 146)

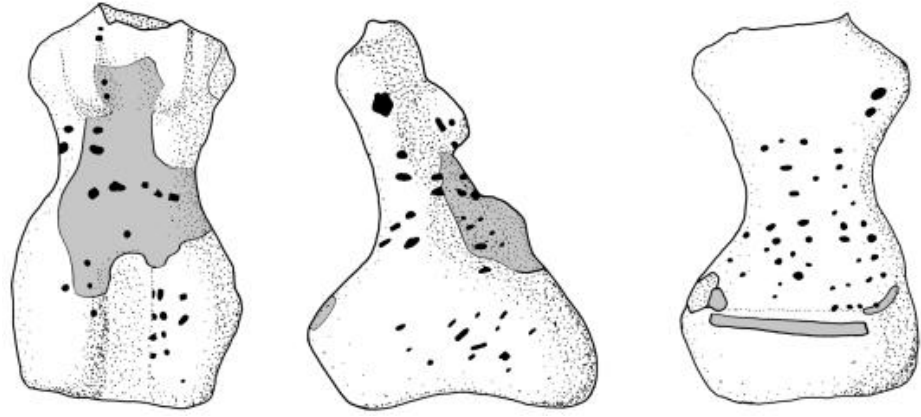
Ulucak Höyükte bulunan bu idol özellikle, doğrudan kıyafetlerin en somut örneği olması açısından oldukça önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Neolitik Döneme ait bir idol üzerinde keşfedilen tekstil kalıntıları, heykelciklerin üzerindeki bir temsildir. (Koral ve Dönmez, 2007: 141-146)

Dokuma ve tekstil üretimine ilişkin veriler genellikle tezgâh ağırlığı veya ağırşak gibi buluntular olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkeolojik yerleşim yerlerinin çok azında bu gibi korunmuş tekstil kalıntısına rastlanmıştır. Bu yerleşimlerden bazıları Çatalhöyük, Nahal, Hemar, Çayönü'dür. Bu nedenle Ulucak Höyüğü'nün Vb tabakasından ele geçen bu buluntu bu açıdan bakıldığında çok önemlidir. Pişmiş toprak bir idolün üzerine, reçine türü yapışkan bir madde sürülerek yapıştırılmıştır. (Çevik, Vuruşkan ve Sivil, 2020: 23)

Görsel 13. Ekşi Höyük Giysi Betimlemeli Figürin (Dedeoğlu, 2024)

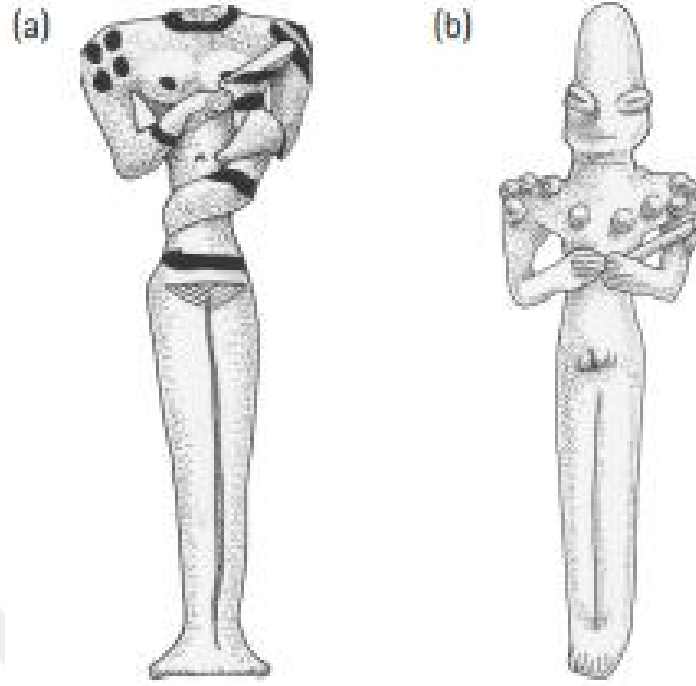
Ekşi Höyük 'ten ele geçen bir örnekte bir giysiye ait olduğu düşünülen detaylar görülmektedir. Muhtemelen dokuma ürünleri olan giysi tasvirleri, bu figürinler üzerinde hem boyalı hem de kabartma formlarda göze çarpmaktadır. Ekşi Höyük 'ten ele geçen bu örnekte, figürinin üst bedeni dokumada boya kullanıldığına işaret eden kırmızı ve bej renkli çapraz desenli bir giysiyle süslenmiştir (Dedeoğlu, 2024).

Görsel 14. Umm Dabaghiyah Oturan Kilden Kadın Heykelciği (Campbell, 2017: 576)

Detaylar kesitlerle oluşturulmuştur veya boya kullanılarak sıralı olarak uygulanmaktadır. Belki de bir tür bedensel süslemeyi veya elbiseyi belirtmek için kullanılmaktadır. Her ne kadar noktaların sırası farklı olsa da bacakların ön kısımlarını kaplayan noktalar korunmuştur. Figürinlerin yüzeyinin kırmızı aşı boyası ile sıvanması tekrar kullanım gördüklerine işaret ediyor olabilir. (Campbell, 2017: 575).

Bu eserler Statik, eksiksiz nesneler olarak yaratılmıştır. Neolitik Dönemde oldukça stilize figürinlere rastlanmaktadır. Bazıları ayakta tasvir edilmiştir. Cinsiyetsiz ve kadın figürinler aynı zamanda oturur pozisyonda da görülmektedir; birkaçı açıkça görülmektedir. Aradaki fark, üst kısmın tamamen stilize edilmiş ve hiçbir yüz özelliği olmayan bir uçta biten bir sap olarak tasvir edilmiştir, mide biraz çıkıntılı kalmaktadır.

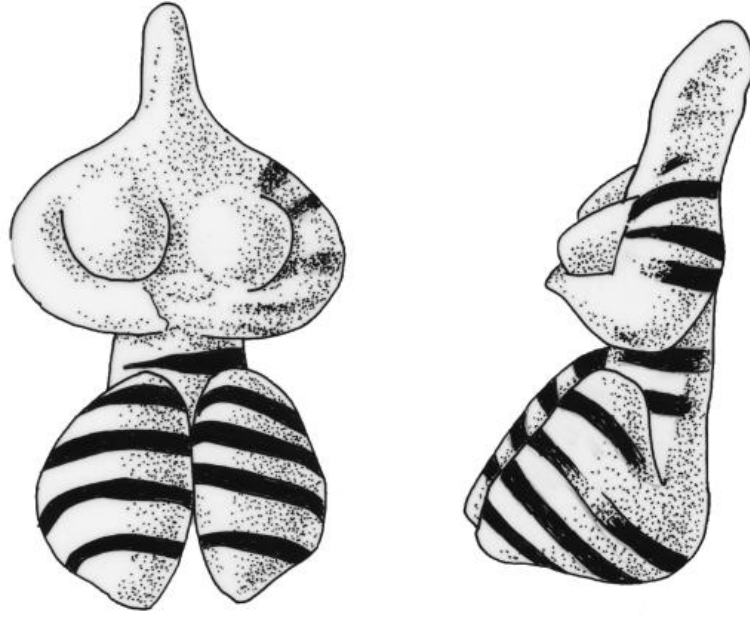
Görsel 15. (A) 'Ophidian' Çocuklu Anne Ur'dan Heykelcik. (B) Eridu'dan 'Ophidian' Erkek Heykelciğı. (Campbell, 2017: 583)

En iyi bilinen güney Mezopotamya figürinleri geç Ubeyd Dönemine (yaklaşık 5000-5000) tarihlenir. Bunlar literatürde 'ophidian tipi' olarak bilinir. Kadın, çocuklu anne, erkek ve cinsiyetsiz figürinler olarak karşımıza çıkar. Hem sade hem de boyalı örneklerle rastlanmaktadır. Kadın figürinlerinin sadece meme uçlarının ve kasık üçgeninin bir kısmı bulunmaktadır. Boyalı bu heykelciklerin çıplak olarak tasvir edilmiş olması belki de üzerlerindeki ek dekorasyonlar olduğu anlamına gelir. Omuzları ve sırtları muhtemelen dövme, vücut boyası ile boyanmış ya da bir giysiyi betimler (Campbell, 2017: 582).

Görsel 16. Kadın Heykelciliği (Tell Songor) (Campbell, 2017: 578)

Oldukça gerçekçi olduğu gözlemlenen bu figürinler Irak'taki Samarran yerleşimlerinde ancak farklı bir tarzda üretilmiştir. Detaylara ve bedensel dekorasyona daha fazla önem verildiği görülmektedir. Boyama ve bezemenin kullanıldığı veya dövme gibi geri dönüşü olmayan vücut değişikliklerinin yapıldığı görülmektedir. Bu durum muhtemelen aynı zamanda o dönemde gerçeklikteki kullanımıyla da yakından bağlantılıydı. Heykelcik tasviri öyle görünüyor ki daha kuzeydeki heykelcik üretiminden farklıdır. Figürinlerin çoğu kilden yapılırken bu heykelciklerin şekillendirilmesinde alçı taşı kullanılmıştır. Orta Mezopotamya'da Tell es-Sawwan'daki bazı oturan figürinler üzerinde yuvarlak topaklar veya kil bantları aracılığıyla betimlenmiş kolye, bilezik ve halhal benzeri eklentiler bulunmaktadır (Campbell, 2017: 577-578).

Görsel 17. Küçük Kadın Heykelciliği (Tell Halaf) (Campbell, 2017: 581)

Literatürde bu figürinlerden sıklıkla ana tanrıça veya doğurganlık sembolü figürinler olarak bahsedilir. Daha önce olduğu gibi bu bölgedeki kadın figürinler de genellikle şişman, oturan bireyler şeklinde tasvir etmektedir. Genellikle dizler bükülür ve bacaklar hafifçe yayılır. Baş her zaman dar ve merkezi gövdeye sahiptir ve bazen gözler gibi yüz detaylarına sahip olduğu görülür. Kollar göğüslerin altında tutulur. Kasık üçgeni nadiren işlenir. Ek dekorasyon olarak omuzlar, kollar, bacaklar ve göğüsler boyanabilir (Campbell, 2017: 580).

Seramik figürinlerin biçimsel ve estetik özellikleri, ağız yapısının olmaması, karakteristik göz yapıları, yaş, cinsiyet ayırımı ve vücut ölçülendirmeleri ile belirgin hale gelir. Bu estetik detaylar, figürinlerin giysi kullanımını veya vücut süslemelerini işaret eden boyamalar gibi kültürel kodları barındırırlar. Bu özelliklerin kavramsal yorumu, Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji perspektifinden "Persona" kavramı üzerinden eklektik bağlantılar kurarak ele alınmıştır.

Jung (2014)'a göre, "Persona" bireyin toplumla uyum sağlaması amacıyla kullandığı, ancak gerçek özelliklerini yansıtmayan bir maskeyi ifade eder. Bu kavramı derinlemesine ele alan Jung, bireyin toplum içinde uyumlu bir şekilde var olabilmesi için farklı sosyal durumlara uygun birden fazla "persona" ya da maske taşıdığını belirtir. Jung, bu maskelerin bireylere ait özgün kişilik özelliklerini örtbas

etme potansiyeline sahip olduğunu vurgular; bu nedenle çoğunlukla bireyler, yalnızken bile bu maskeleri takmaya devam ederler.

Jung (2014)'a göre, bu durumda, kişinin altında yatan gerçek kimliği, "Gölge" adını verdiği katmanlar altında gizli kalır. Jung, gölgenin bireyin bastırılmış istekleri, korkuları ve gerçek hisleri gibi unsurları içerdiğini öne sürer. Seramik figürinlerin tasarımında bu türden bir maskelenme veya belirli bir persona sunumu gözlenebilir. Figürinlerin çeşitli biçimlerdeki göz yapısı, ağızların olmaması veya detaylı vücut süslemeleri gibi unsurlar, toplumsal ve kültürel normlara uyum sağlama eğilimini yansıtabilir ve bu unsurlar aynı zamanda figürinlerin taşıdığı gizli anlamlar, yani Jung (2014) belirttiği gibi bir nevi “gölge” katmanlarını işaret edebilir. Bu, figürinlerin sadece sanatsal ve estetik değerlerine değil, aynı zamanda onların derin kültürel ve psikolojik anlamlarına da ışık tutar.

Anadolu'da MÖ 7000'ler ile 5500'ler arasındaki Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, kilin pişirilerek kalıcı hale getirilmesi teknolojisinin yanı sıra, bu malzemenin figürin yapımında da sıklıkla kullanıldığı bir zaman dilimidir. Bu dönemde, insanlar, hayvanlar ve bitkiler dahil olmak üzere doğanın tüm unsurlarını hayatın yaratıcı gücü olarak kabul edilen Ana Tanrıça figürleriyle betimlemişlerdir. Bu seramik figürinler, sadece konutların değil, aynı zamanda kült merkezlerinin de ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Seramik figürinlerin belirgin biçimsel özellikleri arasında çoğunlukla ağızlarının olmaması, gözlerin anlatım şekilleri, genç, yaşlı, kadın veya erkek figürlerin vücut yapıları bulunur. Ayrıca, bazı figürinlerde rastlanan giysi kullanımı ve vücut süslemelerine işaret eden boyamalar, bu eserlerin inancı, yaşamı, ölümü ve doğayı algılama gibi noktalardaki kavramsal göndermelerıyla dikkat çeker. Bu özellikler, Neolitik Dönem insanların sanat yoluyla kendilerini ve çevrelerini nasıl ifade ettiklerine dair değerli bilgiler sunar.

2.5.2. Kabartmalar

Neolitik Dönemde kabartmalar, sıklıkla dini ve törensel mekânların süslemelerinde kullanılmıştır. Bu dönemin en ünlü arkeolojik sitelerinden biri olan Göbekli Tepe, kabartma sanatının önemli örneklerini sunar. Bu sitenin duvarları ve T şeklindeki sütunları, hayvan figürlerini ve soyut semboller içeren kabartmalara ev sahipliği yapmaktadır. Neolitik kabartmalar, dönemin giyim tarzlarını gözleme

şansı sunar. Özellikle Çatalhöyük ve Göbekli Tepe gibi Neolitik sitelerdeki figüratif kabartmalar, insan figürlerinin giyim kuşamlarını detaylı bir şekilde yansıtır. Bu kabartmalar, hayvan derileri, kemerler ve süs eşyaları gibi giysilerin varlığını göstermektedir (Hodder, 2014). Neolitik Dönem sanat eserleri, zamanın modasını ve toplumun estetik anlayışını şekillendiren unsurları içerir. Örneğin, Göbekli Tepe'deki kabartmalarda figürlerin belirgin kemer ve süslemelerle dikkat çeken giysiler giydiği görülmüştür (Dietrich, Notroff ve Schmidt, 2017: 97). Bu tür detaylar, sosyal status ve ritüel pratiklerle ilişkilendirilebilir ve bu da giyim kuşamın sadece fonksiyonel değil, aynı zamanda sembolik bir rol oynadığını gösterir.

Kabartma sanatında kullanılan motifler ve simgeler, Neolitik Dönemde tekstil tasarımlarına esin kaynağı olmuş olabilir. Dönemin tekstil ürünlerinde, kabartmalarda gözlenen benzer desenlerin işlenmiş olması muhtemeldir, bu da sanatla günlük yaşam arasındaki kültürel bağlantıları vurgular. Ayrıca, bu süslemelerin dini ve toplumsal statüyü yansıttığı düşünülmektedir (Barber, 1991). Neolitik kabartmalar, sadece estetik amaçlar gütmekle kalmaz, aynı zamanda toplulukların dini ve sosyal hayatında önemli roller oynar. Çatalhöyük'teki arkeolojik kazılarda bulunan kabartmalar, dini ritüellerde ve toplumsal törenlerde kullanıldığına dair kanıtlar sunar (Mellaart, 1967: 45).

Kabartmalar, toplumların inanç sistemlerini ve dünya görüşlerini simgeleyen öğeler içerir. Özellikle hayvan figürleri, bereket, koruma ve kuvvet gibi temalarla ilişkilendirilir. Çatalhöyük'teki kabartmalarda sıklıkla yer alan boğa başları, bu toplumun doğurganlıkla ilgili inançlarını yansıtmaktadır (Baysal, 2015: 10).

Neolitik Dönem kabartmaları, giyim ve aksesuarlar üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Bu kabartmalar, sadece o dönemin giyim tarzlarını belgelemekle kalmamış, aynı zamanda giyime yüklenen simgesel anlamları ve toplum içindeki estetik tercihleri de yansıtmıştır. Kabartma sanatının giyim kuşam üzerinde bu etkileri, Neolitik toplumların kültürel ve sosyal yapılarını daha iyi anlamamızı sağlar.

2.5.3. Seramikler

Seramik, binlerce yıl boyunca insan hayatının bir parçası olarak kalmış ve antik yerleşimlerde en sık rastlanan kültürel materyallerden biri olmuştur. Kazı ve araştırmalara bağlı olmaksızın, herhangi bir yerleşim yerinde kolaylıkla gözlemlenebilen seramikler; beslenme, sanat, din ve ekonomi gibi çeşitli alanlarda bilgi sağlayarak, o yerleşimciler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Neolitik Dönemde seramik, günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası haline almıştır. Pişmiş toprak kaplar, yemek pişirme ve saklama işlevlerinin ötesinde, ritüel amaçlar için de kullanılmıştır. Özellikle Anadolu neolitik yerleşkelerinde (Örneğin Çatalhöyük, Hacılar gibi) yapılan kazılarda karşılaşılan seramik figürinler, dönemin giysi ve süsleme anlayışını yansıtan önemli buluntulardır.

Neolitik Dönemde giysiler hem fonksiyonel hem de estetik ihtiyaçları karşılamaktaydı. Bu dönemde insanlar, hayvan derilerini işleyerek ve bitkisel liflerden (keten, yün gibi) iplikler üreterek kıyafetler yapmışlardır. Özellikle ritüel amaçlı kullanılan giysiler, çeşitli süslemelerle daha da gösterişli hale getirilmiştir. Bu süslemeler arasında boncuklar, hayvan dişleri ve renkli taşlar yer almaktadır.

Görsel 18. Antromorfik Vazo (Yarim Tepe II) (Düring ve Akkermans 2023: 125).

Yârim Tepe II'den ele geçen antromorfik kap MÖ 5. binyıla tarihlenmektedir. Kadın vücudunun tasvir edildiği kap üzerinde boya bezeme ile yapılmış olan betimleme dönemin giysi kültürüne ilişkin bilgi vermesi açısından önem teşkil etmektedir. (Düring, B. S., Akkermans P. M.M.G., 2023: 123).

Görsel 19. Antromorfik Vazo (Domuz Tepe) (Düring ve Akkermans 2023: 125).

Domuztepe’den ele geçen seramik vazo Halaf Dönemi’ne aittir. Bu antromorfik kap örneği üzerinde boya bezeme motifleri oldukça net bir şekilde görülmektedir (Düring ve Akkermans, 2023: 124). Vücudunun farklı bölümlerine boya bezeme kullanılarak yapılan bezeme unsurları bize dönemin giysi kültürü hakkında bilgi vermesi nedeniyle önem arz etmektedir.

Eser Günümüzde Kahraman Maraş müzesinde sergilenmektedir (Düring ve Akkermans, 2023: 125).

2.5.4. Duvar Resimleri

İnsanlık, yazılı ifadeyi kullanmaya başlamadan önce Üst Paleolitik Dönemde, yaklaşık 35 bin yıl önce resim yapmaya ve çizim gerçekleştirmeye başlamıştır.

Mağaraların iç kısımları ve dış yüzeylerinde bulunan boyalı resimler ve çizgiler, insanların binlerce yıl önce düşüncelerini nasıl aktardıklarına dair kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

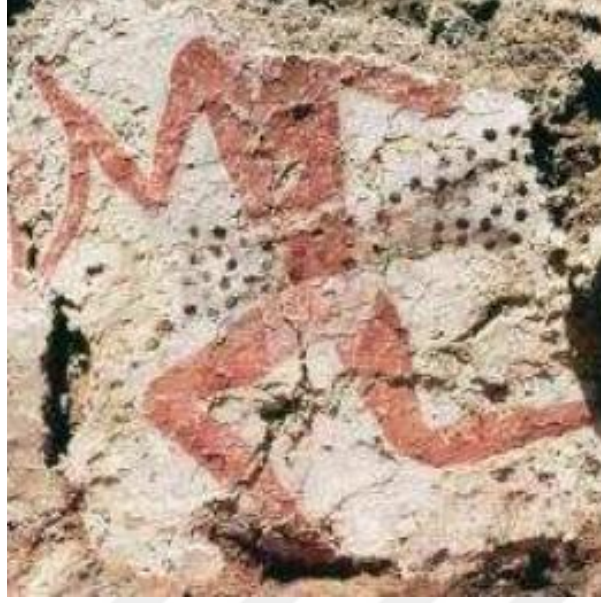
Bu sanat eserlerini yaratan sanatçılar, hayvansal yağlar ve renkli topraklar (balık yağı ile karıştırılmış), ayrıca bitki özleri ve süttten elde edilen malzemeleri kullanmışlardır. Resimlerin konturlarını kazıma veya diğer tekniklerle işlemiş, boyayı ise ya doğrudan elleriyle ya da ezilmiş bitkilerden yapılan tamponlar vasıtasıyla uygulamışlardır. Ayrıca, boya püskürtme yöntemleri de kullanılmış; bu yöntem için boyayla dolu kemik parçaları tercih edilmiştir. Kaya duvarlarındaki resimlerin ilgi çekici bir diğer yönü ise, sanatçıların, modelleri için kaya üzerinde mevcut olan doğal kabartıları kullanmış olmalarıdır. Bu doğal şekiller, hayvan gövdelerini tasvir ederken kullanışlı doğal kabarıklıklar ve girintiler olarak işlev görmüştür (Özdoğan, 2007: 18).

Resimlerde kullanılan renkler, özellikle buzul çağı sonlarına doğru yoğunlaşarak kullanılmaya başlamıştır. En belirgin renk olarak kırmızının kullanıldığı görülmektedir. Ressamlar, doğal kaynaklardan elde edilen hayvansal, bitkisel ve özellikle mineral kökenli boyaları tercih etmişlerdir. Sarı, kırmızı ve kahverengi tonları aşıboyası kullanılarak; siyah ve koyu kahve ise manganez dioksit kullanılarak elde edilmiştir. Zaman zaman ise beyaz renkler için kaolinden yararlanılmıştır. Diğer kullanılan renkler arasında portakal rengi ve kırmızının çeşitli tonları yer almaktadır. Kömür kullanılarak resimlerin ana konturları belirlenmiştir. Altamira mağarasında bulunan deniz kabukları içinde boyaların keşfedildiği not edilmiştir. Ayrıca, bazı boyaların muhtemelen dini ritüeller sırasında vücut boyama işlemlerinde de kullanıldığı söylenebilir.

Bazı mağara resimlerinin ilk bakışta algılanacak boyutlardan çok daha büyük olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu resimlerin neredeyse tamamı, mağaranın günlük yaşama ev sahipliği yapan aydınlık giriş bölgesinden ziyade, daha karanlık arka duvarlar, tavanlar ve yerlere yapılmıştır. Mağara resimlerinin yaygın olarak bulunduğu bölgeler; son buzul çağının hâkim olduğu, Güney Fransa, Kuzey İtalya, Orta ve Kuzey İspanya, Doğu Avrupa ve Ural Dağları gibi yerlerdir. Fransa'da Niaux, Les Trois Freres, Lascaux, Cabrerets; İspanya'da ise Las Monedas ve Altamira

mağaraları, bu Dönem'in en önemli mağara resimlerine ev sahipliği yapan yerler arasındadır. Geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren yüzden fazla mağara gün ışığına çıkarılıp incelenmiştir. Anadolu'da ise Paleolitik çağa ait kaya resimleri Antalya'nın Öküzini ve Belbaşı bölgelerinde, Latmos'ta keşfedilmiştir. Ayrıca, Kırgızistan'ın Çolpan-Ata bölgesinde MÖ. 2000-3000 yıllarına tarihlenen figüratif kaya resimleri bulunmuştur.

Neolitik Döneme ait bir yerleşim olan Çatalhöyük'te, duvar boyamalarında kullanılan temalar, dönemin karakteristik özelliklerini yansıtmakta farklılık göstermektedir. Bu boyamalarda av ve dans sahneleri gibi konular işlenmiş, ayrıca akbabalar gibi figürler dikkat çekici betimlemeler arasında yer almaktadır. Çatalhöyük, Neolitik Dönemin taş ve cilalı taş endüstrisinin zirvesini yansıtan örnekler sunmaktadır. Arkeolojik bulgular, bu bölgede alet ve silah üretiminde başat olarak kullanılan siyah obsidiyenin, oldukça becerikli işçilikle işlendiğini göstermektedir (Hodder, 2014: 65).

Görsel 20. Çatalhöyük Tapınak A.III.1'in Doğu Duvarında Bulunan Avcı Tasviri, (Evcen ve Beydiz, 2018)

Görsel 20'de Neolitik Dönemde avcılık geleneğinin devam ettiğini gösteren buluntular arasında en önemli örnek Çatalhöyük Tapınak A.III.1'in doğu duvarında bulunan tasvirdir (Evcen ve Beydiz (2018). Burada beyaz kuşak ve siyah benekli pembe leopar postu giymiş bir insan figürü yer almaktadır. Avcının boynuna bir pendentif ve eline de bir yay çizilmiştir (Mellaart, 2003: 125). Kuşak biçimli parça hareketli bir görünüme sahiptir.

Ayrıca, obsidiyenden yapılmış mızrak ve ok uçları, ince işçilikli taş boncuklar ve Akdeniz kökenli deniz kabukları, Çatalhöyük'ün geniş ticaret ağını ve malzeme çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Bu buluntular arasında kalsit, alabaster ve beyaz mermer kullanılarak yapılmış eserler de bulunmaktadır (Mellaart, 1967). Aynı zamanda, Çatalhöyük duvar resimlerinde tasvir edilen, desenli giysilere bürünmüş tanrıçalar, erkek figürlerinin beyaz kuşakları ve püsküllü giysiler giymiş heykelcikler, bu toplumun dokuma geleneğinin zenginliğini sergilemektedir. Elde edilen kumaş, keçe, ip, iplik ve bitki liflerinden yapılmış organ parçaları, böylesi bir tekstil kültürünün varlığını destekler niteliktedir. Özel olarak, giyim kültüründe sıklıkla rastlanan leopar postlarının kullanımı, toplumsal statü ve estetik tercihleri hakkında bilgi verir (Russell ve Martin, 2005: 104).

Orta Anadolu'nun dikkat çeken Neolitik yerleşim yerlerinden biri de Niğde ilinin güneyinde bulunan Köşk Höyük 'tür. Bu sit alanı, MÖ 6000-5000 yılları arasına tarihlenmekte olup, Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin ortalarından Erken Kalkolitik Dönemin başlarına kadar süregelen mimari katmanlar açığa çıkarılmıştır. Araştırmalar, Neolitik Dönemdeki mimari özelliklerin katmanlar arası benzerlikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yapıların temelinde kireçtaşı ve kerpiç malzemeleri kullanılmış, dikdörtgen, trapezoid ve kareye yakın şekillerde planlanmış evlerde seki, ocak, fırın ve silo gibi yapısal öğeler yer almaktadır. Köşk Höyük 'teki arkeolojik kazılarda, bugüne kadar sadece bir ev içerisinde duvar resmi keşfedilmiştir. Bu resim, kırmızı, sarı, beyaz ve siyah renklerle tasvir edilmiş, bir geyik etrafında avlanan ve dans eden 20 figürü içermektedir, bu da dönemin sanatsal ifadesine ve renk kullanımına yönelik değerli veriler sunmaktadır. Ayrıca, yapılar arası geçitler ve avlular, çöplük ve mezar yeri olarak işlev görmüş; fetüsler, bebekler ve çocuklar genellikle evlerin içerisindeki sekilerin altına gömülürken, yetişkinler ev dışına defnedilmiştir (Özdoğan, 2007: 21).

2.5.5. Şaman Tasvirleri

Şamanizm'in birincil yapıtaşları olan şamanlar, katıldıkları tören ve ritüeller sırasında çeşitli tamamlayıcı bileşenler, maddeler ve işlemler kullanırlar. Şamanizm'den gelen maddi kültür ürünleri olarak da adlandırılan bu malzemeler ve bu malzemelerle ilişkili çizimler, Şamanizm'in sembolizmini temsil eden ve onu şekle dönüştüren önemli verilerdir. Şamanlar, sorumlulukları nedeniyle törenlere yönelik özel kıyafetler ve şapkalar giyerler. Bu giysilere şaman kostümleri denir. Bu kostümlerin her ikisi de ve üzerlerindeki içerik, şamanın ritüellerinin amaçlanan işlevlerinin simgesidir. Bu işlevlerdeki önem sırası, şamanın gerçekleştirdiği törensel prosedüre bağlı olarak farklılık gösterebilir.

Görsel 21. Yakut Şaman Elbisesi (Gürcan, 2018).

Her şeyin bir ruhu olduğu kavramına dayanarak, Şaman giysilerinin birincil işlevlerinden biri Şamanın ritüelleri gerçekleştirmesini kolaylaştırmaktır, örneğin "hastaları iyileştirmek, ölümlerin isteklerini yerine getirerek Şamana zarar vermesini önlemek, gökyüzündeki ve yer altındaki ruhlara uçarak insanların sıkıntılarını Şamana iletmek ve onların öteki dünyaya geçişini kolaylaştırmaktır." (Kafesoğlu, 1998; Ripinsky, 1998: 124) Ayrıca, Şaman giysilerinin amacı Şamanın öteki dünyaya geçişine yardımcı olmaktır. Tersine, Şaman bir atı kesmek veya öldürülen kurbanın ruhunu tanrıya vermek gibi amaçlar için daha yüksek aleme yükselir (Bars, 2018: 174). Eliade'nin (2006: 247) de belirttiği gibi, yalnızca Şaman ruhları gözlemleyebilir. Şaman, ruhlarla bağlantı kurarken, gerçekleştirdiği ritüeller ve bağlantılarının niteliği aracılığıyla kendisiyle ilişkili ek ve koruyucu ruhlara sahip olur. Bu bağlamda Şamanın temel sorumluluklarından biri, canlı ve cansız bu ruhsal varlıklarla iletişim kurmaktır.

Şaman giysilerinin amacı, bu doğaüstü varlıklarla iletişim kurmaktır. Örneğin, Şaman karanlıkla etkileşime girmek veya "Erlik'e" ulaşmak zorundaysa, giysisinde yılan ve dil balığı gibi yeraltı dünyasıyla ilişkili semboller kullanır. Giyside, Erlik dünyasını ve çirkin varlıkları temsil eden yılan ve kurbağa desenleri bulunur (İnan, 1972: 92). Şaman uygun ruhlara ve Gök Tanrı'ya ulaştığında görevini yerine getirir ve giysisinde kartal gibi kuş sembolleri giyer. Şamanın giysilerinin bir diğer temel amacı da hayvan biçimini alabilmektir, bunlar hayvanların sembolik temsili, koruyucu ruh ve Şamanın ruhlar dünyasında yolculuğunu kolaylaştıran yardımcı

ruhtur. Bu ruhlar, ruhu korumakla sorumludur. Şaman, kumaşa veya kumaşın diğer kısımlarında hayvanın özelliklerinden ve diğer yararlı ruhlardan yararlanır. Şamanın ruh hayvanının koltuk altları ve eteği, tasarıma dikilen ip ve saçaklardan anlaşılan bir kuştur. Bazen ataların ruhunun bileşenleri (pençeler, tüyler, kemikler, boynuzlar vb.) bizzat bulunur, bazen de sanatsal tasvirler giysiye dahil edilir (Gürcan, 2018: 70). Şaman kostümlerinin bu süsleri ve sembolleri, Şamana hayvan benzeri yeni bir vücut şekli vermeyi amaçlar (Eliade, 2006: 195-209). Giysiyle ilişkilendirilen bileşenlerin sembolik önemi vardır. Bazen Şamanın giysileri, manevi rehber olarak hayvanın annesini temsil eder. Şamanın kıyafeti üç hayvan figürüyle çevrilidir: kuş, ayı ve geyik (Bayat, 2017: 177).

Hem kumaşın kendi sembolleri hem de bezin kendi süslemeleri, şamanın yolculuğu sırasında onu koruyan koruyucu hayvanlarla, şamanın şekil değiştirme sürecinde dönüşeceği hayvanlarla, basamak taşı görevi gören ağaçlarla ve kötülüğü ortadan kaldıran araçlarla donatılmıştır. Sonuç olarak, bu sembollerin her biri artık resmi bir ilişkiye sahip değildir ve işlevsel bir sisteme dahil edilmiştir.

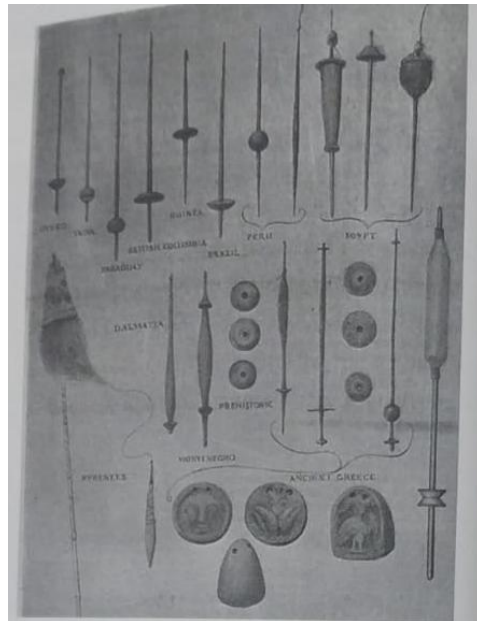
Görsel 22. Şaman Sembolleri

Şamanın törenlerde kullandığı en önemli maddelerden biri davuludur. Davulcunun çığıltı tören ve ritüellerin en temel bileşenlerinden biridir. Kabile ve toplulukların çeşitliliğine rağmen şamanın davulunun çemberi hayat ağacının bir dalından yapılır, bu Şamanizm'de hayatı ve sonsuzluğu temsil eder ve davul için özel olarak tasarlanmıştır. Bu sembolün tam anlamıyla çevirisi, dünyanın ortasında bulunan merkez eksen aracılığıyla gökyüzü ile yeryüzü arasındaki iletişimidir (Eliade,

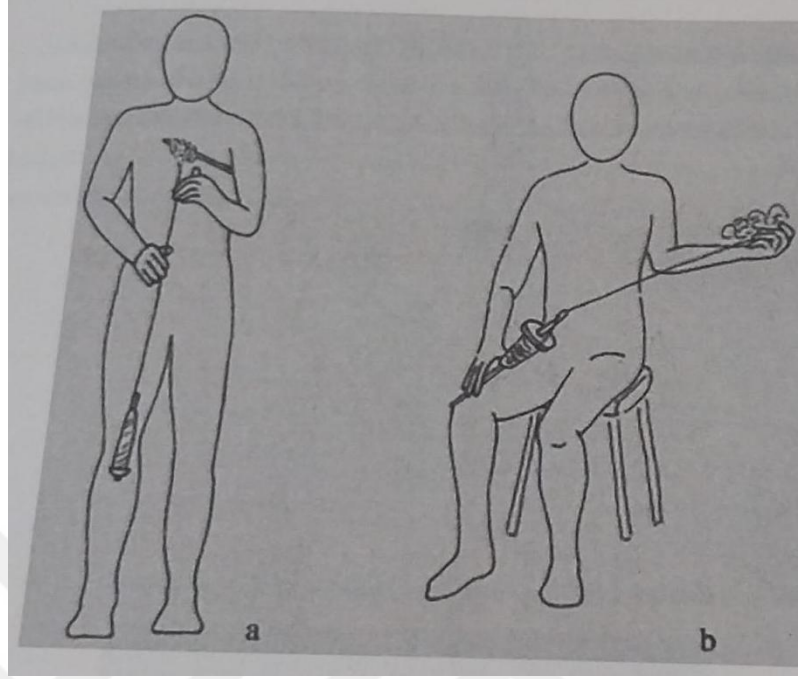
2006: 222). Bu ağacın kutsal kabul edilen kayın veya sedirden oluştuğu, temiz ve sağlam olduğu ve ana gövdesinin değiştirilemeyeceği anlaşıldığında, ağacın dinsel önemi bir kez daha vurgulanır (İnan, 1972: 94).

2.6. Dokuma ve Üretim Teknolojileri

İnsanın bir ham maddeyi başka bir şeye dönüştürmesi ve bunu başka bir araç kullanarak yapması genel olarak teknolojik bir gelişme olarak değerlendirilir. Bu perspektiften bakıldığında dokuma insanlık tarihi açısından önemli bir teknolojik gelişmedir (Martin, 2022: 67). Dokuma teknolojisi temelde benzer ilkelere dayanmaktadır. İlk etapta dokunma yapılacak olan malzemenin eğirme işleminin yapılması gerekir. Bu işlem başlarda iki elin arasında ovuşturularak yapılıyordu ama hem zahmetli hem de zaman alan bir yöntem olması, insanları yeni icatlar yapılmasını sağladı ve iğ, ağırşak, ağırlık gibi dokuma aletleri ortaya çıktı. Sonraları bu basit işlem iğ ve ağırşak ve ağırlıklar kullanılarak yapılmaya başlandı. Bu yardımcı ekipmanlar zaman zaman ahşaptan zaman zaman pişmiş topraktan yapılmıştır. Sonuçta elde edilen bu organik malzemenin arkeolojik kazılar da ele geçmesi çok zordur fakat ağırlık ve ağırşaklar dokumacılık alanında ele geçen en önemli arkeolojik malzemeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Martin, 2022: 64). Dokumanın ilk ortaya çıkış şekli dalların ve kamışların çok basit bir biçimde birbirine iştirilmesi şeklinde olmuştur (Martin, 2022: 68).

Görsel 23. Dokumacılıkta Kullanılan Bazı Aletler (Martin, 2022: 66)

Görsel 24. Ağırşaklı ve Ağırşaksız İp Eğirme (Martin 2022: 65)

İklim şartlarının oldukça kötü olduğu dönemlerde Alt ve Orta Paleolitik Dönemde avcılık ve toplayıcılık işleriyle meşgul olan insanlar örtünme ile ilgili gereksinimlerini büyük oranda hayvanlardan elde edilen kürk ve postlardan karşılamışlardır. Tekstil sektörünün yakın bir döneme kadar Neolitik Dönemde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Fakat son dönemlerde tekstil ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda Avrupa’da Paleolitik Dönemde bitkisel lifler ilgili kalıntılara rastlanılmıştır. İplik yapımı ile ilgili Paleolitik Dönemde bitkisel lifler kullanılmıştır. Avrupa ülkelerinde bitkisel lifler kullanılarak dokuma üretimi yapılmıştır. Lifler üzerine yapılan araştırmalar sonucunda iki ipliğin birbiri üzerine bükülmesi sonucunda dokuma işleminin yapıldığı sonucuna varılmıştır. Herhangi bir tezgâh kullanılmadan dokuma işleminin yapıldığı ve bu işlemin elle yapıldığı gözlemlenmiştir. Eski dönemlerde dokuma işleminin yapıldığına dair elde edilen kanıtlar ve dokuma çubuğu adı verilen birçok hayvan kemiklerinden yapılan kesici aletlerde dokuma işleminde kullanılmıştır (Ergün, 2013: 14-15).

Mezolitik ve Paleolitik Dönemlerin bitmesiyle birlikte havaların ısınması ve iklim şartlarının uygun hale gelmesiyle birlikte insanlar giyebilecekleri daha uygun

kıyafetler keşfetmişlerdir. Tekstil ile ilgili olarak gerçek anlamda hammaddenin işlenebilmesi insanların üretime başladığı ve yerleşik hayata geçtiği Neolitik Dönemle birlikte olmuştur. İlk zamanlarda yapılan dokuma işlemlerinde genel olarak hayvansal kaynaklı lif kullanılmıştır. İlerleyen dönemlerde ise bitkisel lif kullanımı tercih edilmiştir. Dokuma işlemlerinde kullanılan gerek bitkisel gerekse hayvansal liflerin eğilip bükülerek ip haline getirilmesi gerekmektedir. İğler ve ağırşaklar bu işlemler için kullanılmaktadır. Bu tarz bir işlemin yapılabilmesi için Neolitik Dönemde aletlerin kullanılması da teknolojinin gelişiminin bir göstergesidir.

Dokuma sektörü için koyun yetiştiriciliği büyük önem kazanmaktadır. Neolitik yerleşimler için önem taşıyan ve Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Çayönü'nde yaklaşık olarak MÖ. 7500 yıllarında koyunların evcilleştirilmesi yöntemi benimsenmiştir. Ancak bu Dönemde bölgede yapılan araştırmalar sonucunda konu ile ilgili herhangi bir buluntuya rastlanılmaması da bölgede dokumacılık faaliyetlerinin yapılmadığı izlenimi taşımaktadır.

Güncel arkeolojik verilere göre bitkisel liflerden yapılan İp üretimi Orta Paleolitik Dönemin sonlarında başlamıştır. Üretilen bu iplerin giysi yapımında kullanıp kullanılmadığına dair kesin bulgular henüz ele geçmemiştir fakat konut yapımında ya da kıyafetleri bağ kısımlarında kullanıldığı görülmektedir (Martin, 2022: 61).

Dokumacılık sektörünün Anadolu'da başlaması yaklaşık olarak MÖ 6000'li yıllara denk gelmektedir. Konya bölgesinde yer alan Çatalhöyük'te 1961 yılında yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde edilen tekstil kalıntıları da bu bulguyu desteklemektedir. Anadolu toprakları dışında yer alan Kıbrıs ve Yunanistan'da dokumacılıkla ilgili en erken buluntulara rastlanılmıştır. Bu bölgelerde elde edilen buluntular MÖ 5500'lü yıllara tekabül etmektedir. Kalkolitik Dönemde Anadolu'da dokumacılık işleri Neolitik Döneme göre herhangi bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir. İlerleyen dönemlerde dokuma tezgahlarında görülen çeşitlilik ve sayılarının artması Tunç Çağından itibaren dokumacılık sektöründe gelişim yaşandığını göstermektedir. Yaşanan bu gelişmeler sadece Anadolu topraklarıyla sınırlı kalmamış, Anadolu dışındaki topraklarda da gelişim göstermiştir. Ketenin dokuma üretiminde kullanılması dokumada yaşanan bu gelişmelerin ana sebebi olarak

görülmektedir. Keten ve buna benzer bitkisel liflerin dokuma üretiminde kullanılması hammadde miktarını arttırmakta ve bu artışta dokuma üretimine yansımaktadır (Ergün, 2013: 16).

Özet olarak dokumacılıkta ilk olarak keten ve jüt kullanılmıştır bunların ilk örnekleri çatal höyük ve Çayönü'nde karşımıza çıkar. Neolitik dönemde koyunun evcilleştirilmesi ile birlikte yün dokuma ham maddesi olarak kullanılmaya başlamıştır ilk yün örneklerine Çatalhöyük'te rastlanmaktadır. (Martin, 2022: 87).

2.7. Neolitik Dönem Giyiminin Kültüre ve Topluma Etkileri

Neolitik Dönem, yerleşik hayata geçiş ve tarımın başlangıcı ile eş zamanlı olarak farklı toplumlar arasında kültürel ve sosyal yapıların yeniden şekillendiği bir zaman dilimi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde giyim, basit bir korunma aracından öte, toplumsal statü, kültürel kimlik ve sosyal aidiyeti ifade eden karmaşık bir sembolik sistem haline gelmiştir.

Tarımın başlamasıyla birlikte, insanlar artık daha yerleşik bir hayat sürdürdüğünden, giyim de bu yeni yaşam tarzına uygun şekilde evrimleşmiştir. Watson (2012) çalışmalarında, Neolitik Dönemdeki farklı toplulukların giysi tasarımlarındaki çeşitlilik, artan kültürel etkileşimler ve farklı bölgelerdeki ekolojik koşulların bir yansıması olarak tanımlanmıştır. Bu çeşitlilik, aynı zamanda toplumların birbirleriyle olan etkileşimlerini ve kültürel arası alışverişi de ifade etmektedir.

Neolitik Dönem giyiminin, toplumsal yapı, kültürel kimlik, cinsiyet rolleri ve sosyal aidiyet gibi birçok toplumsal dinamik üzerinde derin etkileri olmuştur. Giyim, sadece bir koruma yöntemi olmanın ötesinde, toplumsal ve kültürel yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak Neolitik toplumları anlamamıza yardım etmektedir. Giyim üzerinde ulaşılan tüm veriler incelenip analiz edildiğinde, Neolitik Dönemin sosyal ve kültürel yapısına dair zengin bilgiler insanlığa geçmişe ışık tutmaktadır.

2.7.1. Neolitik Dönemde Giysi ve Kimlik Oluşumu İlişkisi

Neolitik Dönem, tarih öncesi toplulukların yerleşik hayata geçiş yaparak sosyo-kültürel kimliklerini şekillendirdikleri bir dönemdir. Bu dönemde giysi, bireysel ve toplumsal kimliklerin oluşumunda temel bir gösterge olarak önem kazanmış, toplumsal hiyerarşi, cinsiyet ayrımları ve kültürel aidiyet gibi unsurları

ifade eder hale gelmiştir. Giysi, bu dönemde sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal statüyü, mesleki rolleri ve cinsiyet normlarını da simgelemiştir (Barber, 1991). Neolitik toplumlarda giysi, sosyal statünün belirgin bir göstergesi olarak işlev görmüştür. Yüksek statülü bireylerin giyiminde kullanılan malzemeler ve süslemeler, onların toplum içindeki özel pozisyonlarını yansıtmaktadır. Liderlerin ve şamanların yüksek kalitede derilerden ve nadir bulunan süslemelerle üretilmiş giysiler giydiklerini bilinmektedir.

Neolitik toplumlarda gözlemlenen bir diğer olgu cinsiyet kimliklerinin giyim yoluyla belirginleştirilmesidir. Johnson ve Whittle (2007)'ın çalışmaları, kadın ve erkek giysilerindeki farklılıkların toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiğini ve bu rollerin günlük işlerde veya törenlerde farklı beklentileri ortaya çıkardığını açıklamaktadır. Erkeklerin avcılıkta kullanımına uygun daha sağlam malzemelerden yapılan giysilere sahipken, kadınlar daha fazla ev içi veya toplum içi aktiviteleri yansıtan giysiler kullandıkları bu dönemde belirgin bir şekilde görülmektedir.

Bu dönemde giyim, bireylerin toplum içindeki sosyal konumlarını ifade eden en önemli bir araçlardan bir tanesidir. DeNiro (2008) ve arkadaşları, liderlerin ve şamanların, avcılıkta kullanılan malzemelere ek olarak, törenlerde özel işlemeli giysiler giydiğini ifade etmişlerdir. Törensel ritüellerde kullanılan özel giysiler, toplum içindeki yüksek statüyü simgelemekle birlikte dini ya da ritüel otoriteyi temsil etmektedir.

Giyim neolitik toplumlarda kabile veya etnik grup kimliğini gösteren önemli bir unsur olarak kullanılmıştır. Belirli topluluklara özgü renkler, motifler ve kesimler, bireylerin kendi gruplarına olan aidiyetlerini dışa vurmuş ve farklı topluluklar arasında bir ayrım yaratmıştır. Bu aidiyet giysilerin stilinde net bir şekilde görülebilmekte ve arkeolojik kazı bulgularında da bu farklılıklar belgelenmiştir (Hodder, 1997: 419). Harrisson (2011), benzer giysi stili ve süslemelerin, bireyler arasında sosyal uyumu ve aidiyet duygusunu güçlendirerek topluluk içi bağları artırdığını ve giysilerin grup içindeki benzerlikleri ve birlikteliği pekiştirirken, farklı gruplar arasındaki ayrımı da ortaya çıkardığını ifade etmektedir (Good, 2006).

Sonuç olarak neolitik çağda giysi, bireylerin ve toplulukların kimliklerinin inşasında ve ifadesinde merkezi bir rol oynamıştır. Giysi, bireylerin sosyal

kimliklerini, mesleki kimliklerini, cinsiyet kimliklerini ve kültürel kimliklerini gösteren bir araç olarak kullanılmıştır.

2.8. Neolitik Dönemde Kimlik ve Giysi Üzerine Alanyazın Çalışmalar

Mellaart (1967), Arkeolojik kazılarda bulunan eski tekstillerin çok nadir durumlar dışında korunmadığını ve bu yüzden 1961'de Çatalhöyük'te bulunan dokuma ve bükülmüş malzemelerin bilimsel özgünlük açısından heyecan verici olduğunu belirtir. Çalışma, daha önce bilinen en eski dokumalar olan MÖ. beşinci binyılda tarihlenen Mısır'daki Fayum dokumalarından daha eski olan MÖ altıncı binyılda tarihlenen dokumaları öne çıkarır. Burnham (1965), tekstillerin korunabilmesi için ya Mısır veya Peru gibi son derece kuru koşulların ya da Grönland'daki gibi donmuş topraklar gibi özel koşullar gerektiğini vurgular. Çatalhöyük'te tekstil parçaları, binalarının yandığı Yangın sırasında oksijensiz kalarak yalnızca kömürleşmiş ve böylece kimyasal olarak inert hale gelmiş, bu da onların zaman içinde bozulmamalarını sağlamıştır. Çalışmada, bulunan tekstil örnekleri üzerinde yapılan detaylı incelemeler anlatılmaktadır. Çalışmada ayrıca, Çatalhöyük'te bulunan tekstillerin renklendirilip renklendirilmediği konusunda kesin bir bilgi olmadığı, ancak çevredeki doğal boyar maddelerin büyük ihtimalle kullanılmış olabileceği; teorize edilmektedir. Burnham (2015) ayrıca, örgü tekniklerinin ve bulunan tekstil parçalarının dokuma stillerinin incelenmesiyle Çatalhöyük halkının sosyal yapısında önemli bir yer tutan ve belirgin bir şekilde estetik ve fonksiyonel amaçları gözetken bir tekstil üretim becerisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırma Çatalhöyük'te bulunan dokuma parçalarının detaylı bir analizini sunarak, bu eserlerin teknik yapısı ve tarih öncesi insanların yaşam biçimleri hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır.

Çilingiroğlu (2009) çalışmasında, Neolitik Dönemde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa'da kullanılan mühürlerin fonksiyonlarını ve sembolik anlamlarını incelemektedir. Çalışma, bu mühürlerin tekstil üretimiyle ilişkili olduğunu ve Neolitik toplumların günlük yaşamında ve kültürel pratiklerinde önemli bir rol oynadığını ileri sürmektedir. Çilingiroğlu (2009), Neolitik mühürlerin küçük boyutları, hafifliği ve taşınabilir oluşları nedeniyle çeşitli fonksiyonlara hizmet

ettiğini belirtmektedir. Genellikle kil ya da taştan yapılan bu mühürler, üzerlerine geometrik ya da bitkisel motifler kazınmış yüzeylere sahiptir. Çalışma, bu motiflerin yalnızca dekoratif olmakla kalmayıp, aynı zamanda Neolitik topluluklar için belirli temaları ve hikayeleri temsil eden sembolik işlevlere de sahip olabileceğini savunmaktadır. Çilingiroğlu, mühürlerin bulunduğu bağlamların, bu nesnelerin birden fazla işlev görmüş olabileceğine dair geniş bir spektrum sunduğunu ve bu da mühürlerin çok fonksiyonlu olduklarını gösterdiğini belirtmektedir. Çilingiroğlu'nun analizi, mühürlerin nasıl kullanıldığına dair etnografik örnekler ve deneysel çalışmaları da içermektedir. Bu çalışmalar, mühürlerin ekmek ya da diğer organik malzemeler üzerine desen basmak için kullanıldığını desteklemektedir. Makale ayrıca, mühürlerin kişisel süs eşyası olarak, amulet olarak veya belirli sosyal statüleri simgeleyen nesneler olarak kullanılmış olabileceğini de tartışmaktadır. Çilingiroğlu mühürler üzerindeki tasarımların, belirli bir toplumsal ya da kültürel bağlamda canlı ve dinamik anlamlara sahip olduğunu vurgulamakta, Neolitik Dönemde bireyler arası ve topluluklar arası iletişimi teşvik eden bir araç olarak mühürlerin önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Çilingiroğlu'nun çalışması, Neolitik mührün çeşitli işlevlerini ve bu eski nesnelerin modern arkeoloji ve tarih öncesi çalışmalarında nasıl değerlendirilebileceğini derinlemesine ele almaktadır. Neolitik mühürlerin sadece teknik bir araç olmanın ötesinde, toplulukların kültürel ve sosyal yaşamında merkezi bir rol oynadığı dikkat çekici bilgidir.

Ergün (2020), araştırmasında Batı Anadolu'da bulunan Beycesultan Höyükte yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Geç Tunç Çağı'na ait iğ iplikçikleri ve dokuma ağırlıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmacı bu buluntuları kullanarak bölgedeki dokuma teknikleri ve toplumsal yapı üzerine yeni bilgilere ulaşmayı hedeflemektedir. Beycesultan Höyükte 2007 yılında yeniden başlatılan kazılarda bulunan ve çeşitli şekil ve boyutlardaki iğ iplikçikleri ve dokuma ağırlıkları, bölgedeki dokuma faaliyetleri hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Araştırma, buluntuları detaylı bir şekilde kataloglayarak ve tarihsel bağlamda değerlendirerek, geçmişte kullanılan dokuma tekniklerini ve sosyal yapıları anlamaya çalışır. Kazılarda, çeşitli boyut ve şekillerde yüzlerce iğ iplikçiği ve dokuma ağırlığı bulunmuştur. Bu bulgular, Beycesultan'ın oldukça gelişmiş bir dokuma üretim merkezi olduğunu göstermektedir. Özellikle, iğ iplikçiklerinin dekorasyonları ve

şekilleri, bölgesel özellikler taşımaktadır ve bu da Beycesultan'ın yerel dokuma geleneğine işaret etmektedir. Spindle whorls çeşitli iplik tiplerinin üretildiğini gösterirken, dokuma ağırlıkları çoğunlukla sarkaç şeklinde olup, ağır ve hafif seçenekleriyle farklı dokuma tiplerini destekler niteliktedir. Araştırma, Beycesultan'daki bulguların, bölgedeki dokuma teknikleri ve sosyo-ekonomik yapı üzerine önemli bilgiler sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu buluntular, bölgenin Geç Tunç Çağı'nda önemli bir tekstil üretim merkezi olduğunu kanıtlamakta ve antik dönemdeki ekonomik ve kültürel dinamikleri daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bulunan iğ iplikçikleri ve dokuma ağırlıkları hem ev içi hem de ritüel bağlamlarda kullanıldığına dair kanıtlar sunmaktadır.

Karaoğlu (2010), çalışmasında Kütahya ilinde yer alan Seyitömer Hüyük'ünde yapılan kazılarda ele geçirilen MÖ II. bin yılına ait dokumacılıkla ilişkili arkeolojik buluntuları incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel hedefi, bölgedeki eski dokumacılık tekniklerini ve kullanılan araçları belirlemek, buluntuların tipolojik sınıflamasını yapmak ve bunların kültürel bağlamdaki önemini ortaya koymaktır. Araştırma, Seyitömer Hüyük'ünde bulunan ve dokumacılıkla ilgili olan çeşitli arkeolojik nesneleri inceler. Bu nesneler arasında dokuma ağırlıkları, ağırşaklar (yün eğirmede kullanılan ağırlıklar), ve bezemeli dokuma tezgâh ağırlıkları yer alır. Ayrıca, arkeolojik kontekst ve stratejik yerleşim analizi, bu buluntuların tarihlendirilmesi ve kültürel öneminin anlaşılması açısından önem taşır. Kazılardan elde edilen buluntular, Seyitömer Höyük 'ün MÖ II. bin yılında aktif bir dokumacılık merkezi olduğunu göstermektedir. Burada ele geçirilen dokuma tezgâh ağırlıkları ve ağırşaklar, detaylı olarak incelenmiş ve tipolojik olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca, bu buluntularda görülen bezemeler ve yapısal özellikler, dönemin teknolojik ve estetik anlayışına dair önemli bilgiler sunar. Seyitömer Höyük 'teki buluntular, antik dokumacılık tekniklerinin ve araçlarının detaylı bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca, bu bulgular, bölgenin tarihsel ve kültürel bağlamda daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesine olanak tanır. Bölge, MÖ II. binde dokumacılık ve tekstil üretiminin yanı sıra bu ürünlerin ticaretinde de önemli bir merkez olmuş olabilir. Bu çalışma, Seyitömer Höyük' ün arkeolojik potansiyelinin yanı sıra, Ege Bölgesi ve geniş Anadolu tarihine dair yeni perspektifler sunmaktadır.

Oral (2020), Anadolu Neolitik Dönemi boyalı seramiklerin, farklı bölgelerdeki arkeolojik bulgularını inceleyerek, bunların üretim teknikleri, kullanılan malzemeler, form ve stil özellikleri arasındaki bölgesel farklılıkları ortaya koymak ve kültürler arası etkileşimleri değerlendirme amacı taşımaktadır. Çalışmada, Demircihöyük, Kuruçay, Çatalhöyük (Doğu), Bademağacı ve Hacılar gibi önemli Neolitik Dönem yerleşim yerlerinde ortaya çıkarılan seramikler ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Bu seramiklerin malzeme, üretim teknikleri ve stilistik analizi yapılarak, Neolitik Dönem topluluklarının estetik ve teknik yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçları, Anadolu'da Neolitik Döneme tarihlenen boyalı seramiklerin, yerleşim yerlerine ve kültürel bağlamlara göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Boyalı seramiklerin her bir bölgede farklı malzeme kullanımı, üretim teknikleri ve stil özellikleri ile tanımlanabileceği görülmüştür. Bu da Neolitik Dönem Anadolu toplumlarının, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkilerinin, sanatsal üretimlerini nasıl etkilediğine dair değerli bilgiler sunmaktadır.

Evecen ve Beydiz (2018), çalışmasında Anadolu Neolitik Dönemi boyalı seramiklerinin, bölgesel farklılıklarının ve bu farklılıkların altında yatan nedenlerin daha iyi anlaşılması için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bölgesel farklılıklar, bu topraklarda yaşamış olan farklı kültürel grupların birbiriyle olan etkileşimlerinin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bu etkileşimler, sanatsal ifadeler aracılığıyla kültürler arası köprüler kurulduğunu ve Neolitik Dönem insanların estetik anlayışlarının, gelişmiş üretim tekniklerini nasıl benimsediğini göstermektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Paleolitik ve Neolitik Dönemlere ait buluntular üzerinden, bu dönemlerdeki giyim kültürlerini incelemektir. Araştırmada özellikle mağara resimleri, ana tanrıça figürinleri gibi farklı buluntular üzerinden dönemlerin giyim adetleri ve bu giyimlerin sosyal, kültürel ve ritüel içeriklerdeki önemleri irdelenmektedir. Çalışmada, Paleolitik ve Neolitik Dönemlere ait çeşitli eserler incelenmiş, bu eserlerin insanoğlunun giyim kültürüne dair önemli bilgiler sağladığı görülmüştür. Deri ve hayvan postlarının kullanımı, özellikle soğuk hava şartlarına karşı koruma sağlamak amacıyla başvurulmuş temel materyaller olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, giysiler aynı zamanda çeşitli ritüellerde de önemli rol oynamış, sosyal statü ve cinsiyet rollerini sembolize eden unsurlar olarak işlev görmüştür.

Neolitik Dönemde yaşam tarzının değişmesiyle birlikte giyim kültüründe de değişiklikler gözlemlenmiş, daha karmaşık dokuma teknikleri ve süslemeler ortaya çıkmıştır. Araştırma, Paleolitik ve Neolitik Dönemlerde giyim kültürünün sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve ritüel pratiklerin ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. Giyim, insanların doğa ile etkileşimlerinin yanı sıra toplumsal yapıları ve inanç sistemleri hakkında da bilgi vermektedir. Bu bağlamda, araştırmanın, tarih öncesi insanların yaşam tarzları ve kültürel pratikleri hakkında derinlemesine bilgi sağladığı görülmektedir. Baysal (2015), Neolitik Dönem kişisel süs eşyalarını, özellikle boncuk, kolye ucu ve bilezikleri merkeze alarak ele almakta ve Türkiye'deki güncel araştırmaların ışığında bu süs eşyalarının yapım malzemeleri, teknolojileri, üretimleri ve sosyal-kültürel bağlamlarını incelemektedir. Neolitik Dönemde kişisel süs eşyaları, arkeologlara geçmiş toplulukların sosyal ve teknolojik yapısını anlamada önemli ipuçları sunmaktadır. Çalışma, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yapılan yeni araştırmalarda ortaya çıkan bulgulardan yola çıkarak, süs eşyalarının sosyal ve kişisel kimlikle olan ilişkisini ve Neolitik Dönemde yerleşik yaşama geçişe verdikleri katkıları irdelenmiştir. Ayrıca, süs eşyalarının üretiminde kullanılan hammadde çeşitliliği, işçilik ve bunların toplumsal yapı üzerindeki etkileri detaylı olarak açıklanmaktadır. Bu süs eşyaları, Neolitik toplumların gündelik yaşam pratiğinde sadece estetik bir obje olmanın ötesinde, grup içi ve gruplar arası ilişkilerde iletişim aracı olarak da önemli roller üstlenmiştir. Üretim sürecindeki uzmanlaşma, malzeme seçimi ve teknolojik gelişmeler, sosyal yapıdaki değişiklikleri ve insan gruplarının birbiriyle olan etkileşimlerini göstermektedir.

3. BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kimlik ve giysi ilişkisinin Neolitik Dönem ile temellendirilerek açıklanmaya çalışıldığı çalışmanın sonucunda giysi kavramı üzerine Çalışmanın genelinde bahsedildiği üzere giyim ve giysi daha çok bedenın dış etmenlerden korunması ve örtünmesi ile ilişkilendirilmektedir. Aslında giyimin ve giyinme ihtiyacının farklı nedenlerine de dikkat çekmektedir. Günümüzde bir insanın günde ortalama 19 dakikanın altında bir süre çıplak kalmaktadır (Gruber R, Häfner M., Kachel, 2024: 1001). Öyle ki insan, sadece yaşayan bedenleri değil ölü bedenleri de giydirmeye arzusunda ki bu da bize giyinme ihtiyacının sadece vücudunu olumsuz dış etmenler ve iklimsel olumsuzluklar nedeniyle ortaya çıkmadığını düşündürmeye yeter niteliktedir (Gruber R, Häfner M., Kachel, 2024: 1001).

Giysilerin ilk olarak ne zaman ve hangi biçimde kullanıldığına dair kesin bir kanıtın olmamasına rağmen, genel kabul gören görüş, son Buzul Çağı avcılarının, yaklaşık 100.000 yıl önce, giysi kullanan ilk insanlar oldukları yönündedir. Giysi yapımında kullanılan malzemelerin nispeten çabuk bozulabilen nitelikte olması sebebiyle, bu döneme ait giysilerin günümüze kadar muhafaza edilebilmiş olması pek olası değildir. (Evecen ve Beydiz, 2018: 312).

Bireylerin sosyal konumlarını ve kimliklerini anlamak ve değerlendirmek için beden süslemesi ve giysi gibi dışsal simgelerden yararlanılır. Bu simgeler, bireylerin hem kendilerini ifade etmelerine yardımcı olur hem de diğer bireylerin ve grupların onları sınıflandırmasına olanak sağlar. Bu süreç içinde, bireylerin kişisel kimlikleri ile sosyal kimlikleri arasında karmaşık bir etkileşim ve geçiş meydana gelir. Ayrıca, bireysel ve sosyal kimliklerin nasıl şekillendiği ve değiştiği konusunda daha fazla bilgi edinmek için çeşitli sosyal ve kültürel faktörlerin incelenmesi önemlidir. Bu, sosyal grupların ve toplumların dinamiklerini ve karakteristiklerini daha iyi anlamamızı sağlar. Böylelikle, bireyin ve toplumun değişen dinamiklerine daha etkili

ve anlamlı yanıtlar vermek ve bu süreçleri yönetmek için gereken bilgi ve becerilere sahip olabiliriz. İnsanların kimlik oluşturma ve sınıflandırma süreçlerine daha derinlemesine bir bakış, sosyal ve kültür bilimlerindeki birçok araştırma ve uygulamalar için önemli bir yön olmaya devam etmektedir.

Özetle, giysiler ve takılar gibi uygulamalar, bireylerin kimliklerini ifade ederek, biyolojik cinsiyet ve yaş ile bunların sosyo-kültürel anlamları olan kimlikler arasında bir köprü işlevi görür ve bu şekilde bedenle toplum arasında görsel bir ilişki kurgulanmış olur.

Neolitik Dönemle birlikte ise yerleşik hayata geçiş ve tarımın başlangıcı gibi köklü dönüşümler görülmeye başlanması şüphesiz insanlığın yaşamını olumlu yönde etkilemiştir. Barınma ve giyinme ihtiyacı artış göstermiş olmalıdır. Neolitik Dönemde giyim, sadece iklimsel faktörlerden korunma amacı gütmekten öte, sosyal statü, kültürel ifade ve ritüel amaçlar için de kullanılmıştır (Türkoğlu ve diğerleri, 2015: 55). Neolitik Dönemde de bu durumun çok da farklı olmadığı ele geçen arkeolojik buluntulardan da anlaşılmaktadır. Neolitik Dönemde giysi kavramının varlığına ilişkin olarak en belirgin somut veriler İkinci bölümde açıklamalarıyla sunulan Çatalhöyük, Hacılar Höyük, Kuruçay Höyük, Köşk Höyük, Bademağacı, Nevali Çori'den ele geçen pişmiş toprak figürinlerdir. Bunlar haricinde yine aynı yerleşimlerde bazı duvar resmi ya da kabartmalara da rastlanmıştır. Bazı duvar resimleri bize daha net veri sağlamaktadır.

Neolitik Dönemde görülen en önemli gelişmelerden biri kuşkusuz giyim kuşamın en temel unsuru olan dokuma teknolojisidir. Fakat teknoloji zamanla gelişim gösterse de temelde aynı ilkeye dayanır (Martin, 2022: 139). Neolitik Dönem giyiminin, toplumsal yapı, kültürel kimlik, cinsiyet rolleri ve sosyal aidiyet gibi birçok toplumsal dinamik üzerinde derin etkileri olmuştur. Giyim, sadece bir koruma yöntemi olmanın ötesinde, toplumsal ve kültürel yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak Neolitik toplumları anlamamıza yardım etmektedir. Giyim üzerinde ulaşılan tüm veriler incelenip analiz edildiğinde, Neolitik Dönemin sosyal ve kültürel yapısına dair zengin bilgiler insanlığa geçmişe ışık tutmaktadır.

Sonuç olarak her ne kadar giyim ve giyinme olgusu Orta Paleolitik Dönemle birlikte başlamış olsa da dokunmuş bir kumaş ile örtünme ve giyinme olgusu ilk olarak Neolitik Dönemde görülmüştür.

Bu çalışma bize özellikle şunu net olarak göstermiştir: Neolitik Dönemde giysi, bireylerin ve toplulukların kimliklerinin inşasında ve ifadesinde merkezi bir rol oynamıştır. Giysi, bireylerin sosyal kimliklerini, mesleki kimliklerini, cinsiyet kimliklerini ve kültürel kimliklerini gösteren bir araç olarak kullanılmıştır. Söz konusu bu durumun günümüz ile birebir benzerlik gösteriyor olması bir bakıma şaşırtıcıdır. Nasıl olur da binlerce yıl önce yaşamış olan insanlar ile aynı ihtiyaç, istek ve fikirler bağlamında örtüşüyor olabiliriz? İşte bu soru sadece arkeoloji için değil tüm sosyal bilimlerin araştırma yapma merakını körükleyen temel nedendir.

KAYNAKÇA

Abay, E. (2003). The Neolithic Figurines from Ulucak Höyük: Reconsideration Of The Figurine Issue By Contextual Evidence, *Neo-Litichs 2/03 The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research* 16-22.

Akurgal, E. (2005). *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara.

Andersson Strand, E.B. (2012). “From Spindle whorls and loom weights to fabrics in the Bronze Age Aegean and Eastern Mediterranean”, Jewellery, Adornment and Textiles in the Aegean Bronze Age: 13th International Aegean conference held at Copenhagen. *Aegeum (Annales d'Archéologie égéenne de l'Université de Liège)* 33, Leuven – Liege: Peeters, 207–214.

Arıg, A. S. (2006). Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22 (64-65-66), 141-160.

Bahar, H., ve Küçükbezci, H. G. (2018). *Neolitik Çağ'da Konya'da Ticaret*. Konya Kitabı XVI. 33-34.

Barber, E. J. W. (1991). *Prehistoric Textiles: The Development of Cloth in the Neolithic and Bronze Ages*. Princeton University Press.

Barber, E. J. W. (2007). Weaving the Social Fabric, in Gillis, C. and Nosch, M.-L. B. (eds), *Ancient Textiles. Production, Craft and Society*, Proceeding of the First International Conference on Ancient Textiles, held at Lund, Sweden, and Copenhagen, Denmark on March 19–23, 2003, *Ancient Textiles Series 1. Oxford. Oxbow Books*, 173–178.

Barnard, M. (2002). *Fashion as Communication*. New York: Routledge.

Bars, M. E. (2018). Şamanizmden Tasavvufa, Şamandan Sufi/Veliye Değişim/Dönüşümler. *Türkbilig*, 36, 167-186.

Bar-Yosef, O. and Belfer-Cohen, A. (1989). The Origins of Sedentism and Farming Communities in the Levant. *Journal of World Prehistory* 3(4), 447 – 498

Bayat, F. (2017). *Kadim Türklerin mitolojik hikâyeleri*. İstanbul: Ötüken.

Baysal, E. L. (2015). Neolitik Dönem Kişisel Süs Eşyaları: Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Son Araştırmalar. *Tüba-Ar Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, (18), 9-23.

Belfer-Cohen, A. ve Hovers, E. (1992). *Social dynamics and cultural interactions in the Neolithic Levant*. The Near East in Antiquity.

Belfer-Cohen, A., ve Hovers, E. (1992). *In the Eye of the Beholder: Mousterian and Natufian Burials in the Levant*. Current Anthropology.

Bilgi, Ö. (2012). *Anadolu'da İnsan Görüntüleri Klasik Çağ Öncesi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bolger, D. (2010). Community, Social Diversity, and Agricultural Strategies in Neolithic Cyprus. *Journal of Island and Coastal Archaeology*.

Botson, C. D., ve Toi, M. (1982). More Evidence That Empathy Is A Source of Altruistic Motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(2), 281-292. doi:10.1037 / 00223514.43.2.281.

Breward, C. (2003). *Fashion*. Oxford University Press.

Browne, T. (2008). *Buz Çağı Devrimi, Vahşiler, Barbarlar ve Uygarlık*, (Ed. Jack Weatherford), s. 38-57, İstanbul.

Burnham, H. B. (1965). Çatal Hüyük The Textiles And Twined Fabrics. *Anatolian Studies*, 15, 169-174.

Campbell,S. (2017). Figurines İn Prehistoric Mesopotamia, 441-589.

Chapman, J. ve Gaydarska, B., (2011). “Can we Reconcile Individualisation with Relational Personhood? A Case Study from the Early Neolithic”, *Documenta Praehistorica*, XXXVIII, 21-43.

Colledge, S., Conolly, J., ve Shennan, S. (2004). Archaeobotanical Evidence For The Spread Of Farming In The Eastern Mediterranean. *Current Anthropology*, 45(4), s. 35-58.

Cornell P. (2004). Social Identity, the Body and Power. In F. Fahlander, T. Oestigaard (eds.), Material Culture and Other Things. *Post-disciplinary Studies in the 21st Century*. Elanders Gotab, Gothenburg: 57–92

Coşkun, H. (2004). *Sosyal Kimliğin ve Problem Türünün Beyin Fırtınası Performansına Etkisi*. 13th Ulusal Psikoloji Kongresinde Sunulan Bildiri. Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Crane, D. (2000). *Fashion and Its Social Agendas: Class, Gender, and Identity in Clothing*. Chicago: University of Chicago Press.

Cybulska, M. ve Maik, J., (2007). “ Archaeological Textiles – A Need For New Methods of Analysis and Reconstruction”, *Fibres-Textiles in Eastern Europe*, 15/5, 64-64.

Çevik, Ö., Vuruşkan, O. ve Sivil C. (2020). “Ulucak Höyük (6850-5460)” *İzmir Araştırmaları Dergisi* 12, 11-40.

Çınar, S. (2023). *Anadolu Seramiğinde Neolitik Figürin ve Eklektik Yorumu* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi) YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 681640).

Çilingiroğlu, Ç. (2009). Of Stamps, Loom Weights And Spindle Whorls: Contextual Evidence On The Function (S) Of Neolithic Stamps From Ulucak, Izmir, Turkey. *Journal of Mediterranean Archaeology*, 22(1), 3-27.

Damhorst, M. L. (1990). In Search Of A Common Thread: Classification of Information Communicated Through Dress. *Clothing And Textiles Research Journal*, 8(2), 1-12.

Davis, F. (1992). *Fashion, Culture, And Identity*. The University of Chicago Press.

Dedeoğlu, F. (basım aşamasında). Early Evidence for Prehistoric Weaving in Inner Western Anatolia: The Case of Ekşi Höyük

Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları*, 1(1), 123-144.

Deniro, M. J. (2008). "Clothing And Social Structure İn Neolithic Societies." *Journal Of Anthropological Archaeology*, 27(3), 289-308.

Dereboy, F. (1993). *Kimlik Bocalaması: Anlamak, Tanımak, Ele Almak*. Malatya: Özmert Ofset. ISBN:975-95273-0-8.

Dietrich, O., Notroff, J., & Schmidt, K. (2017). Feasting, Social Complexity, And The Emergence Of The Early Neolithic of Upper Mesopotamia: A View From Göbekli Tepe. *Feast, Famine Or Fighting? Multiple Pathways To Social Complexity*, 91-132.

Düring, B. S., Akkermans P. M.M.G. (2024). *Style and Society in the Prehistory of West Asia: Essays in Honour of Olivier P. Nieuwenhuyse*, Sidestone Press, 2023

Eliade M. (2006). *Şamanizm*. (Çev.: İsmet Birkan), Ankara: İmge.

Erden A. (1999). *Anadolu Giysileri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ergün G. (2013). Beycesultan Höyük Tnç Çağı Ağırşakları ve Dokuma Ağırlıkları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir

Ergün, G. (2020). Late Bronze Age Spindle Whorls and Loom Weights From Beycesultan İn Western Anatolia: New Findings, New Observations. *Mediterranean Archaeology And Archaeometry*, 20 (2), 1-18. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3746938>

Evecen, A. ve Beydiz, M. G. (2018). Paleolithic and Neolithic Age Garment Culture in Findings. *Turkish Studies*, 13(10), 303-333. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13448>

Evecen, A., & Beydiz, M. G. (2018). Paleolitik ve Neolitik Dönem Buluntularında Giyim Kültürü. *Electronic Turkish Studies*, 13 (10).

Fisher, G. ve Loren, D. D. (2003). Embodying Identity İn Archaeology-Introduction. *Cambridge Archaeological Journal*, 13(2), 225-230.

Gilligan, I. (2007). Climate And The Evolution of Agriculture in The Near East. *Science*, 321.

Gleba, M. Ve Mannering, U. (2012). *Textiles and Textile Production In Europe From Prehistory To Ad 400*. Oxford: Oxbow Books.

Good, I. (2006). *Textile Production And Consumption In The Ancient Near East*. Routledge.

Gronenborn, D. & Ober, M. 2017. Figure 1: Map: Expansion of Farming In Western Eurasia, 9600 – 4000 Cal BC (Update Vers. 2017.2)

Grömer, K. (2010). *Prähistorische Textilkunst In Mitteleuropa: Geschichte Des Handwerkes Und Kleidung Vor Den Römern*. Naturhistorisches Museum Wien.

Gruber R, Häfner M. ve Kachel S. (2024). Dressing up Social Psychology: Empirically Investigating The Psychological Functions of Clothing Using The Example of Symbolic Protection, *The British Psychological Society*, Vol.63, 1001, 1001-1035

Güldoğan, E.(2018), "Akdeniz’de Neolitik Dönem ve Bölgesel Yaklaşımlar," *Colloquium Anatolicum* , no.17, pp.91-117

Güngör, M. (2013). Giyim Kültürü ve Giysiye Sahip Olma Arzuları: Giyim Mandalası. *Ekev Akademi Dergisi*, 17(54), 205-211.

Gürcan, K. (2018). *Kutsal Şaman Elbiseleri*. İstanbul: Ötüken.

Gürsoy T., (2010), *Giyim Kültürü ve Moda*, Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası, Ömür Matbaacılık, İstanbul.

Hanılçe M., (2011), Şeriye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat’ta Giyim, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, 423-455.

Harari Y.N., (2015). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Kolektif Kitap.

Harrisson, T. (2011). Fabric and Society: An Evolutionary Perspective. *Journal of Social Archaeology*, 11(2), 145-163.

Harvey, J. (1996), *Traditional Textiles of Central Asia*, Thames and Hudson Ltd. London.

Hodder, I. (1997). Neolithic Culture And The Clothing of Group Identity. *Journal of Anthropological Archaeology* 16, 415-435.

Hodder, I. (2014). *Çatalhöyük: The Leopard's Tale*. Thames & Hudson.

Hogg, M. A. Ve Abrams, D. (1990). Social Motivation, Self-Esteem And Social Identity. *Social Identity Theory: Constructive And Critical Advances*. (Der.) D. Abrams Ve M. A. Hogg. London: Harvester Wheatsheaf. 28-47.

Hogg, M. A. Ve Vaughan, G. M. (1995). *Social Psychology: An Introduction*. London: Prentice Hall.

Hortaçsu, N., (2014). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitapevi.

İnan, A. (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Johnson, M., Whittle, A. (2007). Fashioning The Neolithic. *Current Anthropology*, 48(1), 25-61.

Jung, C. G., (2014). *The Archetypes and The Collective Unconscious*. Princeton University Press.

Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken.

Karaoğlu, H. (2010). Seyitömer Höyük'ünde Bulunan MÖ II. Bine Ait Dokumacılıkla İlgili Buluntular (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya.

Karul, N. (2009). Kuzeybatı Anadolu 'da Anahatlarıyla Neolitik-Kalkolitik Dönemler, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi*, 28, 1-7

Kittler, R., Kayser, M., & Stoneking, M. (2003). Molecular Evolution of *Pediculus Humanus* And The Origin of Clothing. *Current Biology*, 13(16), 1414-1417.

Koç, F. & Koca, E. (2012). The Clothing Culture of The Turks, And The Entari (Part 2: The Entari) *Journal of Ethnological Studies*, 50 (2), 141–68

Koç, F. & Koca, E. (2015). Kütahya'nın Entarili Geleneksel Kadın Giysilerinin Gösterge Bilimsel Çözümlemesi, *Milli Folklor*. 27(106), 70-87.

Koral,B. Dönmez, H. (2007). Kazı Sonuçları Toplantısı, 137-142.

Kulaçoğlu, B. (1992). *Tanrılar ve Tanrıçalar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.

M Özdoğan (2011). *Çanak Çömlekli Neolitik Çağ. Arkeoatlas. Tarihöncesinden Demir Çağ'ına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*. Ed. Necmi Karul. İstanbul: Doğan Burada Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., S.78-86.

Marshall, G. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Martin, Ö. S. (2022). *Giyim Kuşam ve Çıplaklık Tarihöncesi Yakındoğu'da Giyim Kültürü*, Skin Kitap

McCorriston, J., (1997). *The Fiber Revolution, Textile Extensification, Alienation And Social Stratification İn Ancient Mesopotamia. Current Anthropology*, 38/4, 517-535.

Mellaart, J. (1967). *Çatalhöyük: A Neolithic Town İn Anatolia*. Mcgraw-Hill.

Mellaart, J. (2023). *Çatalhöyük Anadolu'da Bir Neolitik Kent, Yapıkredi Yayınları*

Meşe, G. (1999). *Sosyal Kimlik Ve Yaşam Stilleri*.(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mlicki, P. P. ve Ellemers, N. (1996). Being Different Or Being Better? National Stereotypes And İdentifications of Polish And Dutch Students. *European Journal of Social Psychology*, 26, 97-114.

Nissen, H. J. (2004). *Ana Hatlarıyla Mezopotamya*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat ve Yayınları.

Oral, E. (2020). Anadolu Neolitik Dönem Boyalı Seramiği. *Academic Social Resources Journal*, 5(13), 95-100.

Özdoğan, M. (2007). *Neolitik Dönem: Günümüz Uygarlığının Temel Taşları. 12000 Yıl Önce “Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı” Neolitik Dönem*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Özkan, B. (2019). *Sosyal Kimlik Kuramı Çerçevesinden Moda Ürünlerindeki Taklit Kullanım Alışkanlıkları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Pendergast, S. & Pendergast T. (2004). *Fashion, Costume, And Culture*, The Gale Group.

Peterson, C.E., & Drennan, R.D. (2012). *Patterns In Social Stratification And Settlement Patterns In The Neolithic Near East*. American Antiquity.

Rast-Eicher, A. (2016). *Textiles, Textile Production*. In P. Bogucki (Ed.), *The Oxford Handbook of Neolithic Europe* (Pp. 773-786). Oxford: Oxford University Press.

Rice, P. C. (2005). Neolithic Clothing. In B. W. Blazek & J.K. Black (Eds.), *Encyclopedia of Cultural Anthropology* (Vol. 3, Pp. 32-45). New York: Henry Holt.

Ripinsky, M. (1998). Tribal Epistemologies. “*Shamansitic Knowlwdye And Cosmology*”. UK London: Routledge.

Roach-Higgins, M. E., & Eicher, J. B. (1992). Dress And İdentity. *Clothing And Textiles Research Journal*, 10(4), 1-8.

Rucker, D. D., Galinsky, A. D., & Dubois, D. (2012). Power And Consumer Behavior: How Power Shapes Who And What Consumers Value. *Journal of Consumer Psychology*, 22(3), 352-368.

Russell, N., Martin, L. & Buitenhuis, H. (2005). Cattle Domestication At Çatalhöyük Revisited. *Current Anthropology*, 46, 101-108.

Ryder, M. L., (2003). Human Body Lice İndicate Historical Age of Clothing. *Archaeological Textiles Newsletter* 37, 15–16.

Sagona, A. & Zimansky, P. (2015). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye’nin En Eski Kùltürleri*. (Çev.: Nezih B. Vd), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sevindik, K. (2019). *Ulucak Höyük Neolitik Dönem tekstil üretimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Sørensen, M. L. S. (2006). Gender, Things, and Material Culture, S. M. Nelson (Ed.), *Handbook of Gender in Archaeology* (s. 105-135). AltaMira Press.

Sözen, E. (1991). Sosyal Kimlik Kavramının Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Bir İncelemesi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (23), 93.

Tajfel, H. (1970). Experiments in Intergroup Discrimination

Tajfel, H. (1982). "Social Psychology of İntergroup Relations". *Annual Review of Psychology*, 33,1-39

Turani, A. (2010), *Dünya Sanat Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Turner, J. C. (1982). Towards A Cognitive Redefinition of The Social Group. Social Identity And İntergroup Relations. (Der.) H. Tajfel. London: Harvester Vvheat Sheaf. 2-48.

Türkoğlu, S., (2002). *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim-Kuşam*, İstanbul: Atılım Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayi, A.Ş.

Uzdil, C., (2023). *Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde Anadolu'da İnsan Betimlemeler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Watkins, T. (2010). The Origins of Households And Social Identities İn Prehistoric Villages İn Southeastern Europe. *Slavic Review*, 69(1), 121-140.

Watson, A. M. (2012). Cultural Interactions Through Neolithic Textile And Pottery Exchange. *Neolithics*, 2, 34-42.

Yıldız, D (2022). Giysilerin Tarihsel Sürecine Genel Bir Bakış An Overview of The Historical Process of Clothing. *The Journal of Social Science*, 6(11), 170-190.

Zohary, D., Hopf, M., Weiss, E., (2012). *Domestication of Plants İn The Old World: The Origin And Spread of Domesticated Plants İn Southwest Asia*, Oxford University Press, Oxford.

TEŞEKKÜR

Arkeoloji eğitimime başladığım ilk günlerden itibaren tüm bilgi ve deneyimini tereddüt etmeden cömert bir şekilde her zaman benimle paylaşan, yüksek lisans tez konumun belirlenmesi ve yazım sürecimde akademik tecrübesi, yaratıcı fikir ve önerileriyle her zaman destek olan tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Fulya DEDEOĞLU' na, yürekten teşekkür ediyorum.

Öğrencilik yıllarımda ve tez yazım sürecimde mesleki bilgi ve tecrübesiyle bana destek olan değerli hocam Doç. Dr. Mücella ERDALKIRAN' a, tez yazım sürecimde kaynak temini konusunda da destek olan Dr. Öğr. Gör Yakup Bora TEMUR' a ve yine bu süreç boyunca ihtiyaç duyduğum her zaman her konuda desteğini esirgemeyen Arş. Gör. Dr. Gürkan ERGÜN' e içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca gerek teorik ve teknik bilgisiyle gerek manevi ilgi ve desteğiyle çalışma sürecimin daha rahat tamamlanmasına pozitif katkı sağlayan Öğr. Gör. Ali Çağlar KARABIYIK' a çok teşekkür ederim.

Son olarak, yaşamımın her alanında tüm gereksinimlerimde bana destek olan annem Öznur BOYACI' ya her daim her konuda destekçim sevgili kardeşim Damla BOYACI' ya ve tezimin tamamlanma sürecinde en büyük motivasyon gücünü bana sağlayan yaşamım boyu desteğini yürekten hissettiğim babam Mehmet BOYACI' ya teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Alev BOYACI

Eğitim Bilgileri:

Lisans: Ege Üniversitesi Arkeoloji Bölümü

Katıldığı Bilimsel Projeler:

Yeşilova Höyük Kazısı (2005)

Ulucak Höyük Kazısı (2007,2008,2009)

Beycesultan Höyük Kazısı (2006-2015)

Çivril-Baklan-Çal Ovaları Yüzey Araştırması 2007, 2008)

Dede Harabeleri Kurtarma Kazısı (2017)

Boncuklu Tarla Höyük Kurtarma Kazısı (2017)

Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı (2020)

Kazandığı Burslar ve Katıldığı Eğitimler:

Erasmus Öğrenci Değişikliği Programı (2009)

Medal Project (2009)

Yabancı Dil: İngilizce